

İSLAM VE KADIN

CANER TASLAMAN

FERYAL TASLAMAN

İstanbul Yayınevi

1. Baskı: Ocak 2019

Eser Adı: İslam ve Kadın

www.canertaslam.com

 [instagram.com/canertaslam](https://www.instagram.com/canertaslam)

 [facebook.com/canertaslam](https://www.facebook.com/canertaslam)

 twitter.com/ctaslaman

 Caner Taslam

Editör: İsa Sarı

Sayfa Düzeni: Adem Şenel

Kapak Tasarım: MottoProject

ISBN: 978-605-66212-8-4

Baskı ve Cilt: Asya Basım Yayın Sanayi Tic. Ltd. Şti

Tevfikbey Mah. Halkalı Cad. No: 162/7

Küçükçekmece – İSTANBUL

Tel: 0212 693 00 08

Sertifika No: 36150

Genel Dağıtım

İstanbul Yayınevi

Cağaloğlu Yokuşu Evren Han No:17 Kat:1 Daire:33

SİRKECİ – İSTANBUL

Tel: (0212) 519 62 72 - 522 22 26

www.istanbulyayinevi.net

bilgi@istanbulyayinevi.net

Web sitemizden kitaplarımızı set halinde indirimli olarak alabilirsiniz.

Bizi sosyal medya hesaplarımızdan takip edebilirsiniz.

İSLAM VE KADIN

CANER TASLAMAN

FERYAL TASLAMAN

Annelerimiz
Ayşen KALKAVAN'a
Meliha TASLAMAN'a

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
I İNSANLIĞIN BAŞLANGICI VE KADIN	11
1- Erkeğin Kaburga Kemiginden Yaratılan Kadın	12
2- Kuran'da İnsanlığın Kökeninin Anlatımı: Nefsi Vahide.....	15
3- İlk Günahın Sebebi Kadın mı?.....	18
II TARİH BOYUNCA KADININ YERİ VE KURAN'LA GELEN HAKLAR	23
1- İslam'dan Önce Kadın.....	24
2- Kuran ile Muhatap Alınan Kadın ve Arapça Dil Bilgisinin Özellikleri.....	30
3- Kadınların İslam ile Kazandıklarına Kısa Bir Bakış.....	33
4- Hz. Muhammed'in Vefatından Sonra Yaşanan Bozulma	39
III UYDURMA HADİSLERLE KADINLARIN AŞAĞILANMASI VE KISITLANMASI	47
1- Kuran'a, Akla ve Fıtrata Aykırı Hadislerin Elenmesinin Gerekliği	48
2- Kadınların Şeytanlaştırılması	55
3- Kadınların Evlere Hapsedilmeleri, Eğitim ve Çalışma Haklarının Ellerinden Alınması.....	56
4- Kadınların Yönetici Olamaması.....	59
5- Kadınların Seyahat Özgürlüğü.....	62
6- Kadınların Camilerden ve Namazlardan Uzak Tutulmaları.....	65
7- Fitnenin Esas Kaynağının Kadın Olduğu İddiası.....	68
8- Kız Çocuklarının İdrarı	70
9- Kadınların Erkeklerin Vücutundaki İrini Yalaması	70

10- Kadınların Kocalarına Secde Etmeleri.....	72
11- Kadınların Uğursuz Olmaları	74
12- Cehennem'in Çoğunun Kadınlardan Oluşması ve Kadınların Aklının ve Dininin Eksik Yaratılışı.....	75
13- Kadının, Eşeğin ve Siyah Köpeğin Namazı Bozması.....	78

IV KADIN ERKEK İLİŞKİLERİ

VE EKONOMİK HAKLAR	81
1- Erkek İlahiyatçıların Rolü	82
2- Kadınların Kocalarından İzin Almadan Sokağa Çıkamaması	86
3- Erkeklerin “Derece” Sahibi Olması	89
4- Erkeklerin “Gözetici” (Kavvam) Olması.....	91
5- “Kanitat” Allah’a mı Kocaya mı İtaatkar Kadın?.....	94
6- Kadınları Dövmek mi Mekanları Ayırmak mı?.....	97
7- Kadına Kocasından Cennet Vizesi	103
8- Kadınları Aç Bırakıp Kötü Giydirmek.....	104
9- Bir Erkeğin Şahitliği İki Kadının Şahitliğine mi Eşittir?	106
10- Kadınların Mülk Edinme Hakkı.....	111
11- Evlilikte Alınan Mehir	113
12- Kadın ve Miras.....	114

V EVLİLİK VE CİNSELLİK

1- Kız Çocuklarıyla Evlilik.....	120
2- Çok Eşlilik.....	123
3- Kadınların Evlenme ve Boşanma Hakkı.....	129
4- Kadın Sünneti.....	134
5- Kadınlar Aybaşı Dönemlerinde Ne Yapamaz?	137
6- Kocanın Cinsellik İsteğine Cevap Verme Yükümlülüğü	140
7- Zina Yapanları Taşlayarak Öldürme: Recm	142
8- Kölelik ve Cariyelerle Cinsellik	150
9- Huriler Cennet'te Erkeklerin Cinsel Partnerleri mi?.....	158

SONUÇ

KAYNAKÇA.....

ÖNSÖZ

G ünümüzde İslam ile ilgili konular, sadece İslam aleminde değil, tüm dünyada yoğun olarak tartışılmaktadır. Küreselleşme sürecinin yaşandığı çağımızda, dinlerle ilgili sıcak tartışmaların merkezinde olan dinin ise İslam olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu tartışmalarda bilhassa bazı konular ön plana çıkmaktadır: İslam'ın kişisel özgürlüklere, bilime ve sanata bakış açısının ne olduğu bunlar arasındadır. Bu kitabın konusu olan “İslam ve kadın” da İslam ile ilgili en çok tartışılan başlıklardan birisidir. Hatta belki de en çok tartışılanıdır.

Elinizdeki çalışmada dünya gündemi açısından böylesine önemli bir konu ele alınmaktadır. Bu kitabı yazmaktaki amacımız İslam dünyasındaki kadının yeriyle ilgili sosyolojik analizler yapmak veya bir tarih kitabı gibi kadının yerinin tarihsel süreçteki değişimini aktarmak değil. Kitaptaki odak noktamızın İslam dini açısından kadının yerinin ne olduğunu belirlemek, kadınlarla ilgili “İslam” adına yapılan izahların hangisinin doğru hangisinin yanlış olduğunu saptamak, hangisinin din hangisinin gelenek olduğunu açığa çıkarmak ve bunları yaparken de kendi savunduklarımızın gerekçelerini ve yanlışların kaynaklarını göstermek olduğunu belirtmek isteriz.

Bu kitapta cevabını bulabileceğiniz bazı sorular şunlardır: İslam dini açısından kadınların eğitim almalarında, iş hayatında veya siyasette aktif görevler üstlenmelerinde bir engel var mı? Kadınlar erkekler için mi yaratıldılar? Kadınların kocalarına itaatleri dini bir vazife midir? Kuran'da kocaların karılarını dövmesinden

bahsedilmekte midir? İki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine mi eşittir? Kadının mirastan payı nedir? Kadınların isterlerse kocalarından boşanma hakkı var mı? Çok eşliliğe dini açıdan nasıl bakılmalıdır? Kadınlar hakkında Peygamberimize atfedilen hadislerde uydurmalar var mıdır? Kadın sünnetinin İslam diniyle bir ilgisi var mı? Peygamberimizin yedi yaşında bir kız çocuğuyla evlenip dokuz yaşında gerdeğe girdiği doğru mu? İslam diniyle kadınların kazandıkları haklar sonra nasıl geri alındı?

Elinizdeki çalışma, uzun yıllar İslam dininin nasıl anlaşılması gerektiğiyle ilgili araştırmalarımızın ve tefekkürlerimizin bir sonucudur. Kitabı yazmaya karar vermeden kısa süre önce adını “İslam ve Kadın” koyduğumuz bir belgesel üzerinde çalışmaya başladık. Bu belgesel için Amerika’nın Harvard Üniversitesi’nden Mısır’ın El-Ezher’ine, İngiltere’nin Oxford Üniversitesi’nden Türkiye’nin ilahiyat fakültelerine kadar geniş bir kadroyla röportajlar yaptık. Belgesel ile ilgili çalışmalarımız, akademisyenlerle etkileşimimiz ve onların yayınlarını okumamız da bu konudaki bilgilerimize ciddi katkıda bulundu. Bunun üzerine birikimimizi sizle paylaşacağımız bu kitabı yazmaya karar verdik. Kendilerinden istifade ettiğimiz herkese teşekkürü bir borç biliyoruz. Ayrıca bu kitabı okuyan siz okuyucularımıza da şükranlarımızı sunuyoruz. Bu kitap hakkındaki öneri, eleştiri ve görüşlerinizi www.canertaslaman.com internet sitesine göndermenizi rica ediyoruz.

I

İNSANLIĞIN BAŞLANGICI VE KADIN

Kadının erkekten, erkek için yaratıldığı, en önemli vazifesinin erkeği mutlu etmek olduğu, Hz. Adem'in Havva yüzünden Cennet'ten kovulduğu gibi iddialar; İslam öncesi dönemde hem İsrailiyatta hem de Mesihhiyatta (Yahudi ve Hıristiyan geleneğinde) anlatılmaktaydı. Bu ve benzer inanışlar neticesinde kadınlar, genellikle, erkeklere göre ikinci sınıf insanlar olarak görülmekte ve erkeği yoldan çıkarma potansiyeli olan varlıklar olarak kabul edilmekteydi. Kuran, her ne kadar bu tür iddialara yer vermemiş ve kadın ile erkeği eşit muhatap almış olsa da, zaman içinde bu inanışların İslam'a girmesi engellenememiştir. Peki, Kuran'da bu görüşleri destekleyen herhangi bir hüküm olmamasına hatta bu görüşlerle çelişen ayetler olmasına rağmen, Müslümanların böyle inanışları benimsemeleri ne kadar doğrudur?

Kadınlarla ilgili olumsuz algı, insanlığın başlangıcına dayandırılarak inşa edilmeye çalışılmaktadır. Kadının erkekten, erkek için yaratıldığı, ilk günahın itibaren sorunların kaynağı olduğu söylenmekte ve "fitnenin kaynağı" olan bu cinsin erkekler tarafından dizginlenmesi temel bir zorunluluk olarak sunulmaktadır. Kadını kısıtlayan ve adeta erkeğin kölesi haline getiren izahların Müslümanlar tarafından benimsenmesinde, Kuran'da yer almasına rağmen "İslam'a" taşınmış olan bu görüşlerin önemli yeri bulunmaktadır. Bu yüzden aşağıdaki bölümde İsrailiyat ve Mesihhiyat kaynaklı bu görüşleri ele alıp, İslam'ın temel kaynağı olan Kuran açısından değerlendireceğiz.

1- Erkeğin Kaburga Kemiğinden Yaratılan Kadın

Kadının yaratılışıyla ilgili anlatımlar, kadın hakkındaki olumsuz algının oluşmasında anahtar rol oynamaktadır. Kökenle ilgili bu anlatımlardan hareketle kadının varlık (ontolojik) olarak eksik yaratıldığı ve erkek cinsinin egemenliği altında olması gerektiği savunulmuştur. Bunda Yahudi ve Hıristiyan kültüründe hakim olan, Havva'nın Hz. Adem için Adem'in kaburga kemiğinden yaratılmış olduğu inancı önemli yer tutar. Yeni Ahit'ten alıntılanan aşağıdaki pasaj, bu düşünceye örnektir:

8-Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı.

9-Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı.¹

Ne yazık ki bu yaklaşım, İslam düşüncesinde de etkili olmuştur. Peki, bu düşünce İslam inancı açısından doğru mudur? Öncelikle, İslam inancıyla, eğer bizim gibi Kuran'ı kastediyorsanız ve Kuran dışındaki "İslam" olarak sunulan kaynaklarda Kuran'a aykırı birçok unsurun mevcut olduğunu ve bunların İslam inancından çıkartılması gerektiğini düşünüyorsanız, bu inançların İslam dini açısından "yanlış" olduğunun rahatlıkla ifade edilebileceğini belirtelim.

İlk olarak "erkekten yaratılma" iddiasını ele alalım. Kuran, bundan sonraki başlıkta daha detaylı şekilde göreceğimiz gibi, erkek ve kadının aynı özden (*nefsi vahide*) yaratıldıklarını söyler. Bunun dışında kadının "erkekten yaratılmış" olduğunu ifade veya ima eden bir tek Kuran ayeti bile mevcut değildir. Kuran'da Havva'nın Adem'den yaratıldığı iddiası bulunmadığı gibi dahası "Havva" ismi bile geçmemektedir.

Bu inancın Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarından İslam'a taşınmasında aşağıdakilere benzer hadisler ve tefsirler aracı olmuştur:

1 Yeni Ahit, Korintliler 11: 8-9. Ayrıca bu konuda *Eski Ahit*, Tekvin 2: 18-24'e atıf yapılır.

“Kadınlara iyi davranın, çünkü kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburga kemiğinin en eğri kısmı üst tarafıdır. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın, kendi haline bırakırsan sürekli olarak eğri kalır. O halde kadınlara karşı iyi davranın.”²

İbn-i Abbas şöyle der: *“Allah Havva’yı, Adem’in kaburga kemiğinden yarattı.”³*

İmam-ı Taberi: *“Yani bu tek nefisten onun eşi olan Havva’yı yarattı. Muhakkak ki Havva’yı onun kaburga kemiğinden yaratmıştır.”⁴*

Adem Cennet’e yerleştirildi. Kendisi ile teselli olacağı bir eşi olmaksızın yalnız başına bir süre dolaşır. Bir ara uykuya dalıp uyanınca başucunda, kendi türünden bir canlı görür. “Sen kimsin?” diye sorar ve “Bir kadın” cevabını alır. Daha sonra, kadına yarattığı nedenini sorar. Kadın “Benimle teselli bulman için yaratıldım” der. Bu arada, yanlarına gelen melekler, kadının kim olduğunu sorarlar. Hz. Adem, onun “Havva” olduğunu ve canlı bir şeyden yaratıldığı için, kadına bu adı verdiğini söyler.⁵

“Kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı” inancının Kuran kaynaklı olmadığı, Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarından hadis kitapları ve hadisleri kullanan tefsir kitapları aracılığı ile “İslam” inancına girdiği açıktır. Burada “İslam” ifadesiyle, Allah’ın din olarak indirdiği “İslam’ı” değil, Müslümanların vahyedilen din olduğunu düşünerek benimsedikleri yapıyı kastediyoruz. Bize göre bu inanç, “vahyedilen İslam’ın” bir parçası olmadığı için “benimsenmiş olan İslam’dan” çıkarılarak, benimsenen din vahyedilen dine göre düzeltilmelidir.

2 Buhari, “Enbiya”, 1, “Nikah”, 80; Müslim, “Rada”, 59, 60, 65; Tirmizi, “Talak”, 12; İbn Mace, “Taharet”, 77; Darimi, “Nikah”, 35; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 321, 494, XVI, 276, 499.

3 Firuzabadi, *Tenviru’l-mikbas min tefsiri İbn Abbas*, 485.

4 Taberi, *Tefsiru’t-Taberi*, XVIII, 478.

5 İbn Kesir, *Muhtasarı tefsiri İbn Kesir*, I, 54

Şimdi de “erkek için yaratılma” iddiasını ele alalım. Kuran’da, kadının erkek için yaratıldığını da ifade veya ima eden bir tek ayet bulunmaz. Tüm insanların, kadın erkek ayrımı olmaksızın Allah’la bağlantılı bir sebep için yaratıldıkları söylenir.

Zariyat-56: *İnsanları ve cinleri sadece bana kulluk (yebudun) etsinler diye yarattım.*

Ayette geçen “kulluk” ifadesi, Allah ile kul arasındaki bağlantıların tümünü ifade eder. Fakirleri doyurmaktan adil olmaya, oruç tutmaktan Allah’ın sanatını tefekküre kadar kulun Allah rızası için yaptığı tüm eylemler “kulluğun” geniş anlamına dahildir. Ayette kulluk edecek olanlar için “insanlar” (ins) ifadesi kullanılmış ve kadın erkek şeklinde bir ayırım yapılmamıştır. Kuran’ın bütününe baktığımızda “kadının erkek için yaratıldığı” iddiasını destekleyecek bir ifade olmadığı gibi bu görüş, İslam dini açısından en büyük günah kabul edilen şirke götürme tehlikesini bile içinde barındırabilir. Ne kadın erkek için ne de erkek kadın için vardır fakat her iki cins de Allah’ın yaratması sayesinde ve de sadece Allah için vardırlar. “Allah için var olmanın” yanına “erkek için var olmayı” eklemek, Kuran’ın ortaya koyduğu zihniyet açısından asla kabul edilemez bir yaklaşımdır.

Erkek tefsirciler, Adem ile Havva’nın yaratılış hikayesini İsrailiyat kaynaklarından alarak kendi yorumlarına eklemiştir. Böylece İsrailiyat anlatımlarına dayanarak kadının ikinci sınıf olduğu hissini oluşturmuşlardır. Kısacası Havva’nın Adem’in kaburga kemiğinden yaratılmış olduğu görüşü, İslam’a, İsrailiyat kaynaklarından alınarak girmiş bir uydurmadır. (Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarındaki -İsrailiyat ve Mesihhiyat olarak anılan- birçok görüşün İslam’a uydurma hadisler aracılığıyla girdiğini ilerleyen sayfalarda ele alacağız.) Kuran’a göre ne kadının erkek için yaratıldığını ne de Havva’nın Adem’in kaburga kemiğinden oluşturulduğunu savunmak mümkündür. Tam tersine bundan sonraki başlıkta görüleceği gibi Allah, kadınla erkeğin aynı kaynaktan (*nefsi*

vahide) yaratıldıklarını Kuran'da açıkça ifade etmektedir. Kıscası kadını ikinci sınıf olarak göstermek için dile getirilen kadının yaratılışıyla ilgili anlatımlar Kuran'la asla temellendirilemez.

2- Kuran'da İnsanlığın Kökeninin Anlatımı: *Nefsi Vahide*

Kuran'da, kadının erkekten yaratıldığı geçmezken, erkeğin de kadının da “tek nefisten” (*nefsi vahide*) yaratıldıkları ifade edilmiştir. Bu başlık altında “tek nefisten” (*nefsi vahide*) yaratılışı anlatan ifadelerle ne kastedildiğini açıklamaya çalışacağız. Önce bu ifadenin geçtiği bir Kuran ayetini ele alalım:

Nisa-1: *Ey insanlar! Sizi tek nefisten (nefsi vahide) yaratan, ondan eşini (zevc) yaratan ve her ikisinden çok sayıda erkekler ve kadınlar türetilen Rabbinize karşı gelmekten sakının...*

Bu ve benzeri diğer ayetlerde geçen “tek nefisten” yaratılma ifadelerini bazı ilahiyatçılar, Adem'in kaburga kemiğinden eşinin (Havva'nın) yaratılması ve sonra da tüm insanların bu çiftten yaratılması şeklinde açıklamışlardır. Fakat daha önce belirttiğimiz gibi Kuran'da, Hz. Adem'in kaburga kemiğinden eşinin yaratıldığı şeklinde bir ifade bulunmamaktadır. Bu inanç, İsrailiyattan İslam'a geçmiştir. İsrailiyatın içinde ise birçok uydurma olduğu, Müslüman birçok ilahiyatçı tarafından sıkça ifade edilmiştir; Müslümanların yaratılışıyla ilgili inançlarını bu güvenilir kaynağa dayanarak oluşturmaları doğru olmaz. Bizim de kendilerine katıldığımız bazı ilahiyatçılar ise “tek nefisten” yaratılmadan kastın erkek ile kadının aynı “canlı türü” olarak yaratılması olduğunu söylemektedirler.⁶ Ayetteki “nefis” kelimesi ile “türün” kastedildiği, bu kelimenin Kuran'daki diğer kullanımları incelendiğinde daha net ortaya çıkmaktadır:

Rum-21: *Onun ayetlerinden biri de sizin için kendilerine ıstınastınız ve aranızda sevgi ve rahmet koysun diye nefislerinizden*

6 Erkan Yar, *Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu*, 78-79.

eşler yaratmasıdır. Bunda, iyice düşünen bir toplum için elbette ayetler vardır.

Nahl-72: *Allah size, kendi nefislerinizden eşler nasip etti. Eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar oluşturdu. Ve sizleri güzel ve temiz nimetlerle rızıklandırdı. Şimdi bunlar, batıla mı inanıyorlar? Ve bunlar, evet bunlar, Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?*

Ali İmran-164: *Allah, inananlara lütufta bulunup, onlara, nefislerinden bir elçi göndermiştir: Onlara ayetlerini okuyor, onları temizleyip arındırıyor, onlara Kitap'ı ve hikmeti öğretiyor. Oysaki onlar, bundan önce açık bir sapıklığın içindeydiler.*

Görüldüğü gibi yukarıdaki ayetlerde “nefsinizden” ifadesi ile insanlara kendi “türlerinden” eşler yaratıldığı ve yine insanlara kendi “türlerinin” içinden elçiler gönderildiği vurgulanmaktadır. Örneğin, Ali İmran Suresi 164. ayette insanlara başka bir varlık türü olan meleklerden elçiler gönderilmediği ifade edilmektedir. Hiç kimse bu ayetlerde “nefsinizden eşler” denildiğinde; insanlardan parçalar alınıp bunlardan eşlerinin türetildiğini veya “nefsinizden elçiler” denildiğinde insanlardan alınan parçalardan peygamberlerin türetildiğini anlamamaktadır. Yaratılış için kullanılan “tek nefisten” ifadelerini de bu ayetlerdeki “nefis” ifadeleri gibi “tür” olarak anladığımızda her şey yerine oturmaktadır.

Adem'in eşinin Adem'den yaratıldığına delil gösterilen Nisa Suresi 1. ayeti incelediğimizde; ayette “*Ey insanlar*” ifadesi kullanılarak tüm insanlara hitap edildiğini ve “*Nefsi vahideden sizi yarattı (halakakum)*” ifadesiyle de bütün insanların yaratıldığı unsura dikkat çekildiğini görmekteyiz. Burada “kadının erkekten yaratılması” değil, bütün insanlarla ilgili bir olgu aktarılmaktadır. Ayrıca, “*nefsi vahideden*” eğer bazılarınin iddia ettiği gibi Hz. Adem kastedilseydi, “*nefsi vahide*” ifadesinin başına Arapçadaki belirlilik takısı olan “*el*” ifadesinin gelmesi beklenirdi, böylece “*el-nefsi*

vahide” denilerek, bunun bilinen “Adem” olduğu vurgulanabilirdi. Fakat burada böyle bir belirlilik takısı da yoktur. Tefsir profesörü Mehmet Okuyan’ın da belirttiği gibi, Nisa Suresi’nde, “*nefsi vahide*” ile Adem ve “eşi” ile “Havva” kastedilseydi; “eşini” ifadesi Arapçadaki dişi ve erkek zamirlerin farklılığına binaen, ayette kullanılan “*zevc*” yerine “*zevceteha*” ile belirtilebilirdi. Yine Arapçadaki dişi ve erkek zamirlerinin farklılığından dolayı, Adem’i belirtmek için ayette geçen dişi “*minha*” zamiri yerine erkek “*minhu*” zamiri kullanılabilirdi.⁷ Durum böyle olunca; ayetteki “*ha*” zamirinin Adem yerine dişi bir kelime olan “*nefsi vahide*” kelimesine gönderme yaptığını söylemek Arapça dil bilgisi kuralları açısından doğru olmalıdır. Dolayısıyla yukarıda verilen tüm deliller neticesinde bu ayetten çıkan mana erkeğiyle dişisiyle insanların “*nefsi vahideden*” yaratılmış olduğudur; yani erkekten kadının (Hz. Adem’den Havva’nın) yaratılmış olduğu değildir. Bütün bunlar, “tek nefisten yaratılma” tanımlamasının geçtiği yerlerde, erkekten kadının yaratılmasının değil de insanların kadın ve erkeğiyle tek tür olarak yaratılmalarının ifade edildiğini göstermektedir.

Ayrıca Kuran’da “*nefsi vahide*” tanımlaması beş ayette geçmesine rağmen bunların hiçbirinde “*nefsi vahidenin*” Hz. Adem olduğu beyan edilmemiştir. Bu durum, tek başına, “*nefsi vahidenin*” Adem olmadığını göstermeye yetmese de “*nefsi vahide*” ile Adem’in kastedilmediğini gösteren delilleri desteklemektedir. “*Nefsî vahide*” ifadesini Adem olarak anlamamanın makul olmadığı, şu iki ayet okununca, bir başka yönden de anlaşılmaktadır:

Araf-189: O, sizi tek nefisten (nefsi vahide) yarattı ve kendisiyle huzur bulması için ondan eşini var etti. Eşiyle beraber olunca eşi hafif bir yük yüklendi ve taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca Rableri Allah’a “Bize iyi bir çocuk verirsen elbette şükredenlerden olacağız” diye dua ettiler.

7 Mehmet Okuyan, *Yayımlanmamış Tefsir Notları*.

190: *Fakat Allah onlara iyi bir çocuk verince Ona çocuk hususunda ortaklar koştular. Oysa Allah onların ortak koştuklarından çok yücedir.*

Eğer 189. ayette geçen “*nefsi vahide*” tanımı Hz. Adem olarak anlaşılırsa, o zaman, 190. ayetten de Adem ve eşinin, çocukları olduğunda İslami açıdan en büyük günah olan ortak koşma (şirk) günahını işledikleri anlaşılır. Oysa Bakara Suresi 37. ayette “Rabbi Adem’in tevbesini kabul etti...” diye geçmekte ve bu tevbeden sonra Adem’in önceki günahından daha da büyük bir günah işlediği söylenmemektedir. Bu durum “*nefsi vahide*” ifadesinin neden Adem olarak anlaşılmaması gerektiği hususunda ilave bir delildir. “*Nefsi vahide*” ifadesini zorlama bir şekilde Adem olarak yorumlamaya kalkmanın sürüklediği sorunlardan biri de bu olmuştur. “*Nefsi vahide*” ifadesinin genel olarak insan türüne dikkat çektiği düşünüldüğünde ortada bir sorun kalmaz; çünkü o zaman bu ayetten, insan türünün içinden Allah’a şirk koşanlarla ilgili bir örneğin verildiği anlaşılır. Ayrıca 189. ayette “*nefsi vahideden*” eşlerin yaratılma sebebi “huzur bulma” olarak aktarılmaktadır; bu durum ise ilk insan(lar)la değil bütün insanlarla ilgili bir durumdur.⁸ Bu da, bu ifadenin genel olarak insan türüyle ilgili anlaşılması gerektiğini desteklemektedir.⁹

Kısacası Kuran’a göre kadın, erkekten yaratılmamıştır ve her iki cins de aynı kökenden yaratılmıştır. Kadının erkekten ve erkek için yaratıldığını söyleyerek, kadının erkeğe tabi olmasını dini bir ibadet olarak sunan anlayışın Kuran’la açıkça çeliştiği anlaşılmaktadır.

3- İlk Günahın Sebebi Kadın mı?

İsrailiyat ve Mesihhiyat kaynaklı inanca göre şeytan, ilk önce kadını (Havva) kandırmış ve kadın vasıtasıyla da Hz. Adem’i

8 Benzer bir ifade Rum Suresi 21. ayette de geçmektedir.

9 Daha geniş bilgi için bakınız: Caner Taslaman, *Bir Müslüman Evrimci Olabilir mi?*, 77-102.

Allah'ın emirlerine karşı gelmeye ikna etmiştir. Hıristiyan mezheplerin çoğunluğuna göre insanlığın “ilk günahı” olarak bilinen ve günümüze kadar yaşamış ve bugün de yaşamakta olan tüm insanlara miras kalan bu günah (miras günah) ile kadınlar, “şeytanın insan soyuna giriş kapısı” olarak tanımlanmış ve yüzyıllardır suçun kaynağı olarak lanetlenmişlerdir.

Hıristiyan ilahiyatının “ilk günah” öğretisi, her ne kadar Tevrat'ın Tekvin bölümüne dayandırılıyorsa da “miras günah” öğretisini esas şekillendiren Yeni Ahit'in Romalılar bölümü olmuştur. Bu öğretiye göre Hz. Adem'in işlediği ilk günah, bütün çocuklarına geçmektedir ve dolayısıyla her insan bu günahla doğmaktadır. Bu durumdan da ancak Hz. İsa'nın aracılığıyla kurtulmak mümkündür. Kilise öğretisinde Hz. Adem'in günahı ile başlayan “düşüş” ile ilgili anlatım, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinin insanların günahlarına kefarete olmasıyla ilgili anlatımla birleştirilir.¹⁰ Bu inanç, Hıristiyan mezheplerin çoğunluğunun en temel imani akidelerinden birini oluşturur. Öte yandan, Yahudi ve İslam ilahiyatçıları, Hıristiyanların çoğunluğunun¹¹ benimsediği “miras günah” öğretisine karşı çıkmışlardır. Yahudiler, hem günahla doğmayı, hem de insanın doğası gereği kötü olduğu inancını reddederler.¹² Zira Tevrat'ın ve Eski Ahit'in kimi pasajları (bunları Hıristiyanların da kutsal kitaplarının bir bölümü olarak kabul ettikleri hatırlanmalıdır) çocukların ebeveynlerinin günahlarını taşımayacaklarını dile getirmektedir.¹³ Yahudilik gibi İslam inancında da “miras günah” düşüncesi kesinlikle reddedilmektedir.

Kısacası Yahudiler ve Müslümanlar, ilk günahın miras yoluyla aktarılmasına karşı çıktıklarından Hıristiyan ilahiyatıyla önemli

10 P. Luigi Ianitto ve diğerleri, *Hıristiyan İnanç*, 63-64, 104.

11 Ortodoksluk gibi kimi Hıristiyan mezhepler de “miras günah” öğretisini reddetmişlerdir.

12 Rabi Benjamin Blech, *Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik*, 61.

13 *Tevrat*, Tesniye, 24, 16; *Eski Ahit*, Hezekiel, 18, 20.

bir farka sahiptirler. Fakat konumuz açısından esas önemli soru şudur: İlk günah kadının erkeği saptırmasıyla mı oluşmuştur? Kadının sürekli erkeğin kontrolü altında tutulması gerektiği ve potansiyel bir suçlu olduğuyla ilgili söylem, bu inanca atıf ile desteklenmeye çalışılmaktadır. Yahudilikte, Hıristiyanlıkta olduğu gibi ilk günahın kadının saptırmasıyla gerçekleştiği kabul edilir. Oysa Kuran, bu olaya aynı şekilde yaklaşmamaktadır. Kuran’da, Cennet’ten kovulma¹⁴ olayı tasdik edilmekle beraber, bunun sorumluluğu sadece kadına değil, erkeğe ve kadına beraber yüklenmektedir. Kuran’da şeytanın, Adem’i ve eşini beraber kandırduğu ifade edilir.¹⁵

Bakara-36: *Bunun üzerine şeytan onların ayaklarını kaydırdı da onları içinde buldukları yerden çıkardı. Biz de şöyle buyurduk: “Bir kısmınız bir kısmınıza düşman olarak aşağıya inin. Belli bir süreye kadar yeryüzünde sizin için bir bekleme yeri, bir yararlanma imkanı olacaktır.”*

Araf-20: *Derken, şeytan, kendilerinden gizlenmiş çirkin yerlerini onlara açmak için ikisine de vesvese verdi. Dedi: “Rabbinizin sizi şu ağaçtan uzak tutması, iki meleğ olmayasınız yahut ölümsüzler arasına katılmayasınız diyedir.”*

Kuran, ilk günahı bahsederken hiçbir zaman sadece kadına (Havva) atıf yaparak bu günahı aktarmaz. Aksine, sadece Adem’e atıf yapılarak (Taha Suresi 120-121) bu günahın gündeme getirildiği ayetler mevcuttur.

Taha-120: *Derken şeytan ona şöyle diyerek vesvese verdi: “Ey Adem! Sana sonsuzluk ağacıyla, eskimez-çökmez mülk ve saltanatı göstereyim mi?”*

14 “Cennet’ten kovulma”dan kastın ne olduğuyla ilgili bakınız: Caner Taslaman, *Bir Müslüman Evrimci Olabilir mi?*, 98-102.

15 Amina Wadud, *Quran and Woman*, 25, Asma Barlas, *Believing Women in Islam*, 138.

121: Nihayet, ikisi de ondan yediler. Bunun üzerine, çirkin yerleri kendilerine açıldı; üzerlerine Cennet yapraklarından örtmeye başladılar. Adem, Rabbine isyan etti ve şaşırıp kaldı.

Taha Suresi 120. ayette şeytanın Hz. Adem'e vesvese verdiği söylenmekte ve 121. ayette de sadece Adem'den bahsedilmektedir; eşi anılmamaktadır. Eğer sadece Adem'in eşiyle ilgili böyle bir ifade olsaydı, Müslümanlardan birçok kişinin de ilk günahın asıl sorumlusu kadın olduğu için böyle bir vurgu yapıldığı şeklinde yorum yapacaklarını tahmin etmek hiç de zor değil! Kuran metninin ilk günahın sorumluluğunu sadece kadına yüklemeye çalışan anlayışa tamamen kapalı olduğu gözükmektedir. Gerçi İslam inancında "miras günah" öğretisi olmadığı için, ilk günahı herhangi bir cinsin işlemesiyle, o cinsin saptırıcılığı miras olarak kendi cinsine devrettiğini söylemek de mümkün değildir. Fakat görüldüğü gibi böylesi yanlış bir anlayışın hareket noktası dahi Kuran'da mevcut değildir.

Müslümanların Hıristiyanlığın "miras günah" öğretisini reddetmesine, Kuran'da kadının erkeği değil, şeytanın her iki cinsi de saptırdığı geçmesine rağmen, hadis literatürüne öyle bir hadis girmiştir ki, bu hadis Kuran'ın reddettiği bu öğretiyi aktarır gibidir. Buhari ve Müslim'de de geçen hadis şöyledir:

*Havva olmasaydı kadın cinsi, kocasına ebediyyen ihanet etmezdi.*¹⁶

Bu hadis, yukarıda açıkladığımız iki yanlış birden ihtiva etmektedir. Birinci yanlış, ilk günahın kadının sorumlu tutulmasıdır; ikinci yanlış ise bir cinsin işlediği günahın sonraki nesillere miras olarak aktarıldığıdır. Bu iddialar, Kuran metninde yer almamaktadır, hatta Kuran'ın ifadelerine aykırıdır. Ayrıca bahse konu olayı "kadının kocasına ihaneti" olarak nitelemek de ayrı bir sorundur.

16 Buhari, "Enbiya", 1, 25; Müslim, "Rada", 62, 63; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 402, 504, XIV, 250, 253.

Peygamberimizin Kuran'a aykırı beyanlarda bulunması mümkün olamayacağına göre hadis kitaplarında aktarılan bu söz hiç şüphesiz Peygamberimize iftiradır. İsrailiyat ve Mesihhiyattaki izahların etkisiyle bazı Müslüman "alimler" Kuran'da yer almayan bu yaklaşımı kabul etmiş, kadını insanoglunun Cennet'ten kovulmasına neden olmakla suçlamış ve "kadın saptıracılığından" korunmak için kadınların erkeklerin kontrolü altına girmesini gerekli görmüşlerdir. Başlangıçtaki bir olgunun yanlış aktarımı, sadece tarihin çarpıtılması olarak kalmamış; kadınları erkeğin kölesi yapmaya çalışan (ve bunu tarihin geniş bir döneminde gerçekleştiren) zihniyet, kadının kontrolünü erkeğe verirken bu çarpıtmalardan faydalanmıştır.

Kadını ontolojik yapısı gereği saptıracı ve kontrol edilmesi gereken bir varlık olarak sunan bu inancın Kuran'a dayanan bir kökeni yoktur. Kuran, akletme konusunda erkek ve kadınların eşit olduklarını kabul eder. Kuran'a göre insanlar cinsiyetlerine göre değil, takvalarına -Allah'a olan yakınlıklarına- göre değer kazanmaktadırlar. Hiçbir kavme, millete, ırka, soya ve cinse mensubiyetten dolayı bir üstünlük tanımayan Kuran, insanlar arasında ayırt edici özellik olarak sadece takvadan bahsetmektedir. Başkasının günahını yüklenme (miras alma) ve de kendi yapmadığı eylemler için ceza çekme, Kuran'ın anlattığı İslam'la uyumsuzdur. Her kul, hesap gününde, dünyada yaptığı veya yapmadığı eylemlerin hesabını verecek ve karşılığını görecektir.

Fatır-18: *Hiçbir günahkar, bir başkasının günahını yüklenmez. Yükü ağır gelen, onu taşımaya çağırrsa bile, kendisinden hiçbir şey yüklenilmez. Akraba bile olsa...*

Necm-38: *Gerçek şu ki hiçbir günahkar bir başka günahkarın yükünü sırtlamaz.*

39: *Gerçek şu ki, insan için çalışıp didindiğinden başkası yoktur.*

II

TARİH BOYUNCA KADININ YERİ VE KURAN'LA GELEN HAKLAR

Tarih boyunca birçok toplumda kadınların erkekler tarafından sömürüldüğünü rahatlıkla söyleyebiliriz. Kadınlar, genellikle evlenene kadar babalarının, evlendikten sonra kocalarının, kocaları kendilerinden önce ölürse de erkek çocuklarının kontrolü altında yaşamak zorunda kalmışlardır. Birçok toplumda, kadınların güç alanlarında etkili olmalarının önü kapatılmış; kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmalarına, sosyal hayata aktif olarak katılmalarına, mülkiyet sahibi olmalarına, eğitim almalarına ve yönetici olmalarına izin verilmemiştir. İşin doğrusu kadınlar aleyhine tarih boyunca görülen eşitsiz durum, günümüzde de tam manasıyla giderilmiş değildir; dünyanın birçok yerinde kadınlar halen erkeklerin gölgesi altında yaşamakta, babalarının veya kocalarının kontrolünden çıkamamakta, gelişmiş olarak kabul ettiğimiz birçok ülkede bile sırf cinsiyetlerinden dolayı erkeklerden daha az maaş almakta, iş güvenliği gibi hakları erkeklerle kıyasla çok daha az karşılanmakta, ortaya koydukları emeğe karşılık daha az mülk sahibi olmaktadır.¹⁷

Kuran'ın vahyedilmeye başladığı dönemde de tarih boyunca görülen bu eşitsiz duruma tanıklık edilmekteydi. Kuran, oldukça kötü durumda olan kadınların haklarında birçok düzeltme

17 *An Economy That Works for Women*, www.oxfam.org, https://d11tn3vj7xz9fdh.cloudfront.net/s3fs-public/file_attachments/bp-an-economy-that-works-for-women-020317-en-summ.pdf

yapmıştır. Kuran'ın oluşturduğu farkın daha iyi anlaşılması için bu bölümde, ilk olarak Kuran'ın vahyinden önce kadının durumunu kısaca ele alıp değerlendireceğiz. Daha sonra Kuran'da kadınlara hitap edilmesi ve kadınlara getirilen haklar konularında merak edilen bazı hususlara açıklık getireceğiz. Bölümün sonunda ise Peygamberimizin vefatından sonra kadınlar aleyhine gelişen süreci kısaca inceleyeceğiz.

1- İslam'dan Önce Kadın

Antik Ortadoğu'da, kadınların toplumdaki konumlarının erkeklerden çok farklı olmadığı ancak yerleşik düzene geçildikten sonra bu durumun değişmeye başladığı tahmin edilmektedir. Zira bu yeni yaşam düzeni ile tarım, çiftçilik ve diğer şehir devletleriyle savaşlar artık yaşamın doğal parçası haline gelmiştir. *“Erkeklerin üstün duruma geçmeye başlaması insanların yerleşik düzene geçmeye başlamasıyla düz orantılıdır. Bu yeni düzende savaşabilen, güvenlik ve koruma sağlayan erkek, yavaş yavaş daha üstün konuma geçmeye başlamıştır.”*¹⁸

Hayvancılığın ve saban ile tarımın gelişmesiyle kadınların toplayıcı olarak katkıda bulunduğu yiyecek elde etme rollerinde azalma olmuş,¹⁹ ayrıca savaşların da etkisiyle kadınlara kıyasla daha fazla fiziksel güce sahip olan erkekler toplumda güç kazanmaya başlamıştır. *“Kadınların yiyecek üretimindeki rollerinin azalması, askeri çekişmeler ve savaşlar erkek dominant toplumun yerleşmesini daha da hızlandırmıştır; zira savaşlar artık yaşam biçimine dönüşmüş ve erkekler savaşçı rolleri ile ön plana çıkmışlardır.”*²⁰ Erkeklerle kadınları yönetme ve cezalandırma hakkının verildiği ilk örnekler, bilinen ilk yazılı kanunlar olan Asur kanunlarında rastlıyoruz. Bu metinde kocaya; karısının saçını çekme, kulaklarını

18 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 12.

19 Fatmagül Bertay, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, 44.

20 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 12.

kesme, dişlerini kızgın tuğla ile kırma gibi izinler verilmiştir. Bu dönemde kadınların evlere kapatılması da yaygın bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.²¹

Medeniyetin beşiği olarak görülen Atina'da kadınların tüm hayatları toplumdan yalıtılmış şekilde evlerinin sınırları içinde babalarının, kocalarının ya da erkek çocuklarının kontrolü altında geçirdi.²² On iki, on üç yaşına gelen kızların evlenmesi beklenirken, kızların kocalarını seçmesine izin verilmezdi. Evlilik, babanın izni ile yapılırdı ve boşanma tek yanlı olarak erkeğe verilmiş bir haktı. Miras, sadece erkek çocuğa bırakılır²³ ancak erkek çocuk olmadığı durumda kız evlada kalırdı. Bu durumda da malların yönetimi ya kocada ya da vaside olurdu.²⁴ Erkekler ve kadınlar ayrı ortamlarda ayrı hayatlar yaşar, erkekler ortak alanlarda yaşama özgürlüğüne sahipken "saygıdeğer" kadınlar evlerinde oturur, ev işleri, çocuklar ve günlük işlerle ilgilenirlerdi. Evdeyken de sokaktan uzak odalarda yaşarlar, evlerinde bile genellikle yakın akraba erkekler dışında başka erkeklerle görüşmezlerdi. Dışarıda yapılması gereken işler daha çok köleler ve hizmetliler tarafından yapılırdı. Bir kadının alt sınıftan olduğu, teninin yanıklığından anlaşılırdı; üst sınıftaki kadınların tenleri beyaz olurdu. Belirli dini günler ve kutlamalar için dışarı çıktıklarında ise kendilerine hep eşlik edilirdi ve yabancı erkeklere gözükmezlerdi. Öte yandan fakir ailelerdeki kadınlar, çarşıda ve pazarda çalışıp aileye katkı sağladıklarından zengin kadınlardan daha kolay dışarı çıkabilirlerdi. Kadının en önemli görevi çocuk doğurmaktı. Kızlar için en uygun özellikler sessizlik ve itaatkarlıktı.²⁵ Kadınların siyasal hakları da bulunmazdı, ne kadar soylu olurlarsa olsunlar siyasete karışamazlardı.

21 Asma Barlas, *The Believing Women in Islam*, 170.

22 Ira M. Lapidus, *A History of Islamic Societies*, 16.

23 Beyza Bilgin, *İslam'da Kadının Rolü Türkiye'de Kadın*, 16.

24 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 28-29.

25 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 28-29.

Hindistan bölgesinde de kadınlar için iç açıcı bir durum yoktu. Kadınlar ne miras alabilir ne de boşanabilirlerdi. Kadınların malını evlenmeden önce babaları, evlenince kocaları, dul kalınca ise oğulları kontrol ederdi. Kocasını ölen kadınların yakılması binlerce yıl süren bir uygulama olarak bu bölgenin adeti olmuştu. Yakılmadan kurtulan dul kadınlar ise toplumda gözükmemezdi, o kadar ki çocuklarının düğününe bile gidemezlerdi. Çin bölgesinde Hindistan'a benzer bir durum söz konusuydu. Diğer birçok kültürde olduğu gibi kadınlar, evlenmeden babalarının, evlendikten sonra kocalarının, kocaları vefat ettikten sonra oğullarının yönetimi altında yaşamak zorunda kalırlardı.

İslam'ın içine uydurulan hadislerle ve geleneğin dinselleştirilmesi suretiyle kadın karşıtı birçok unsur sokulduğu gibi hiç şüphesiz Yahudilik ve Hıristiyanlıkta da benzeri süreçler yaşanmıştır. Bu kitapta, İslam için yaptığımız gibi Yahudilik ve Hıristiyanlıkta neyin uydurma olduğunu belirlemeye çalışmayacağız; bunu Yahudi ve Hıristiyan teologlara bırakıyoruz. Sadece kadın karşıtı durumun bu dinlerin içine de girdiğiyle ilgili birkaç örnek vermekle yetineceğiz. Örneğin Yahudilikte kadının erkeğe göre ontolojik olarak daha düşük yaratıldığı, erkeği baştan çıkarıp Cennet'ten kovulmasına sebep olduğu söylenmekte, kadın sosyal hayattan dışlanmakta, erkeklerde olan hak ve özgürlüklerin önemli bir kısmı kadınlara verilmemekte, kadın erkekler için tehlike olarak görülmekte ve kadının bu dünyadaki görevinin erkeğe yardım etmek olduğu ileri sürülmektedir. Ortodoks Yahudi erkeklerin, her sabah kalktıklarında, Allah'a, onları kadın olarak yaratmadığı için şükretmeleri, kadına biçilen değeri gösteren çarpıcı bir uygulamadır. Yahudi toplumun çoğunluğu için önemli bir kaynak olan Talmud'da, kadınlar aleyhine izahlara rastlamak mümkündür. Kimi hahamlar, kadınların tembel, kıskanç, kibirli, obur, dedikoducu, büyüye ve büyücülüğe yatkın olarak yaratılmış olduklarını ileri sürerler. Yine dini kaynak olarak kabul edilen ve

evli olmayan erkek ve kadının bir arada olma sınırlarını belirleyen Yikud yasalarına göre bir erkeğin üç yaşından büyük bir kız çocuğu ile veya bir kadının dokuz yaşından büyük bir erkek çocuk ile yalnız kalması yasaktır; bu durumdan karı-koca, anne-oğul, baba-kız, dede-kız torun, büyükanne-erkek torun istisnadır. Kız kardeş ve erkek kardeşin aynı evde yaşamamak kaydıyla, kısa süre için aynı ortamda olmasında sakınca yoktur. Bir adamın yabancı iki kadınla aynı ortamda kalması sakıncalıdır. Bir kadın evlatlık oğluyula dokuz yaşından sonra, bir erkek de evlatlık kızıyla üç yaşından sonra evde yalnız kalmaz.

Yukarıda örneklendirilen Yahudilikteki kadınlar ile ilgili yaklaşımın, birçok açıdan aynısı veya benzeri "İsrailiyat" ile İslam'a girdiğinden, İslam'daki yanlış kadın algısının oluşmasında İsrailiyatın özel bir önemi mevcuttur.

Yahudilikten sonra Hıristiyanlık dininin ilk dönemlerinde kadınlarla erkekler arasında bir ayırım uygulanmazken, zaman içinde bu durum değişmiş ve kadınlar toplumun ikinci sınıf vatandaşları olarak yaşamaya zorlanmışlardır. Bunun en önemli sebebinin Hıristiyanlığın yayıldığı bölgelerdeki yerleşik kültürlerin bu dinin içine sızması olduğu kanaatindeyiz. Hz. İsa'nın yaşadığı dönem incelendiğinde, kadınların da erkek inananlar gibi dini yaymada aktif rol aldıklarını görüyoruz. Yeni Ahit'ten Hz. İsa'nın 72 öğrencisi olduğunu ve bunlardan bazılarının kadın olduğunu anlıyoruz.²⁶ Zira Yeni Ahit'te; Hz. İsa'nın annesi Meryem, teyzesi, Klopas'ın karısı Meryem,²⁷ Yakup ve Yose'nin annesi Meryem, Mecdelli Meryem ve Salome,²⁸ Hirodes'in kahyası Kuza'nın karısı Yohanna, Suzanna²⁹, Mary, Marta gibi kadın isimleri anılır ve bunlar Hz. İsa'nın öğrencileri olarak tanımlanır. Bu kadınlar, Hz.

26 Reza Aslan, *Zealot*, 97.

27 *Yeni Ahit*, Yuhanna, 19:25.

28 *Yeni Ahit*, Markos, 15: 40, 41.

29 *Yeni Ahit*, 8:2-3

İsa ile şehirden şehre gezer ve dini tebliğ ederlerdi. Bunlara ek olarak adı anılmayan birçok kadın olduğunu yine Kutsal Kitap'tan öğreniyoruz.³⁰ İlk dönem Hıristiyanlıkta, kadınlar papaz yardımcılığı yapar, o dönemde henüz kiliseler kurulmamış olduğundan kendi evlerinde ayinler düzenler ve misyonerlik de yaparlardı.³¹ Günümüzün en önemli Hıristiyanlık uzmanlarından Bart D. Ehrman da *Lost Christianities* adlı kitabında, kadın düşmanı söylemlerin bugünkü Hıristiyanlığın oluşmasında en önemli rolü oynayan Pavlus'a ait olmadığını, Pavlus'un kilisesinde kadınların sanıldığından daha aktif olduklarını, ancak zaman içinde kadınların aleyhine olan hükümlerin Pavlus adına metne eklendiğini ileri sürmektedir.³² Böylece sonraki dönemlerde kadınların kamusal alandan dışlanmaları süreci yaşanmıştır. Bugün Yeni Ahit olarak kabul ettiğimiz metnin ne oranda orijinalliğini koruduğu da başka bir tartışma konusudur. Biz, bu kitapta, bu iddiaların doğruluk derecesiyle ilgili bir iddiada bulunmuyoruz fakat ilk dönem Hıristiyanlığa nazaran kadınların sosyal hayattaki aktifliğinin sonradan kısıtlandığını rahatlıkla ifade edebiliriz.

Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nda yayılma döneminde, ilk başlarda dinin tebliğinde aktif rol alan ve sosyal hayatın içinde erkeklerle beraber yaşayan kadınlar, Hıristiyanlığın 391 yılında resmi din ilan edilmesiyle birlikte bu haklarını kaybetmeye başlamışlardır. Roma'nın imkanlarına kavuşan Hıristiyanlar, kadınları evlere kapatmaya, kamusal alandan dışlamaya başlamışlardır. Böylece Kilise'de de erkek egemen bir yapı oluşmaya başlamıştır. Bu bağlamda, örneğin Tertullian, Ambrose ve Augustine gibi kilise babaları, kadınları aşağı varlıklar olarak görmüş, günahkarlığın ve ahlaksızlığın sebebi olan şeytansı varlıklar olarak tasvir etmişlerdir. Tertullian (160-220) kadınları "şeytanın kapısı" olarak

30 *Yeni Ahit*, Matta, 27: 55, 56

31 Bart D. Ehrman, *How Jesus Became God*, 166.

32 Bart D. Ehrman, *Lost Christianities*, 39.

tanımlamıştır. Aynı zamanda kadınların kilisede konuşmalarını gerektiğini ve rahiplik ile ilgili işlerle uğraşmamaları gerektiğini ileri sürmüştür. Ambrose (337-397) da kadını, erkeğin yanlış eylemde bulunmasının sebebi olarak görmüş ve erkeklerin kadınlardan üstün yaratıldığını savunmuştur. Aziz Augustine (354-430) de kadınları erkeklerin yardımcıları olarak görmüştür. Kadının neden yaratılmış olduğunu anlamadığını söyleyen Augustine'e göre erkeğe yardımcı olarak bir başka erkeğin yaratılması daha iyi olurdu ancak bu durumda yeni nesillerin üremesi mümkün olamayacağından, bu görev için kadının yaratılması gerekiyordu. 5. yüzyılda toplanan Makon Konsili'nde, kadının ruhunun olup olmadığı tartışılmış olması da enteresan bir tarihsel vakadır.

Tarihin ilk kayıt altına alınmaya başladığı dönemlerden itibaren, kısa süreli kısmi düzelmeler ve her toplumda istisnai durumlar olmuş olsa bile, kadınların toplumdaki konumlarının hemen hemen hiç değişmediğini, hep erkek kontrolünde olduklarını, en önemli görevlerinin çocuk doğurmak, büyütme ve kocalarına itaat etmek olduğunu görüyoruz. Bu durum, Kuran'ın vahyedilmeye başladığı 610 yılında, Yahudi ve Hıristiyan toplumlarının da yaşadığı Ortadoğu ve Akdeniz bölgesinde de aynıydı. O dönem Arap toplumundaki üst sınıfın kadınları, belli bir ölçüde saygınlığa sahip olsalar da, genel olarak kız çocuğunun doğumu pek hoş karşılanmazdı. Kız çocukları; fazla işe yaramayan, beslenmeleri, büyütülmeleri ve korunmaları ailelerine yük olan varlıklar olarak kabul edilmekteydiler. Hatta bilindiği gibi bazı yeni doğan kız çocuklarının toprağa gömülmesi de uygulanan adetler arasındaydı (Tekvir- 8-9). Kız çocuklarının erkekler gibi savaşmamaları ve ekonomik faaliyetlerde bulunamamaları, kızların tercih edilmemesinin en önemli nedenleri arasındaydı. Savaşan, ganimetten pay alan ve malı koruyanlar erkekler olduğundan mirastan onlar pay alır,³³ bu tip alanlarda pek var olmayan

33 Amina Wadud, *Inside the Gender Jihad*, 134.

kadınların çoğu mirastan pay alamaz, daha da beteri kendileri miras olarak paylaştırılırdı.³⁴

Kadınlar için olumsuz bir tablonun hakim olduğu zaman ve yerde vahyedilen Kuran, kadınların hak ve özgürlüklerini, kişisel tercihten ve belli bir sınıfa ait olmaktan çıkararak, dini ve hukuki boyutta garanti altına almış, toplumun hangi sınıfından gelirse gelsinler tüm kadınları özgürleştirmiş ve erkeğin adeta kölesi oldukları bir konumdan çıkarmıştır. Bu, çok büyük bir devrimdir.

2- Kuran ile Muhatap Alınan Kadın ve Arapça Dil Bilgisinin Özellikleri

Kuran'ın vahyi ile kadın-erkek arasında bazı kültürlerce var olduğuna inanılan ontolojik fark kaldırılarak kadınlar da erkekler de “İnananlar” ve “Müslümanlar” başlıkları altında birleştirilmiştir. Kuran'da, “*ya eyyühellezine amenü*” yani “*ey iman edenler*” denildiği zaman, bunun kapsamına, iman eden kim varsa; kadın erkek, yaşlı genç, Arap olan olmayan, zenci beyaz herkes girmekte ve dolayısıyla Kuran, inanan herkesi muhatap olarak almakta, ayırım yapmadan herkese hitap etmektedir. Kuran'ın genelindeki hitap tarzı bu şekilde bütün inananlardır. Sadece kadınlara veya erkeklere mahsus hitaplar, Kuran'ın çok ufak bir yüzdesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda inanan erkeklerden ne bekleniyorsa inanan kadınlardan da aynısı beklenmekte, inanan erkeklere ne vadediliyorsa inanan kadınlara da aynısı vadedilmektedir. Örneğin Allah'ın istediği gibi “kul” olmak için gereken faziletler, aşağıdaki ayette, her iki cins de ayrı ayrı vurgulanarak sıralanmaktadır:

Ahzab-35: *Allah, şu kişiler için bir affedilme ve büyük bir ödül hazırlamıştır: Müslüman erkekler Müslüman kadınlar, inanan erkekler inanan kadınlar, itaat eden erkekler itaat eden kadınlar, özü sözü doğru erkekler özü sözü doğru kadınlar,*

34 Asma Barlas, *The Believing Women in Islam*, 170.

sabreden erkekler sabreden kadınlar, Allah korkusuyla ürperen erkekler Allah korkusuyla ürperen kadınlar, sadaka veren erkekler sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkekler namuslarını koruyan kadınlar, Allah’ı çok anan erkekler Allah’ı çok anan kadınlar.

Görüldüğü gibi Kuran’ın Müslümanlardan beklediği vasıflar, tüm inananları kapsamaktadır. Kadın ile erkek arasında bazıları-
nın sandığı gibi derin bir ontolojik uçurum olsaydı iki cins için farklı birçok hükmün mevcut olması beklenmez miydi? Oysa Allah, Kuran’ın genelinde; ne akletmezler mi, düşünmezler mi, te-
fekür etmezler mi diye sorarken, ne namaz, oruç ve hac gibi yapılması gereken ibadetleri sıralarken, ne adaletli, merhametli ve doğru sözlü olma gibi iyi ahlak özelliklerini sıralarken, ne de sabretmeyi, Allah’ı çok anmayı ve iffetli olmayı emrederken kadın-
erkek ayrımı yapmıştır. Kuran’da sadece kadınlara veya sadece er-
keklerle yönelik ifadeler, Kuran’ın kalınlığı içerisinde yüzde birden daha az bir hacme denk gelmektedir. Boşanma yaşayan bir ka-
dının yeniden evlenebilmek için üç aybaşılık dönem beklemesi gerektiği, kadınlara özel hitaba bir örnektir (böylece bir çocu-
ğun babasını karıştırmak gibi olması muhtemel olumsuzluklar da önlenmektedir).

Kuran, kadın ve erkeği birbirlerinin “dostları” olarak tanımlamakta, birini diğerine tercih etmemekte ve aşağıdaki ayette ol-
duğu gibi birbirlerine iyilikte destek olmalarını, kötülüğe karşı beraber karşı durmalarını söylemektedir.

Tevbe-71: *İnanan erkeklerle inanan kadınlar birbirleri-
nin dostlarıdır. İyilik ve güzelliği belirlenene özendirirler, kö-
tülük ve çirkinliği belirlenenden sakındırırlar. Namazı kılarlar,
zekatı verirler. Allah’a ve elçisine itaat ederler. Allah bunlara
rahmet edecektir. Allah güçlü ve hikmet sahibidir.*

Oysa bazılarının dillendirdiği yanlış anlayışa göre İslam'ın kadınları muhatap almadığı, ayetlerin büyük oranda erkeklere hitap ettiği ve hatta erkekleri kayırdığı ifade edilmektedir. Bu doğru olmayan yaklaşımın sebeplerinden biri Arapça dil bilgisi kurallarının bilinmemesi veya özellikle göz ardı edilmesidir. Arapçada, dünyadaki birçok dilde olduğu gibi, kullanım kuralları gereği, erkek-kadın karışık topluluklara veya sadece erkeklerden oluşan topluluklara hitap edilirken aynı zamirler kullanılır. Sadece kadınlardan oluşan topluluklar için kullanılan zamirler ise farklıdır. Dolayısıyla Kuran'da genele hitap edilirken kullanılan zamirlerden dolayı Kuran'ın sadece erkeklere hitap ettiğini söylemek, tamamen Arapça dil bilgisi hakkındaki bilgisizlikten kaynaklanmaktadır. Örneğin "ey iman edenler" denilirken kullanılan zamir, kadın erkek tüm inananları kapsar; ancak bu, sadece erkeklerden oluşan bir topluluk için kullanılacak olan zamirle de aynıdır. Hitap, sırf erkeklere olduğunda "iman eden erkekler" gibi bir ifadeyle hitap erkeklere özelleştirilmekte, kadınlara özel hitaplar ise dişi zamirlerle yapılmaktadır. Dolayısıyla bu tip ayrımların yapılmadığı ifadelerde tüm inananlara seslenildiği açıktır.

Ayrıca bu tip genel hitapları sadece erkeklere indirgemek, kadınlar üzerinden birçok İslami yükümlülüğü kaldıracaktır; zira birçok ayette yükümlülükler tüm Müslümanlar kastedilerek bu formda indirilmiştir. Örneğin şirk koşmamak, namaz kılmak, oruç tutmak, tartı-ölçüde hile yapmamak, adaletli olmak gibi birçok İslami hüküm genele hitap eden zamirlerle vurgulanmıştır. Oysa bunların sadece erkeklere mahsus olup kadınları ilgilendirmediğini ifade eden hiç kimse olmamıştır. İslam'ın ilk yıllarından beri, tüm bu hükümlerin hem kadına hem erkeğe yönelik olduğu ifade edilmiş, her iki cins de bu hükümlerden kendilerini sorumlu bilmişlerdir. Kısacası Kuran'da sadece veya genellikle erkeğe hitap edildiği temelsiz bir iddiadır.

3- Kadınların İslam ile Kazandıklarına Kısa Bir Bakış

İslam’la beraber kadınlar, ailelerine veya statülerine bakılmaksızın, artık toplumun tam ferdi olarak kabul edilmiş ve önceden sadece erkeklere tanınan birçok hakkı özgürce kullanmaya dinen ve hukuken hak kazanmışlardır. İslam’ın ilk dönemlerini incelediğimizde, kadınların her alanda aktif olduklarını, bugün bazılarının zihinlerinde yer alan “pasif Müslüman kadın” beklentisinden çok farklı profiller sergilediklerini ve toplumda gayet görünür hayatlar yaşadıklarını anlıyoruz.

Kadınların önemli olaylara aktif katılımları Hz. Muhammed tarafından özellikle teşvik edilmiş, kadınlar hicretlere ve biatlara³⁵ dahil edilmişlerdir. Kadınlar, biat sistemi ile kendi hayatları hakkında karar verme özgürlüğüne sahip olmuşlar ve o dönemde Müslümanlığı seçmek gibi zor bir kararı hiçbir erkeğe bağlı olmaksızın vermişlerdir. Kadınlara en temel karar alınacak konularda seçim hakkı verilmiş, bazılarının zannettiği gibi erkeklerin sözü yeterli görülmemiştir.

Mümtehin-12: *Ey Peygamber! İnanmış kadınlar sana gelip Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık etmemeleri, zina etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup ortaya sürmemeleri, iyilik ve güzelliği belirlenmiş bir işte sana isyan etmemeleri hususunda seninle biatlaşmak isterlerse, onlarla biatlaş ve onlar için Allah’tan af dile! Kuşkusuz, Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir.*

Görüldüğü gibi, ilk Müslüman kadınlar, kendi seçimleriyle Müslümanlığı tercih etmişlerdir. Bu safhadan sonra dahil oldukları yeni şekillenen toplumda, cinsiyet ayrımına tabi olmadan tüm insani hak ve özgürlüklerini yaşama hakkına kavuşmuşlardır. Toplumdaki statülerini hukuksal olarak kazanan kadınlar, artık kocaları

35 “Biat etmek” birinin yöneticiliğini benimsemek anlamında kullanılmaktadır. Sosyopolitik bir akit olarak da devlet başkanını seçme, belirleme ve ona bağlılık gösterme anlamına gelmektedir.

veya babaları ölünce mirastan pay alan, kendileri miras olarak paylaşılmaktan kurtulan, evlenme boşanma gibi kendi hayatlarını ilgilendiren konularda kendileri karar veren, mehirlerini kendileri alan, malları üstünde tasarruf hakkı olan, hiçbir erkeğe bağımlı olmadan yaşama özgürlüğü olan, kısaca kendi hayatlarını kendileri yönetme özgürlüğüne kavuşan bireyler olmuşlardır. (Bu hususlar ilerleyen başlıklarda detaylıca ele alınacaktır.)

Kuran'da, aktif olarak hayatta yer alan kadın imajına karşı hiçbir ifadenin olmadığını özellikle belirtmeliyiz. Ayrıca tarihi kaynaklar ve hadis kitapları incelendiğinde de, geleneksel İslam'ın kadınlarla ilgili yorumlarının tam tersi birçok anlatımla karşı karşıya geliyoruz. Örneğin İslam tarihinin ilk biyografik eserlerinden İbn Sa'd'ın (777-845) *Kitabü't-Tabakatü'l Kebir* adlı eserinden öğrendiğimize göre Peygamberimiz dönemindeki kadınlar, hiç de günümüzdeki Müslüman kadınlar için öngörülen pasif hayatı yaşamamışlar, günlük hayatın her alanında yer almışlardır. Başka kaynaklardaki anlatımlara göre de, Peygamberimizin dönemindeki Müslüman kadınlardan birçoğunun, günlük hayatta erkeklerle cinsiyete dayanan bir ayırım olmadan beraber yer aldıklarını ve İslam için beraber çabaladıklarını, toplumda lider görevler üstlendiklerini ve dinin yayılmasında aktif rol aldıklarını görüyoruz.³⁶ İlk dönem Müslüman kadınlar güçlü kişilikleri, akıl yürütme ve ikna yetenekleriyle önemli roller üstlenmişler, ictisadi hayata katılmışlar, gerek ev içinde gerekse ev dışında bağımsız kişilikler geliştirmişlerdir.³⁷

Peygamberimiz ve hemen sonraki dört halife döneminde; iş kadınlarından şair kadınlara, hukukçu kadınlardan dini alanda liderlik yapan kadınlara, hatta savaşçı kadınlara bile rastlamak olağandışı değildi.³⁸ Kadınların, o dönemde, kamusal alanın mer-

36 Asma Afsaruddin, *The First Muslims*, 190.

37 Beyza Bilgin, *İslam'da Kadının Rolü Türkiye'de Kadının Rolü*, 65.

38 Azizah al-Hibri, *Islam, Law and Custom: Redefining Muslim Women's Rights*, 5.

kezi olan camilere ve toplu ibadetlere düzenli olarak katıldıkları, erkeklerle bir arada olmalarını zaruri kılan meslekler icra ettikleri, ticaretle uğraşıp para kazandıkları, hem kadınlara hem erkeklere öğretmenlik yaptıkları, cephe gerisinde askerlere yardım ettikleri, hastalara ve yaralılara bakmak gibi aktif görevler üstlendikleri, hatta cesurca savaşımlara katıldıkları bile kaynaklarda mevcuttur. Örneğin Peygamberimizin ilk eşi ve ilk Müslüman Hz. Hatice, ticaretle uğraşmış, aktif biçimde hayatın içinde yer almıştır. Ayrıca Zeyneb bint Cahş'ın dericilikle uğraştığı bilinmektedir. Şifa bint Abdullah, Peygamberimiz tarafından Hz. Hafsa'ya okuma yazma öğretmekle görevlendirilmiştir.³⁹ Hz. Ayşe, Hafsa, Ümmü Seleme, Kerime bint Mikdal, Ümmü Gülsüm bint Ukbe, Aişe bint Sa'd gibi kadınlar okuma yazma biliyorlardı⁴⁰ (Kadınların okuma yazma öğrenmesinin gereksiz olduğu gibi talihsiz uydurmalara karşı bu örnekleri vurgulamayı önemli buluyoruz). Kadınlar arasında başarılı şairler de mevcuttu: Safiye, Atikah, Hind bint Harith, Kabshah bint Rafi bu konudaki uzmanlıkları ile bilinirlerdi. Peygamberimizin döneminde birçok kadın üretim, ticaret, tarım ve kaligrafi gibi işlerle ilgilenir, yine birçoğu kumaş örerdiler.⁴¹ Erkekleri tıraş edecek şekilde berberlik yapan kadın da mevcuttu.⁴² Ümmü Varaka da sosyal hayatın içinde gayet aktif rol alan başka bir kadın sahabedir. Ümmü Varaka, evinde yaşayan erkeklere kıyasla daha iyi Kuran bilgisine sahip olduğundan Peygamberimizin onayıyla evindeki namazda imamlık yapmıştır.⁴³ Kısacası Peygamberimizin dönemindeki kadınların, o dö-

39 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 46; İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, V, 43.

40 Belazüri, *Fütuhu'l-büldan*, 454, M.Tayyib Okiç, *İslamiyette Kadın Öğretimi*, 23-24.

41 Buhari, *Nikah*, 106; Müslim, "Selam", 34, "Talak", 55; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 494, XLIV, 502; Asghar Ali Engineer, *The Rights of Women in Islam*, 83.

42 Buhari, "Hac", 125; Müslim, "Hac", 154-155.

43 Asma Afsaruddin, *The First Muslims*, 191, Amina Wadud, *Inside the Gender Jihad*, 177.

nemde yapılması mümkün olup da içinde olmadığı bir iş alanı yoktu. O dönemin kadınları her alanda çalışır, erkeklerden köşe bucak kaçmazlardı.

Peygamberimizin döneminde, bazı Müslüman kadınlar savaş alanlarında erkeklerle beraber savaşmışlardır. Örneğin Uhud Savaşı'nda kadınların savaşa katıldıkları bilinmektedir. Ümmü Ümare, Uhud'a sabahın erken saatlerinde susayanlara su vererek katılmış ve ilerleyen saatlerde savaş alanının içine doğru ilerlemiştir. Yine Ümmü Ümare, Uhud Savaşından başka Huneyn, Hudeybiye ve Hayber savaşlarında da katılmış, hem Uhud hem de Huneyn savaşlarında birçok Müslüman kaçarken Peygamberimizi korumuştur.⁴⁴ Ayrıca Hz. Ebu Bekir ile beraber Yemame Savaşı'nda savaşırken elini kaybettiği nakledilmiştir.⁴⁵ Benzer örneği Huneyn Savaşı'nda Ümmü Süley'n'de de görmekteyiz. Bozgun yaşanıp da birçok kişi panikle kaçarken Ümmü Süley'n'in Peygamberimizin yanında düşmana karşı mücadele ettiği bazı kaynaklarda aktarılmıştır.⁴⁶ Hz. Ayşe'nin Peygamberimiz ile birlikte birçok savaşa gittiği de bilinmektedir.⁴⁷ Hz. Ayşe savaş alanındakilere su taşımış, başka Müslüman kadınlar yaralılara yardım etmişlerdir.⁴⁸ Hz. Ayşe ve Ümmü Süleym, Uhud Savaşı'nda, geri hizmette bulunmuşlardır.⁴⁹ Bir grup kadın sahabe de Hayber'i kuşatan orduya katılarak geri hizmetlerde görev almışlardır.⁵⁰ Bu fethi yirmiye yakın kadın sahabe katılmıştır.⁵¹ Ümmü Atiyye de, Hz. Peygamber ile birlikte yedi savaşa katılmıştır.⁵²

44 Vakidi, Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer b. Vakid el-Eslemi, el-Megazi, thk. Marsden Jones, I-III, Beyrut, 1989, III, 902-903.

45 Asma Afsaruddin *The First Muslims*, 71.

46 Zehebi, *Siyeru a'lami'n-nübelâ*, II, 204.

47 Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 54.

48 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 53.

49 Buhari, "Cihad", 64, "Menakıb", 18, "Megazi", 18; Müslim, "Cihad", 136.

50 Müslim, "Cihad", 135.

51 İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, VIII, 312.

52 Müslim, "Cihad", 142; İbn Mace, "Cihad", 37.

Peygamberimizin kadınlar ile fikir alışverişinde bulunduğu ve kimi zaman onların dediği doğrultusunda hareket ettiği de yine kaynaklarda mevcuttur. Örneğin 628 yılındaki Hudeybiye Antlaşması’nda Mekkelilere çok taviz verildiğini düşünen Müslümanlara, Peygamberimiz, tıraş olmalarını ve kurban kesmelerini söylemiş ancak birçoğunun bunu yapmalarını sağlayamamıştır. Bu durum karşısında üzülen Peygamberimiz, o sırada yanında olan Ümmü Seleme’ye danışmış ve o da Peygamberimize dışarı çıkıp önce kendisinin kurban kesip tıraş olmasını, ardından ashabinin da mutlaka bu davranışlarını izleyeceğini söylemiştir. Hz. Peygamber bu tavsiyeyi dinlemiş ve sorun çözülmüştür.

Peygamberimizin vefatından sonra çıkan tartışmalarda, Hz. Ayşe’ye birçok olayda danışılmış, ondan dini yorumlaması istenmiştir. İbni Ata “En kıdemli sahabelerin bile gruplar halinde Ayşe’ye dini konularda danıştıklarını çok gördüm. Ayşe tüm insanlar içinde fıkıh konusunda en bilgili ve en eğitimli olandı, onun hükmü en doğru olandı” demiştir.⁵³ Mesela, 670 yılında vefat eden Safiyya, mirasının 1/3’ünü yeğenine bıraktığını vasiyet etmiş; ancak yeğeninin Yahudi olmasının vasiyeti geçersiz kılıp kılmayacağı konusunda çıkan tartışmada Hz. Ayşe’ye danışılmış ve neticede onun belirttiği görüşe uygun olarak vasiyetin yerine getirilmesi kararı uygulanmıştır.⁵⁴ Dini konulardaki bilgisinin yanında Hz. Ayşe’nin şiir, hukuk ve tıbbi bilgisinin de çok iyi olduğu aktarılmıştır.⁵⁵ Hz. Ayşe, -ister erkek ister kadın olsun- farklı düşündüğü kişileri eleştirmekten ve onlarla fikri çatışmaya girmekten de geri durmamıştır. Örneğin siyasi konularda

53 Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 70.

54 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 73.

55 Ebu Nuaym, *Hilyetü’l-evliya*, II, 49-50; İbn Abdilber, *el-İsti’ab fi mar’ifeti’l-ashab*, IV, 1883; İbn Hacer. *Tehzibü’l-Tehzib*, XII, 435. Daha geniş bilgi için bkz., Nevzat Aşık, *Hz. Aişe’nin Hadisçiliği*, 27. vd.

Hız. Ali ile, yanlış hadis naklettiği gerekçesiyle Ebu Hureyre ile ters düşmüştür.⁵⁶

Hız. Ayşe'nin kendi dönemine göre büyük sayılabilecek bir orduyu yönettiği, dönemin halifesine adaletsiz davrandığı ithamıyla savaş açtığı da unutulmamalıdır. Hız. Ayşe, Hız. Ali ile karşılaşmadan önce Basra'ya gittiğinde birçok kişi ona katılmış ve orayı üs olarak kullanmıştır. Hız. Ayşe, Hız. Osman'ı öldürenleri yakalamak için yeterli çaba sarf etmemekle suçladığı halife Hız. Ali aleyhine kampanya yürütmekten çekinmemiştir. Hız. Ayşe, camilerde Hız. Ali aleyhine konuşmalar yapmış hatta ordu toplayıp halifenin karşısına çıkmıştır. Bu dönemde hiç kimse Hız. Ayşe'ye, İslam'ın halifesine karşı gelirken "Neden evinin dört duvarından çıkıp buralara geldin" veya "Neden erkeklerle konuşuyorsun" diye sormamış, tam tersine yüzlerce erkek onun emri altında savaşmışlardır. Bir sözüyle devlet yönetimini etkileyebilen, ordu toplayıp başkaldıran çok az kadın olmuştur. Bu örnek aslında kadınların o dönemde ne kadar aktif ve sözü dinlenen kişiler olabildiklerini göstermektedir.

Yine ilk halife Hız. Ebu Bekir, hayatının son zamanlarında, oğulları olmasına rağmen kızı Ayşe'ye sağlığında kendi yönettiği yardım fonlarının ve mallarının yönetimini emanet etmiştir. İkinci halife Hız. Ömer de oğullarının yerine kızı Hafsa'ya Kuran'ın nüshasını emanet etmiştir. Yine Hız. Ömer halifeliiği döneminde Medine'de şifa bint Abdullah isimli kadını bugünkü belediye başkanına denk bir vazife olan çarşı denetçisi olarak atamıştır.⁵⁷ Hız. Ömer, Kuran'da kadınlara evlilikte verilmesi ifade edilen mehir miktarını, camideki vaazı sırasında sınırlamak istemiş ancak bir kadın kalkıp Kuran'da olmayan bir sınırlamayı önerdiği için Hız. Ömer'i eleştirmiş ve halife de kadına hak vere-

56 Asma Afsaruddin, *The First Muslims*, 161.

57 Asma Afsaruddin, *The First Muslims*, 40, Dilaver Selvi, *Delil ve Örnekleleriyle Kadın ve Aile İlmihali*, 240.

rek kararından geri dönmüştür. Sahabeden Ümmü Haram, Hz. Osman devrinde kocası Ubade b. Samit ile birlikte Kıbrıs'ın fethi için deniz yolculuğuna çıkmıştır.⁵⁸ Peygamberimizin büyük torunu Hz. Hüseyin'in kızı Sakina da aktif Müslüman kadınlara başka bir örnektir. Tüm hayatı boyunca politikada aktif olmuş, Emevi hanedanını eleştirmekten hiç vazgeçmemiştir. Camilerde valileri şiddetle eleştirmiş ve bu yolda protestolar hazırlanmasına katkıda bulunmuştur.⁵⁹

Kısacası Kuran'da, kadınların aktif olarak hayatta yer almalarıyla ilgili en ufak bir sınırlama yoktur. Ayrıca aktardığımız tarihi kaynaklar incelendiğinde ilk dönem Müslüman kadınların sosyal hayatta aktif olduklarına, eğitim aldıklarına, kendi dönemlerinin mevcut birçok işinde çalıştıklarına ve erkeklerle birlikte hareket ettiklerine dair birçok hadisin olduğu görülmektedir. Oysa günümüzde birçok kişi "İslam" adına; kadınların eğitim haklarını kısıtlamakta, yöneticilik hakkı tanımamakta, erkeklerle beraber olmaları gereken alanlardan, iş kollarından ve dolayısıyla kamusal alandan dışlamaktadırlar.

4- Hz. Muhammed'in Vefatından Sonra Yaşanan Bozulma

İslam, kadınlara, o güne kadar hiçbir toplumda görülmemiş hak ve özgürlükleri vermiş; kadınlar, dilediğiyle evlenebilir, mirastan pay alabilir, istedikleri gibi mülk edinebilir, çalışabilir, mehirlerini aileleri değil kendileri alabilir duruma gelmişlerdir.⁶⁰ Ancak İslam'ın kısa zamanda çok geniş bir alana yayılmasıyla, Kurani reformlar, dine yeni giren kültürlerin gelenekleriyle çarpışmış ve bu çarpışmalar ile yeni kültürler meydana gelmiştir. Oluşan yeni kültürel yapıların kadınların durumunu kötüleştiren uygulamalar barındırması, kadınların kazandıkları haklarını kaybetmelerinde

58 Müslim, "Cihad", 160.

59 Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 192.

60 Fatima Mernissi, *Beyond the Veil*, 19.

önemli bir etken olmuştur.⁶¹ Kadınlara verilen hakların çoğu, toplumun bazı eski geleneklerine dönmesiyle ortadan kalkmış, İslam öncesi cahiliye döneminin geleneklerine ek olarak yeni fethedilen bölgelerin kadın düşmanı kültürleri de (Bizans ve Sasani kültürleri gibi) artık “İslam” adı altında etkili olmaya başlamıştır.⁶² “*Kadın düşmanı gelenekler, İslam kültürüne sızıp kural olarak kabul edilince doğal olarak zaman içinde İslam ile özdeşleştirilmişlerdir. İslam ile özdeşleşince de artık değişmez hükümler olmuşlardır.*”⁶³ Buna ek olarak hemen hemen hepsi erkek olan hadisçiler ve fıkıhçıların, cinsiyetlerini merkeze alan yorumlarıyla da yavaş yavaş eski düzen geri getirilmiş ve kadınlar kazandıkları haklarından mahrum olmuşlardır.⁶⁴ Abdullah bin Ömer’den rivayet edilen, Buhari’deki şu hadis, meseleyi güzel tarif etmektedir:

*Peygamber devrinde hakkımızda ayet iner korkusuyla kadınlara elimizi ve dilimizi uzatmaktan sakınırdık. Peygamber vefat edince, dilimizi ve ellerimizi onlara uzatmaya başladık.*⁶⁵

Dört halife döneminden hemen sonra başlayan Emevi dönemiyle ciddi bozulmalar yaşanmış, kadınlar İslam’ın kendilerine verdikleri hakları kaybetmeye ve cahiliye dönemindeki yapıya dönmeye başlamışlardır. Kadınların toplum içindeki aktif yaşamları, fikirlerini açıkça söylemeleri, yeri geldiğinde savaş alanlarında bile bulunmaları Peygamberin ölümünden sonra değişmeye ve Muaviye’nin yönetime gelmesiyle birlikte yok olmaya başlamıştır.⁶⁶

Abbasi döneminde kadınlar sosyal hayatın birçok alanından çekilmiş, evlerinin dört duvarı arasında yaşamaya mecbur edilmişlerdir. Bu dönemle birlikte başlayan Sasani kültürünün de

61 John Esposito, *Women’s Rights in Islam*, 106.

62 Melanie P. Mejia, *Gender Jihad: Muslim Women*, 3.

63 John Esposito, *Women’s Rights in Islam*, 99.

64 Zainah Anwar, *Islam and Women’s Rights*, 2.

65 Buhari, “Nikah”, 80.

66 Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 191.

etkisi ile haremlik-selamlık sisteminin uygulanmaya başlanması, kadınların evlere hapsedilmesi, hatta kadınların fitne sebebi olduklarına dair iddiaların toplumda yerleşmesi, yine Sasani ve Bizans imparatorluklarındaki büyük haremliğin varlığı ve kadınların peçe takması gibi uygulamaların Müslümanlarca da benimsenmesi, kültürlerin birbirlerini etkilemelerine örnektir.⁶⁷ Netice olarak bir taraf İslam ve Arap kültürünün etkisinde kalırken, diğer taraf da yeni fethedilen bölgelerdeki kültürlerden etkilenmiş ve İslam dinine yeni giren toplumların kültür ve gelenekleri Müslüman toplumlara taşınmıştır.

Peygamberimizin dönemine kıyasla kadınların durumunun gerilemesine rağmen, o dönemde dünyadaki birçok toplumdan Müslüman kadınların daha çok hak sahibi olduklarını söylemek de mümkündür. Örneğin Halife Reşid zamanında kadınların ata bindikleri, Muktedir zamanında Divan-ı Mezalimi⁶⁸ başkanlığına atanmış olan bir kadının her Cuma yakınma dilekçelerini kabul ettiği ve konuları hemen karara bağlayıp imzaladığı da kaynaklarda aktarılmıştır.⁶⁹ Buna benzer örnekler ve o dönemde dünyanın geri kalanında kadınlar için daha kötü şartların mevcudiyetine rağmen, Müslümanlar için bazı yönlerden “Altın Çağ” olarak bilinen Abbasi dönemi kadınlar için “Altın Çağ” olmamış, genelde kadınlarla ilgili kısıtlamaların arttığı bir dönem olmuştur.

Daha ileriki yıllarda yaşamış olan, Selçuklu devrinin etkili İslam düşünürlerinden İmam Gazali'nin (1058-1111) kadınlar hakkındaki fikirleri, ilerleyen yıllarda kadınlar aleyhine oluşmuş olan bozulmayı gözler önüne sermektedir. Kadının, tamamen erkeğinin emrinde olduğunu⁷⁰ ve erkeğin kadına hükmetmesi gerektiğini

67 John Esposito, *Women in Muslim Family Law*, 11.

68 Ağır siyasi suçların görülüp karara bağlandığı mahkeme türü. Görevleri arasında idareciler ve memurlar hakkındaki şikayetlerin incelenmesi de vardı.

69 Justice Ameer Ali, *History of the Saracenes*, 199-202, Asgar Ali Engineer, *The Rights of Women in Islam*, 93.

70 İmam Gazali, *İhyau Ulumi'd Din*, Cilt: 2, 147-148.

ifade eden Gazali,⁷¹ kadının “yıkıcı gücünü” sınırlamanın toplum açısından çok önemli olduğunu düşünmüş ve erkeklerin sosyal ve dini vazifelerini yerine getirmelerini engellediklerinden dolayı kadınların kontrol edilmeleri gerektiğini savunmuştur. Ona göre toplum, ancak erkek üstünlüğünü teşvik edecek kurumlar vasıtasıyla ve kadınların tecrit edilmesiyle ayakta kalabilir. Gazali’ye göre şeytani vasıflar taşıyan kadınlar Müslüman toplum için en yıkıcı etkidir.⁷² Gazali’ye göre kadınlar ile erkeklerin birbirlerinden uzak tutulması, toplum açısından çok önemlidir; zira evli olmayan bir adam ile bir kadın yalnız kalırlarsa arkadaşları şeytan olacağından fitne kaçınılmazdır.⁷³ Gazali, *İhyau Ulumi’d Din* adlı meşhur eserinde Müslüman kadının görevlerini şöyle sıralar:

“Evin derinliğinde oturmalı. İğni elinden bırakmamalı. Çok girip çıkmamalı. Komşularıyla az konuşmalı. Ancak gerektiği zaman onlara gitmeli. Kocasını evde olmadığı zaman, onun namusunu ve malını korumalı. Bütün işlerinde kocasını sevindirmeyi düşünmeli. Nefsinde ve kocasının malında kocasına ihanet etmemeli. Onun evinden ancak onun izniyle çıkmalı. Eğer onun izniyle çıkarsa güzelliklerini yırtık pırtık bir kıyafet içinde gizlemeli. Çarşı ve pazarlardan geçmeyi değil, تنها yolları seçmeli. Yabancı bir kimseye sesini duyurmaktan sakınmalı veya yabancı bir kimseye kendisini tanıtmaktan sakınmalı. İhtiyaçlarını temin etmek için kocasının dostuna kendisini tanıtmamalı. Kendisini tanıdığı veya kendisinin tanıdığını zannettiği bir kimseye kendisini tanıtmayacak bir şekilde davranmalı. Durumunu düzeltmeye ve ev işlerini düzene sokmaya çalışmalı. Namazına, orucuna yönelmeli. Kapıya gelen kocasının bir dostu izin istediği zaman, kocası hazır olmadığı takdirde kapıda onlara kim olduklarını dahi sormamalı

71 İmam Gazali, *Kimya-i Saadet*, 223.

72 Fatima Mernissi, *Beyond the Veil*, 32-33.

73 Tirmizi, “Rada”, 16, “Fiten”, 7; Fatima Mernissi, *Beyond the Veil*, 42.

*ve onlarla karşılıklı konuşmaya girişmemeli. Bütün bunları kendi nefsi ve kocasının şerefi için yapmalı.*⁷⁴

Gazali, hiç şüphesiz, dünya felsefe tarihinin en önemli isimlerindenidir. *Tehafütül Felasife* adlı çalışmasında ortaya koyduğu argümanlar (hudus delili olarak anılan kozmolojik delil gibi), bir dehanın eseridir. Fakat o da, kendisinden yüzlerce yıl önce yaşayıp kadınları erkeğin deforme hali olarak gören Aristoteles ve kendisinden yüzlerce yıl sonra yaşayıp kadınların yanına kırbaçla gitmeyi tavsiye eden Nietzsche gibi filozoflara benzer şekilde, kadınları aşağılamaktan geri durmamıştır. Onun görüşlerinin İslam ile karıştırılması ise yol açtığı zararın, kadın düşmanı bu filozoflardan çok daha yüksek olmasına yol açmıştır.

Gazali ile aynı dönemde yaşamış Büyük Selçuklu Devleti'nin veziri ve *Siyasetname* adlı kitabın yazarı olan ünlü devlet adamı ve siyasetbilimci Nizamülmülk (1018-1092) de kadınlar için "... çünkü onlar peçelidir ve tam zekadan yoksundurlar" demiştir.⁷⁵ Nizamülmülk gibi devletin üst düzey yöneticileri ve Nizamülmülk tarafından Bağdat'taki Nizamiye Medresesi'nin başına geçirilen Gazali gibi İslam tarihinin en etkili kişilerinin kadına bakışları bu şekilde olunca, bunca uydurmanın, nasıl meşru zemin kazandığını ve Kuran ayetlerine rağmen Müslümanlar arasında nasıl itibar görebildiğini anlamak zor olmasa gerek.⁷⁶

15. yüzyılda bile Anadolu'daki Türk kadınlarının, sadece göçebelerin değil, şehirlerdeki kadınların da erkeklerden kaçmadıkları, misafir ağırladıkları, ayrılırken onları uğurlayıp hayır dua aldıkları ve hediyeler verdikleri kayıtlarda vardır. Ancak ilk Türkçe öğüt kitabı olan *Kutadgu Bilig*'de⁷⁷ kız çocukları ile ilgili "Dostum

74 İmam Gazali, *İhyau Ulumi'd Din*, 171.

75 Nizamülmülk, *Siyasetname*, 194-198.

76 Emre Dorman, *İslam Ne Değildir*, 575.

77 Kutadgu Bilig: 11. yüzyıl Karahanlı Uyгур Türklerinden Yusuf Has Hacıp'in Doğu Karahan hükümdarı Tağbaç Buğra Han'a atfen yazdığı Türkçe eserdir. Okuyana yol göstereceğini diye bu esere "Saadet Veren Bilgi" ismi verilmiştir.

sana kesin sözümlü söyleyeyim, kız çocuğu hiç olmasa, doğarsa yaşamasa iyi olur”⁷⁸ diye yazılmıştır. Anadolu Selçukluları’nda da durum pek farklı olmamıştır. Alaaddin Keykubat’ın taç giyme merasiminde kadınlar ortaya çıkmamış, sadece pencereden seyretmişlerdir.⁷⁹ Kadınlara uygulanan bu sosyal hayattan dışlama daha çok şehirlerde gözlemlenirken kırsal kesimlerin hayat tarzlarında genelde çok farklılık olmamıştır.

12. yüzyılda yaşamış olan Hanbeli mezhebine mensup İbnü’l Cevzi (1126-1200), yazdığı *Abkam al-Nisa* kitabında kadınların nasıl davranmaları gerektiğini özetlemiştir. Bu kitabında El-Cevzi, kadınların, mümkün olduğunca evden dışarı çıkmamalarını, olur da mecbur kalırlarsa, kocalarından izin aldıktan sonra yırtık pırtık ve kötü elbiselerini giyinmelerini, en boş sokaklardan yürümelerini ve kalabalık mekanlardan uzak durmalarını, seslerinin erkeklerce duyulmamasına gayret etmelerini söyler. Yine aynı kitabın 27. bölümünde El-Cevzi, şeytanın kadına evinden çıktığı anda eşlik etmeye başladığını yazar.⁸⁰ Kuran’la ilgisi olmayan ve hatta çelişik olan bu anlatımlar, ne yazık ki bazı kimselerce “İslam” olarak algılanmış ve Peygamberimizin döneminde hayatın içinde aktif olan kadınlar evlere kapatılmışlardır.

Kadınların Peygamberimizin dönemindeki toplum içindeki aktif konumlarının sonradan bozulduğu bir gerçek olmakla birlikte, bazı istisnai kadınlar, tüm güçlüklerle rağmen toplumda aktif ve saygın konumlara gelmeyi başarmışlardır. Örneğin, birçok erkek İslam aliminin kadın alimler tarafından yetiştirildiği bir gerçektir. Ortaçağ’da bazı Müslüman kadınlar fıkıh ve hadis müderrisliği, vaizlik, şairlik, vezirlik ve müşavirlik yapmışlardır. Ünlü tarihçilerden Zehebi ve Ebu’l-Fida, derslerindeki bilgilerini kadın müderrislere borçludurlar. Her ikisi de icazetlerini (diplomalarını)

78 Beyza Bilgin, *İslam’da Kadının Rolü Türkiye’de Kadının Rolü*, 103.

79 Beyza Bilgin, *İslam’da Kadının Rolü Türkiye’de Kadının Rolü*, 103.

80 Asma Afsaruddin, *The First Muslims*, 160.

kadın bilginlerden almışlardır. İmam Şafi, İbn Hallikan ve Ebu Hayyan da medreselerde kadınlardan eğitim alan diğer önemli İslam alimleridir. Önde gelen hadis alimi İbn Asakir de kendisini eğiten seksenden fazla kadın alimden bahsetmiştir.⁸¹ Al-İbari 1178 yılında Bağdat'ta vefat etmiş, döneminin birçok alimi ile çalışmış ve birçok öğrenci yetiştirmiştir. Aynı dönemde Zeynep bint al-Şari (ö:1219) de birçok konuda icazet almış ve birçok insana diploma vermiştir.⁸² Ortaçağ İslam ülkelerinin dünyası, ender de olsa kadının kadılık vazifesi görmesini yadırgamamıştır. Ebu Cafer Taberi, kadınların her davada kadılık etmelerinin mümkün olduğunu kabul etmiştir.

Kısacası İslam ülkelerinde, Peygamberimizden sonra kadınların birçok hakkı gaspedilmiş olmakla beraber, özellikle aynı dönemlerdeki dünyanın başka yerleriyle mukayese edilince, bazı olumlu örnekler de gözlemlenmiştir. Fakat Peygamberimizin zamanında aktif olarak hayatın içinde olan, dönemin yapılabilecek her iş kolunda yer alan, gerektiğinde savaş meydanlarında bile savaşabilen, doktor ve tüccar olabilen, kendi hayatını kontrol etme özgürlüğüne sahip olan Müslüman kadın ile kıyasladığımızda Peygamberimizden sonraki dönemde kadınların birçok haklarını yitirdikleri apaçık görülmektedir. Toplumlarda İslami referansın gücünü hatırlarsak, bu hak gaspı, ancak itibar gören “din alimlerinin” (Gazali gibi) izahlarıyla ve “dine” referanslarla mümkün olabilirdi ve öyle de olmuştur. Fakat Peygamberimizin vefatıyla İslam tamamlandığına, Kuran vahyi sona erdiğine göre, bu süreç ancak “uydurulan din” ile mümkün olmuştur. Bu kitabın önemli amaçlarından biri, kadınlar aleyhine uydurulan bu dini deşifre etmektir.

81 Azizah al-Hibri, *Islam, Law and Custom: Redefining Muslim Women's Rights*, 41.

82 John Esposito, *Women's Rights in Islam*, 105.

III

UYDURMA HADİSLERLE KADINLARIN AŞAĞILANMASI VE KISITLANMASI

Peygamberimiz hayattayken, Kuran ayetleri, dönemin Müslümanlarınca ezberlenmesinin yanı sıra vahiy katipleri tarafından da yazılır, başı sonu belli bir kaynak olarak, sürekli atıflarla, zihinlerde diri olarak yaşatılırdı. Peygamberimizin vefatından sonra birçok siyasi ayrılıklar yaşanmış, bölünmeler olmuş ve yüzlerce konuda ihtilaf çıkmış fakat Müslümanlar hep aynı Kuran üzerinde ittifak etmişlerdir. Peki, İslam'ın kaynağı olan Kuran'ın tekliği ve doğruluğu hakkında hiçbir şüphe yokken, Kuran dışı emirler ve yasaklar nasıl ve ne şekilde İslam'ı şekillendirir olmuştur?

Daha önceden gördüğümüz gibi Peygamberimizin vefatından sonraki dönemde, kadınlar aleyhindeki zihniyet yeniden egemen olmuş; birçok Müslüman, zaten dünyada yaygın olan, kadınları küçümseyen, eve hapseden, erkeğe itaati en önemli kadın vazifesi olarak kabul eden kültürü benimsemiştir. Dinin kalplerde ve zihinlerde etkin olduğu bir dönemde, kadınlarla ilgili bu algı ancak dine referanslarla benimsetilebilirdi. Eksiksiz ve tam olduğu tüm Müslümanlarca ittifak edilen Kuran'a ilaveler mümkün olmayınca, bu algı özellikle "Peygamber dedi ki..." şeklinde uydurulan hadislerle kabul ettirilmiştir. Bahsedilen kültürel yapıda yaşayan ve hepsi de erkek olan meşhur hadis kitaplarının yazarları, kadınlar aleyhine sanki Peygamberimiz söylemiş gibi aktarılan rivayetleri kitaplarına almışlar ve kadın düşmanlığının "dinselleşmesinde" önemli bir rol oynamışlardır. Meşhur hadis

kitaplarının çoğunun yazıldığı dönem olan İslam'ın üçüncü asrına gelindiğinde, kadınlar aleyhine şekillenen kültür artık yaygın olarak kabul görür duruma gelmişti. Kadınlar aleyhine uydurulan dinin düzeltilmesinde atılması gerekli belki de en önemli adım, bu hadislerin uydurma olduğunun deşifresi suretiyle bunların İslam ve Peygamberimiz ile alakasının olmadığı gösterilmesidir.

1- Kuran'a, Akla ve Fıtrata Aykırı Hadislerin Elenmesinin Gerekliliği

Peygamberimizin döneminde dini kaynak olarak bir tek Kuran yazıya geçirilmiştir. Peygamberimizin, şahsi sözlerinin yazdırılmasına karşı çıktığı, hadisçiler tarafından bile kabul edilmektedir. Müslim ve Ebu Davud'da aktarılan bir hadise göre Peygamberimiz şöyle demiştir:

*Benim ağızımdan bir şey yazmayın. Kim Kuran dışında benim ağızımdan bir şey yazarsa, onu imha etsin. Ancak yazmaksızın benden dilediğinizi rivayet edin, sakıncası yoktur. Kim benim adıma yalan uydurursa, Cebennem'deki yerine hazırlansın.*⁸³

Görüldüğü gibi Peygamberimize atfedilerek "hadis" uyduruculuğu ve hadislerin Kuran gibi dini kaynak olarak algılanmasıyla ilgili endişe Peygamberimizin döneminden beri var olmuştur. Kadın meselesi gibi birçok meselede uydurulan hadisleri gördüğümüzde, Peygamberimizin bu endişesinin ne kadar isabetli olduğunu anlıyoruz. Yine en güvenilir olduğu ifade edilen dokuz hadis kitabından ikisi olan Müslim ve Hanbel'in Müsned'inde, Peygamberimizin "*Benden Kuran dışında hiçbir şey yazmayın, kim benden Kuran dışında bir şey yazmışsa imha etsin*" dediği rivayet edilmektedir.⁸⁴

83 Müslim, "Zühd", 72; Ebu Davud, "İlim", 3.

84 Müslim, "Zühd", 72; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 149, 152, 443, XVIII, 94.

Kuran dışında başka dini kaynakların oluşmasından ve kendisine yalanların isnat edilmesinden endişe eden Peygamberimizin bu yaklaşımı dört halife döneminde de devam etmiş ve hadis toplanması engellenmeye çalışılmıştır. Peygamberimizin ölümünden sonraki ilk otuz yılı kapsayan bu dönemde, Peygamberimizi şahsen tanıyan, onunla yıllarını geçirmiş ve neredeyse her dakikasına şahitlik eden kişiler olan ilk halifeler, “hadis” adı altında hiçbir şey yazmamış, yazdırmamış, hatta yazılanları yok etmişlerdir. Örneğin Hz. Ebu Bekir, Peygamberimizin vefatından sonra halkı toplamış ve onlara şöyle demiştir:

*Sizler Allah'ın elçisinden farklı hadisler naklediyorsunuz. Bu durumda sizden sonrakiler daha büyük anlaşmazlıklara düşecektir. Allah'ın elçisinden hiçbir hadis nakletmeyin. Sizden hadis nakletmenizi isteyenlere deyin ki: İşte Allah'ın Kitabı aramızda, onun helalini helal kılın, haramını haram görün.*⁸⁵

Peygamberimizin vefatının üstünden birkaç yıl bile geçmeden, Peygamberimizin neyi söyleyip neyi söylemediği ile ilgili tartışmaların çıktığını bu ifadeden anlıyoruz. Hz. Ömer'in bu konudaki tavrı da aynı Hz. Ebu Bekir gibidir, hatta diyebiliriz ki Hz. Ömer bu konuda Hz. Ebu Bekir'den bile daha sert davranmıştır. Halifeliliği döneminde hadis yazımının çoğalması üzerine Hz. Ömer, diğer şehirlerdeki sahabelere mektuplar yazarak ellerinde yazılı bulunan hadis mecmualarını yok etmelerini istemiş⁸⁶ ve yakılmalarını emrederek şunu söylemiştir: “*Kitap Ehli'nin Mişna'sı*⁸⁷ gibi Müslümanların Mişna'sıdır bunlar.”⁸⁸ Hz. Ömer'in bu tavrını, üçüncü halife Hz. Osman da, çok hadis nakleden Ebu Hureyre ve Kab'a karşı koyarak devam ettirmiştir: Hz. Osman

85 Zehebi, *Tezkiretü'l-huffaz*, I, 9.

86 İbn Abdilberr, *Cami'u beyani'l-İlmi ve fazlih*, I, 275.

87 “Mişna”, Yahudilerin Tevrat dışındaki dini kitaplarının bir bölümünün adıdır.

88 İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, V, 143.

çok hadis nakletmelerinden dolayı Ebu Hureyre'yi Devş Dağlarına göndermekle, Kab'ı da Kırede Dağlarına sürgün etmekle tehdit etmiştir.⁸⁹ Hz. Ali'nin aynı endişeyi paylaştığı ve kendisinden önceki halifeler gibi konuya yaklaştığı şu sözünden bellidir: “*Yanında hadis sayfaları bulunanlar gidip onları yok etsinler. Zira halkı helak eden olay, alimlerin naklettikleri hadislere uyarak Kuran'ı terk etmeleridir.*”⁹⁰ Görüldüğü gibi Peygamberimizin en yakınları, “hadis” yazılmasına şiddetle karşı çıkmış, bu olayın İslam dinini sürükleyebileceği felaketi önceden görmüşlerdir. Üstelik onlar, Peygamberimize çok yakın bir devirde, Peygamberimize yalan sözlerin isnat edilmesinin çok zor olduğu, onu yakinen tanıyanların uydurmaları düzeltebilecekleri bir dönemde, hadislerin yazıya dökülmesine karşı çıkmışlardır.

Dört halifeden hemen sonra başlayan Emevi hakimiyetinde (661-750), hadislerin yazıldığı bazı sayfalar olmuş fakat bu dönemde de geniş hadis koleksiyonlarını ifade eden hadis kitapları henüz yazılmamıştır. Abbasi döneminde bugün Hanefilik, Malikilik, Şafilik ve Hanbelilik olarak bilinen dört mezhebin kurucuları olan Ebu Hanife (ö.767), Malik İbn Abbas (ö.796), Muhammed el-Şafi (ö.819) ve Ahmed İbn Hanbel (ö.855) görüşlerini ortaya koymuşlardır. Bugün çok atıf yapılan meşhur hadis kitaplarının hemen hepsi, örneğin en meşhur altı hadis koleksiyonu olan “*kütüb-ü sitte*”⁹¹ İslam'ın üçüncü asrında, Abbasi döneminde (750-1258) yazılmıştır. Peygamberimizden yüzlerce yıl sonra yazıya geçen hadislerin ne kadarının gerçek ne kadarının uydurma olduğunu belirlemek imkansızdır. Bu zaman zarfında, özellikle

89 Ramehürmüzi, *el-Muhaddisü'l-fasil*, 544; Suyuti, *Tahziru'l-havas*, 156-157.

90 İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, V, 314; İbn Abdilberr, *Camî'u beyani'l-İlmi ve fazlih*, I, 271.

91 Buhari, Müslim, Ebu Davud, Nesai, Tirmizi, İbn Mace adıyla bilinen altı hadis koleksiyonu *kütüb-ü sitte* (altı kitap) ismiyle tanınmaktadır. Sünni İslam görüşü içerisinde, genelde, bu kitaplar en güvenilir hadis kaynakları olarak gösterilmektedir.

Yahudi ve Hıristiyan toplumlarından aktarılan efsane, kıssa, olay, ibadet ve bilgileri ifade eden İsrailiyat ve Mesihhiyat, kadınlarla ilgili aktarılan uydurma hadislerin oluşumunda etkili olmuştur. Zira Peygamberimizin vefatından kısa bir süre sonra İslam dini, Yahudi ve Hıristiyanların da yaşadığı geniş bir alana yayılmış, bu dinlerden İslam'a geçenler, kendi dinlerinin uydurmalarının bir kısmını, hadis kitapları aracılığıyla İslam'a taşımışlardır. Kimileri geleneğini doğru çıkarmak, kimileri İslam'a zarar vermek, kimileri kendince faydalı olmak, kimileri de siyasi sebepler için hadis uydurmuş ve bu uydurmalar "hadis" başlığı altında İslam'ın bir parçası olarak kabul edilmiştir.

Şu örnek, bugün neredeyse kutsal olarak kabul edilen ve adeta Peygamberin ağzından çıktığında ses kaydıyla zaptedilmiş gibi algılanan hadisleri uydurmanın aslında ne kadar kolay olduğuna bir delildir: 10. yüzyıla ait şiirlerden ve şarkılardan derlediği 20'den fazla ciltten oluşan *Egani*'nin yazarı olan Ebu Ferec, *al İsfahani* kitabında, bir şair ile dönemin kuvvetli bir şahsı arasındaki konuşmayı nakletmiş ve adamın şaire, Peygamber dönemine ait, kendi soyu olan Emevileri öven bir şiir uydurması için 4.000 dirhem teklif ettiğini yazmıştır. Şiiri yazdıktan sonra onu Peygamberin şairi olan İbni Thabit'ten Peygamberin huzurunda duyduğunu söylemesini istemiştir. Bu istek üzerine şair bundan çekinmiş ve eğer isterse Hz. Ayyşe'den nakledebileceğini söylemiş ancak Emevi buna razı olmamıştır.⁹²

Bu ve bunun gibi hikayeler, politik ve ekonomik gücü olanların tarihi ve dini kaynakları nasıl etkileyip değiştirebileceklerine güzel birer örnektir. Hadis literatürü gözden geçirildiğinde, siyasi otoritelerin kendi konumlarını güçlendirici hadisleri uydurtup dini kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmış olduklarının delillerini bulmak hiç de zor değildir. Peygamberimizden

92 Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 47-48.

yüzlerce yıl sonra toplanmaya başlanan hadislerin ne kadarının gerçek ne kadarının uydurma olduğu, içinden çıkılması imkansız bir husustur. Zira bu süre zarfında kimileri geleneğini doğru çıkarmak, kimileri İslam'a zarar vermek, kimileri kendince faydalı olmak, kimileri siyasi sebeplerle rivayetler uydurmuş ve bu uydurmalar "hadis" başlığıyla kitaplara girmiştir.

Geçtiğimiz yüzyılda psikoloji alanında yapılan birçok çalışma, sözlü gelenekle aktarılan malzeme, birkaç yüzyıldan çok daha az zaman geçtiğinde bile birçok yanlışın ortaya çıktığını göstermektedir. Örneğin Ulric Neisser ve Nicole Harsh yaptıkları deneyde, 1986 yılında, uzay mekiği Challenger infilak ettikten bir gün sonra, bir gruba, bu olayı duyduklarında kiminle, nerede olduklarını ve o anda ne yaptıklarını sordular. İki buçuk yıl sonra, aynı gruptan ulaşabildiklerine aynı soruları tekrar yönelttiler ve aldıkları netice karşısında çok şaşırdılar. Çünkü bu sürenin sonunda doğru cevap verenlerin oranı aşağı yukarı 7'de 3'e düşmüştü. Öte yandan, aynı kişilere verdikleri cevapların doğruluğuna ne kadar güvendikleri sorulduğunda, kendilerine güvenenlerin 5 üzerinden 4'ün üzerinde olduğu gözlemlenmiştir. Kısacası iki buçuk yıl sonra verilen cevapların çoğu yanlış çıkmıştı fakat yanlış cevap verenlerin büyük kısmı verdikleri cevapların yanlış olmadığına inanmakta ve hatta doğru olduklarına çok güvenmekteydiler. Hafızada kodlu olanlar hakkında, eminlik ile doğruluk arası bağın bu kadar zayıf olması çok ilginçtir. Harvard Üniversitesi'nden Milman Parry ve Albert Lord'un çalışmaları da, sözlü kültürün aktarımında, aktarılan içeriğin, beklentilere ve aktaran şahsın subjektif durumuna göre, çok kısa sürede ciddi değişikliklere uğradığını göstermektedir.⁹³ Psikoloji alanında bunlara benzer yapılmış birçok çalışma vardır. Burada sorulması gereken soru, sözlü kültür aktarılırken, çok kısa sürede ciddi hatalar yapılabiliyorken; bir-

93 The Milman Parry Collection of Oral Literature, <https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/29086936/40662982.pdf?sequence=1>

kaç yüzyılda, birçok kişinin kulaktan kulağa aktardığı sözlerin ne kadar güvenilir olduğudur.

En güvenilir hadis kitaplarının, iki yüzyılı aşkın bir süre sonra, birçok kişinin kulaktan kulağa aktarmasıyla oluşturulduğunu hatırlayalım. Bazı hadislerin önceden yazılmış olması ve bazı hadis aktaranların bunları kaynak almış olması mümkün olsa da; bunlar olsa olsa aktarılan hadislerin az bir kısmına karşılık gelmektedir, üstelik *kütüb-ü sitte* gibi ünlü hadis kitaplarının yazarları, böylesi yazılı sahilere değil, hadisleri aktaran şahıslara atıflar yapmaktadırlar. Kısacası kasıtlı olarak hadis uydurulması ihtimalini tamamen bir kenara bıraktığımızda bile kulaktan kulağa birkaç yüzyıl boyunca aktarılan malzemeye güvenilemeyeceği çok açıktır. Üstelik kimilerinin geleneğini doğru çıkarmak, kimilerinin İslam'a zarar vermek, kimilerinin mezhebine faydalı olmak gibi sebeplerle hadis uydurduğunu bunun yanına koyduğumuzda, aktarılan hadislerin Kuran, akıl ve fitrat süzgeçlerinden geçirilmesinin neden önemli olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Vahiy ile bildirildikleri söylenerek, Kuran ayetleri ile eşdeğer konuma kadar çıkarılan hadisler, kimi zaman Kuran'da yorum yapılmayan konularda (biz bunlara "Kuran'ın bilinçli suskunlukları" diyoruz), kimi zaman da Kuran'la çelişmelerine rağmen, dini hüküm kaynağı olarak kullanılmışlardır. Bu tip konuların başında da kadınlarla ilgili hükümler ve görüşler gelmektedir. Kuran'da kadınlarla ilgili eski gelenekleri ve akıllarındaki yaklaşımları bulamayanların, kadınlarla ilgili arzu ettikleri görüşleri "dinselleştirmeleri" ancak hadis uydurmakla mümkün olmuştur. Bu ve sonraki bölümlerde bu uydurmaların birçok örneğini aktaracağız. Burada önemli bir noktaya daha dikkat çekmek istiyoruz: Kadınlar aleyhine Kuran'da olmayan hükümler ve yanlış algılar oluşturan hadislerin yanında, bunların tam tersini savunan birçok hadis de mevcuttur. Kitabımızda bu hadisleri de örnekleyeceğiz. Neden kadın düşmanı olan hadislerin bazılarınınca ön planda tutulduğu

ve hüküm vermek için neden bu hadislerin kullanıldığı da cevaplanması gereken başka bir sorudur. Burada, hadis kitaplarının yazarlarının ve fıkıh ekollerinin kurucularının tümünün erkek olmasının da etkili unsurlardan biri olduğu apaçık görülmektedir.

Meşhur hadis kitaplarını oluşturanlar, hadislerin anlamlarından çok hadisleri nakleden kişilerin doğru sözlü olup olmadığını tahlil ederek uydurmaları ayıklamaya çalışmışlardır. Hadisçilerin bu metodu “*cerh-tadil*” olarak bilinir. Fakat yine hadislerin üçüncü yüzyılda toplandığını hatırlarsak, bu dönem içinde Peygamberimiz ile hadisi yazan kişiler arasında beş-altı kişilik bir zincirin oluşmuş olduğunu unutmamak gerekir. Çoktan ölmüş olan kişilerin haklarında anlatılanlardan yola çıkılarak, o kişilerin doğru sözlü olup olmadığına karar vermek ne kadar güvenilirdir? “*Cerh-tadil*” tartışmalarını incelediğimizde, ünlü hadis kitabının yazarı Müslim’in doğru sözlü bulunduğu hadis aktaran yüzlerce kişiyi Buhari’nin güvenilir bulduğunu; benzer şekilde Buhari’nin güvenilir bulduğu hadis aktaran yüzlerce kişiyi Müslim’in güvenilir bulduğunu unutmayalım. Sonuçta “*cerh-tadil*” metodu ile uydurma hadisleri ayıklamak mümkün değildir ve olmamıştır.

Nitekim Mutezile ve Harici kelimcilerin⁹⁴ hemen hepsi, Ehli Sünnet kelimcilerin ise çoğunluğu, imani konuların (akidevi meselelerin) “*haberi vahid*”⁹⁵ olan hadislerle temellendirilemeyeceğini, bu konuların ancak Kuran ile sabit olduğunu ifade etmişlerdir. “*Haberi vahid*”, mütevatir olmayan hadisi ifade eder. Ancak rivayet edilen hadislerin % 99’undan fazlası *haberi vahid* hadis

94 Kelam: İslam dininin inançla ilgili yönünü inceleyen, gerektiğinde bu inançlara itirazları cevaplayan çalışma alanıdır.

95 Kelime anlamlarından hareket edilirse, aktarılan hadisin bir tabakasında tek kişiden başkasının aktarmadığı hadis anlamındadır. Fakat teknik kullanımda, mütevatir olmayan hadisleri ifade etmek için kullanılır. Mütevatir hadis ise aktarılan hadisin her tabakasında, yanlış üzerinde birleşmesi mümkün olmayacak kadar çok kişinin mevcut olduğu hadis demektir. Hadis literatürünün hemen hemen tamamı haberi vahid kapsamındadır. Lafzen mütevatir olduğunda ittifak edilmiş olan hadis yok denecek kadar azdır.

kapsamındadır (mütevahir değildir). Mütevahir hadisin ne olduğu, gerçekte kaç mütevahir hadis olduğu bu kitabın konusu olmadığı için burada bu konuya girmeyeceğiz. Fakat şunu söylemek bu kitabın konusu açısından önemlidir: Kuran'a, akla veya fitrata zıt oldukları için reddettiğimiz (Peygamberimizin söylemesinin mümkün olmadığını savunduğumuz) buradaki hadislerin içinde lafzının mütevahir olduğu söylenebilecek bir tek hadis bile yoktur. Bu hadislerin hepsi "*haberi vahid*" kapsamındadır. Mutezile, Harici ve Ehli Sünnet kelamcılarının çoğunun imani konuların hadislerle bina edilemeyeceği görüşüne ilaveten biz; farzların, haramların ve kadın konusu gibi dini algıyı ifade eden alanların da hadislerle bina edilemeyeceğini, bunların Kuran'dan anlaşılması gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü imani konular gibi bunlar da dinle ilgili alanlardır; imani konular zanna bina edilemeyeceği gibi bunlar da zanna bina edilemez. Bu kitap, kadın konusunun zan olan hadislerden hareketle anlaşılmasındaki felaketi gözler önüne sermektedir. Bilim, özgürlükler ve sanat alanında da uydurma hadisler yüzünden felaket bir manzara ortaya çıkmıştır fakat bu kitabın sınırları o konuları kapsamadığı için o alanlarla ilgili görüşlerimizi ifade etmeyi başka çalışmalarımıza bırakıyoruz.

Rivayet edilen hadislerde bu kitapta gösterileceği gibi Kuran'a, akla, fitrata aykırı birçok hadis mevcuttur. Bunlar elendikten ve kalan hadisler iç tutarlılık açısından değerlendirildikten sonra, geriye kalan hadislerin siyer (İslam tarihinin ilk dönemlerinin anlatımı) alanında kullanılmasının hiçbir sakıncası olmadığı kanaatindeyiz.

2- Kadınların Şeytanlaştırılması

Kuran dışı birçok inanışın İslam'a girmesi ve zamanla kutsallaştırılması, kadınların toplumdaki durumunu ve kadınlar hakkındaki algıyı olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörlerden biridir. "Tehlikeli" ve "günaha meyilli" bir yaratılışı olduğu kabul edilen kadınlar, "şeytanın insan ruhuna giriş kapısı" olarak

tanımlanmış ve şeytanlaştırılmışlardır. Bu inanış, İslam kaynaklarına, uydurma olduğu şüphe götürmeyen bazı hadisler vasıtası ile girmiştir. Bu konuya şu hadis örnektir:

*Peygamberimiz, bir mecliste insanlarla sohbet ederken güzel bir kadın gördü (başka bir rivayette ise yolda giderken bu kadını gördü), hemen eve gidip eşi Zeyneb ile birlikte oldu, sonra da meclise geri dönüp “Kadın şeytan suretinde gelir, şeytan suretinde gider. Şayet biriniz bir kadın görürse kendi eşine gitsin. Bu onun içindekini giderir” demiştir.*⁹⁶

Bu yaklaşımın Kuran’ın öğretileri ile uzaktan yakından hiçbir alakasının olmadığını Kuran’ı okuyanlar hemen fark edecektir. Zira Allah, Kuran’da hiç kimseyi cinsiyetine bağlı olarak şeytanla işbirliği içinde olarak tanımlamamakta, tam tersine, inananları cinsiyetine bakmadan takvalarına göre ödüllendireceğini söylemektedir.

Nahl-97: Erkek yahut kadın, her kim inanmış olarak iyi işler yaparsa, onu tertemiz bir hayatla yaşatırız. Ve böylelelerinin karşılıklarını, işleyip ürettiklerinin en güzeliyle veririz.

Yusuf-57: İman edip takvaya sarılanlar için abiretteki ödül elbette daha değerlidir.

3- Kadınların Evlere Hapsedilmeleri, Eğitim ve Çalışma Haklarının Ellerinden Alınması

Kuran’da, kadınların aktif olarak hayata katılmalarını engelleyen, eğitim ve çalışma haklarını ellerinden alan hiçbir ifade mevcut değildir. Ayrıca Peygamberimiz hayattayken, kadınların istedikleri alanda çalışma özgürlüklerinin olduğunu, eğitim almaya teşvik edildiklerini, kimsenin boyunduruğu altında yaşama zorunluluklarının olmadığını tarih ve hadis kaynaklarından öğreniyoruz. Bunun örneklerini daha önceki başlıklarda aktardık.

96 Müslim, “Nikah”, 9; Ebu Davud, “Nikah”, 44; Tirmizi, “Rada”, 9.

Peygamberimizin vefatından sonra, İslam'ın gerekleri olarak kabul edilen birçok uydurma hüküm aracılığıyla kadınlar özgürlüklerini kaybetmiş, kamusal alandan kopmuş, eğitimleri önemsenmemiş ve evlerinin dört duvarı arasında yaşamaya zorlanmışlardır. Böylesi bir zihniyeti yaymak için uydurulmuş hadislere şu hadisler örnektir:

*Kadınları göze çarpar mevkilere oturtmayın, yazıyı da öğretmeyin. Dikiş öğretin ve Sure-i Nur'u da iyi öğretin.*⁹⁷

*Kadınlar Peygamberimize gelerek şöyle dediler: "Ey Allah'ın Resülü! Erkekler, Allah yolunda cihad yapmak suretiyle bütün sevabı aldılar (bize bir şey bırakmadılar). Biz, Allah yolundaki mücahidlerin ameline yetişebilmek için hangi ameli yapalım?" Peygamberimiz onların bu sorusuna şöyle cevap verdi: "Sizden her kim evinde oturursa, Allah yolunda cihad yapanların ameline (sevabına) yetişir."*⁹⁸

Bunlar gibi Kuran'a, ayrıca birçok başka hadise aykırı olan uydurmalarla kadınların evlerinden çıkmaları, eğitim almaları engellenmiş, eğitim alamayan kadınlar çalışma imkanı bulamamış, ekonomik olarak özgürleşememiş ve hayatlarını idame ettirmek için kocalarına bağımlı hale getirilmişlerdir. Bu hadislerin aksine Kuran, bilenlerle bilmeyenleri aynı kefeye koymamakta ve bilenleri bilmeyenlere daha üst seviyede tutup Allah'tan gereği gibi korkanların alimler olduğunu söylemektedir. Daha çok bilmek için ise okumak, eğitim almak ve araştırmak en önemli şartlardır.

Zümer-9: Böyle birisi, gece saatlerinde secde ederek, ayakta durarak ibadet eden, ahiretten korkan, Rabbinin rahmetini

97 Taberani, *el-Mu'cemül-evsat*, VI, 34; Hakim, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, II, 430; [Hakim'in (ö. 405/1014) bu eseri, genelde Zehebi'nin (ö. 748/1348) talikiyle basılmıştır. Zehebi, bu hadis için uydurma demiştir. Detaylı bilgi için bkz. Hakim, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, II, 430, Zehebi'nin taliki.]; Beyhaki, *Şu'abü'l-iman*, IV, 90.

98 Bezzar, *el-Bahru'z-zehhar*, XIII, 339.

uman biri gibi midir? De ki: “Hiç bilenlerle bilmeyenler eşit olur mu?” Ancak işin özüne vakıf olanlar düşünüp ibret alır.

Fatır-28: *Aynı şekilde, insanlardan, hayvanlardan, davarlardan da çeşitli renklerde olanlar var. Kulları içinde Allah’tan ancak alimler gereği gibi korkarlar. Allah yücedir, bağışlayandır.*

Tüm müminlerin eğitilmesinin, Kuran’ın ortaya koyduğu ideale yaklaşmak için önemli olmasına karşın, topluma ve ahlaka “tehlike” olarak gösterilen kadınları evlere kapatmak, hatta evlerinde de etrafi göremeyen odalarda oturtmak, okuma yazma öğrenmemelerini savunmak, uydurma hadislerle dinen gerekli yaklaşım olarak sunulmuştur. Amaç, kadınları biçki dikiş, ev işi ve çocuk bakımı gibi ev alanıyla sınırlı işlerin dışında eğitmeyip -ki bunlar da zaten kocalarını memnun etmek için gereklidir- onların mümkün olduğunca dış dünya ile alakalarını kesmektir. Bu zihniyeti benimseyenler, kız çocuklarının özellikle ev işleri veya daha iyi bir eş olup erkeğe itaat etmeleri konularında eğitim almalarına izin vermişlerdir. Kadınlar için yazılmış bir kitapta şöyle denilmektedir:

Her ilim herkese fayda vermez, Sonra her ilim herkese gerekmez... Evlenme ve aile hukuku, çocuğun bakımı, eğitimi, ev işleri, yuva düzeni, genel sağlık, farz ilmi öğretme, hasta, fakir, muhtaç kimseleri destekleme, hayırlarda yardımlaşma, iyiliği emir, kötülöklere karşı uyarma, bir afet veya harp anında ilk yardıma koşma gibi konularda kadınlar yeterince eğitilmeli ve tecrübe sahibi yapılırlar.⁹⁹

Görüldüğü gibi kadının eğitim almasına izin verilen alanlar, genellikle ev sınırları içine hapsedilmiştir. Bu zihniyeti taşıyanlar; iyi bir tüccar, mühendis, mimar, arkeolog, sosyolog olmak gibi işleri ve bu konuda eğitim almayı kadınlara yakıştıramamaktadırlar. Kuran’da bunlara mani hiçbir ifade olmamasına ve

99 Dilaver Selvi, *Delil ve Örnekleriyle Kadın ve Aile İlmihali*, 32.

Peygamberimizin dönemindeki kadınların o dönemin hemen hemen her iş kolunda yer aldıklarına dair tarihi bilgilere ve bunu anlatan hadislere rağmen... Bu zihniyet yüzünden, örneğin yakın dönemde Afganistan’da, İslam adına kadınlara eğitim yasaklanmıştır. Oysa hem Kuran’ın ifadelerinden hem de Peygamberimizin uygulamalarından eğitimin tüm müminler için gerekli olduğunu anlıyoruz. Peygamberimizin ve sahabelerin, okuryazarlığın çok düşük olduğu o dönemde, kadınların okumayı yazmayı öğrenmesini teşvik ettiği de kaynaklarda aktarılmıştır.¹⁰⁰ Kuran’da öğrenmek ve bilmek, tüm müminlerin görevi olarak anlatılıp övülürken, kadınları bunun dışında tutmak, okuma yazma öğrenmelerini “sevgisine mektup yazar” mantığı ile engellemek, sözde ifetli kadınlar yetiştirmek için onları evlerine kapatmak, İslam ile ne kadar bağdaşmaktadır?

Ali İmran-195: Rableri onlara cevap verdi: “Ben sizden, erkek-kadın hiçbir çalışanın ürettiğini boşa çıkarmayacağım. Hep birbirinizdensiniz. Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolunda işkenceye uğratılanlar, çarpışıp da öldürülenler var ya, onların kötülüklerini yemin olsun örteceğim. Ve yemin olsun ki onları, Allah katından bir karşılık olarak, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım.” Allah katındandır karşılıkların en güzeli.

Kadınların hayatın en zor şartlarında erkeklerle beraber çabalayıp mücadele ettikleri, Kuran tarafından onaylanmaktadır. Kuran’ın kadının hayatın her yerinde aktif biçimde rol almasını engellemediği ve kadın-erkek ayrımı yapmadığı açıktır.

4- Kadınların Yönetici Olamaması

Kuran’da yer almamakla beraber uydurma hadislerle engellenen kadın haklarından birisi yöneticiliktir. Buhari’de aktarılan bir

100 Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 142-145.

hadiste “İşlerini kadına havale eden bir topluluk iflah olmaz”¹⁰¹ denilmiştir. Bu konuda ayrıca “İşleriniz kadınlara kalırsa sizin için yerin altı, üstünden daha hayırlıdır”¹⁰² hadisi de mevcuttur. Bu ve bunlar gibi hadisler doğrultusunda kadınların toplumda yönetici olamayacağını savunanlar mevcuttur.

“İşlerini kadına havale eden topluluk iflah olmaz” hadisini Peygamberimizin, İran hükümdarı Kısra ölünce kızının ülkenin başına geçmesi üzerine söylediği nakledilmektedir. Ancak bu hadisin ortaya çıkış zamanı manidardır; zira bu hadis, söylendiği iddia edilen olaydan yıllar sonra, ne hikmetse, Cemel Savaşı sonrasında hatırlanmıştır!¹⁰³ Hadisin bu savaştan sonra hatırlanmış olmasının savaş ve savaşın neticesi ile nasıl bir ilişkisi olabilir? Bu soruya cevap verebilmek için dönemin politik atmosferini incelemek faydalı olacaktır.

Hız. Ali, 656 yılında 3. halife Hız. Osman’ın öldürülmesi ile 4. halife olarak seçilmiştir. Ancak yeni halife, kimileri tarafından, Hız. Osman’ın katillerinin bulunması için yeterli emeği harcamadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bunların başında Hız. Ayşe gelmektedir. Bilindiği gibi tartışma, savaş kararı alınmasıyla neticelenmiştir. Hız. Ayşe, bu süreçte ordusu ile Basra’ya gelmiş ve kendine taraftar toplamak amacıyla toplantılar düzenlemiş, camilerde konuşmalar yapmıştır. Kureyş kabilesinden birçok sahabenin yanında Talha ve Zübeyr de Hız. Ayşe’nin tarafını tutmuş ve onunla beraber savaşmışlardır. O sırada bu sahabelerden hiçbiri Hız. Ayşe’ye böyle bir hadisi hatırlatarak itiraz etmemiş veya onu terk etmemiştir. Hatta bu hadisi naklettiği iddia edilen Ebu Bekre bile savaşta tarafsız kalmayı seçmiş ve Hız. Ayşe’yi bu yönde

101 Buhari, “Megazi”, 84, “Fiten”, 17; Tirmizi, “Fiten”, 75; Nesai, “Adabü’l-Kudat”, 8.

102 Tirmizi, “Fiten”, 78.

103 Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 50; Asgar Ali Engineer, *The Rights of Women in Islam*, 77.

eleştirmemiştir.¹⁰⁴ Zaten tarih kaynaklarında, olay sırasında, sahabelerin tartıştığı konunun komutanların cinsiyetinden ziyade tarafların haklılığı veya haksızlığı olduğu yazmaktadır.¹⁰⁵ Bu konuda bugün de tarihsel veriler incelenip Hz. Ayşe'nin haksız olduğu düşünülebilir ama Hz. Ayşe'nin kadın olup savaşta öncülük yaptığı için haksız olduğu söylenemez. O dönemde, Hz. Ayşe'nin kadın oluşu, bu yüzden yönetici olamayacağı gibi bir konu, mevzu bahis olmamıştır. Savaş gibi önemli bir olayda hem de taraflardan birinin komutanının kadın olduğu bir durumda Ebu Bekre'nin bu hadisi savaştan önce hatırlatması ve diğer sahabeleri uyarıp Hz. Ayşe'nin yanında bulunmalarının Peygamberin hükmüne muhalefet etmek olacağını hatırlatması gerekmez miydi? Oysa Ebu Bekre böyle yapmamış, savaş neticelenene kadar bu hadisin varlığından bile söz etmemiştir.

Bilindiği gibi Hz. Ayşe, Hz. Ali'ye yenilmiştir. Bu savaş, İslam tarihindeki ilk iç savaş ve ilk fitne olarak tanımlanmıştır. Hz. Ali, zaferden sonra Basra'ya girmiş ve onu açıkça desteklemeyenler de onun safında oldukları izlenimini vermeye çalışmışlardır. İşte böyle bir durumda ne hikmetse Ebu Bekre de kadınların yönetici olmamaları gerektiğini söyleyen hadisi hatırlamıştır! İslam'ın ilk fitnesini ateşlemekle suçladıkları Hz. Ayşe'ye doğrudan saldıramayanlar, bu hadise referansla Hz. Ayşe'yi suçlu ilan etmişler ve dolaylı yoldan kendisine saldırmışlardır. Kısacası bu hadisin siyasi gerekçelerle uydurulduğu çok açıktır.

Kadınların yönetici yapılmaması gerektiğini ifade eden hadisin uydurulmasının yanında “Kadınlara danışılması, her ne derlense tersinin yapılması” anlamına gelen hadis bile uydurulmuştur. “Kadınlara muhalefet ediniz, kadınlara muhalefette bereket vardır” ve “Kadınlara itaat pişmanlıktır” rivayetleri, benzer şekilde uydurulan başka hadislerdir. Bunlara göre bir kişi, ancak kadınların

104 Asghar Ali Engineer, *The Rights of Women in Islam*, 77.

105 Tabari, *Tarikh*, Vol:5, 221; Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 58.

dediklerinin zıttını yaparak doğruyu bulabilir. Bu hadisler eğer doğru kabul edilirse, bırakın kadınlara yönetici pozisyon verilmesini, çocukların nasıl emanet edileceği bile sorgulama konusu olur! Hadis profesörü Ali Osman Ateş, bu hadisleri, senedleri ve nakleden kişilerin (ravilerin) güvenilirliği gibi kriterler üzerinden eleştirmiştir.¹⁰⁶ Bu hadisler, Kuran'a aykırı oldukları gibi, Peygamberimizin eşlerine danıştığını ve onların bazı tavsiyeleri doğrultusunda hareket ettiğini anlatan hadislerle de çelişkilidir.

Kuran'da kadınların yönetici olmamalarını gerektiren bir tek hüküm, hatta en ufak bir ima bile bulunmamaktadır.¹⁰⁷ Bilakis Kuran, Sebe Melikesi'nden övgü ile bahseder ve ne kadar basiretli bir yönetici olduğunu anlatır. Sebe Melikesi'nin basiretli tavrı, kavmini gereksiz bir savaştan korumuş ve doğruyu bulmalarını sağlamıştır. Ayrıca Kuran'da, Firavun gibi birçok erkek yönetici eleştirilmektedir. Elbette bu, bir cinsiyet ayrımının dayanak noktası olamaz ama bu, erkek olsun kadın olsun her cinsten hem iyi hem kötü yöneticiler çıkabileceğini gösterir. Kuran'ın ifadeleri, yöneticiliğin erkeğe veya kadına verilmesini değil fakat ehline verilmesini gerektirir.

Nisa-58: *Şu bir gerçek ki, Allah size emanetleri, onlara ehil olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde adalette hükmetmenizi emrediyor. Allah size bu şekilde ne güzel öğüt veriyor. Allah duyar, görür.*

5- Kadınların Seyahat Özgürlüğü

Müslüman bir kadının, kocasından izin alması şartıyla, kısa mesafelere tek başına gitmesi, geleneksel anlayış tarafından (bazı çekincelerle) onaylanmıştır. Ancak kimi rivayetlere göre bir, kimilerine göre de üç günlük mesafeden fazla olan yolculuklara

106 Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 99-101.

107 Asgar Ali Engineer, *The Rights of Women in Islam*, 76, Amina Wadud, *Quran and Woman*, 89.

kadının, yanında bir mahremi (babası, kocası, oğlu, dayısı gibi bir yakını) olmadan gitmesi, gelenekçi anlayış tarafından yasaklanmıştır. Müslim'deki bir hadiste, Peygamberimizin “*Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadının beraberinde babası veya oğlu yahut kocası veya kardeşi yahut nikahı haram olan biri olmaksızın üç gün veya daha fazla süren bir yolculuğa çıkması helal değildir*” dediği ileri sürülmektedir.¹⁰⁸ Ebu Hureyre'den nakledilen bir başka hadiste Peygamberimizin: “*Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadının, yanında kendisine nikahı haram olan biri bulunmadıkça, bir gün ve bir gecelik yola gitmesi helal değildir*” dediği aktarılmıştır.¹⁰⁹ Kısacası bir kadının, mahremi olmadan seyahat edebileceği yolculuk mesafesinin, yaşadığı bölgeden 90 km uzaklıktaki alanı kapsadığı, yani başka bir deyişle 90 km'den uzağa yanında mahremi olmaksızın seyahatinin haram olduğu yaygın kabul olmuştur. Kuran'da olmayan bu uydurmayı savunanlara göre bir kadının, kadın arkadaşlarıyla birlikte, dünyanın birçok şehrinin bir ucundan diğerine gitmesi bile haramdır!

Kuran'da yasaklanmamış olanların helal olduğu kaidesine göre (Kuran'ın bu ilkesi, Maide Suresi'nin 101. ayeti gibi ayetlerden anlaşılmaktadır), Kuran'da böylesi bir yasağın olmaması, kadınların yalnız veya mahremi olmayanlarla seyahatinin kısıtlanamayacağını anlamamıza yeterlidir. İlaveten Peygamberimizin döneminde gerçekleşen birçok olay da bu dediğimizi teyit etmektedir. Peygamberimizin zamanında Mekke'den Medine'ye hicret eden yalnız kadınların olduğu, siyer kitaplarında yazmaktadır. Bahsi geçen mesafe ise 90 km'nin çok üzerindedir. Kilometrelerce mesafeyi kateden kadınlar, Peygamberimiz tarafından hiçbir zaman mahremsiz seyahat ettikleri için uyarılmamış, bilakis katlandıkları zor yolculuk her zaman övülmüştür.

108 Müslim, “Hac”, 423.

109 Müslim, “Hac”, 421; Tirmizi, “Rada”, 15.

Bu uydurma yasak ile tüm müminlere farz olan hac vazifesi de kadınlar için zorlaştırılmıştır. Örneğin Buhari’de geçen başka bir hadise atıfla kadınların yalnız başlarına hacca gitmeleri bile engellenmiştir. Bahse konu hadis şöyledir:

Peygamber “Bir kadın, yanlarında mahrem birisi bulunmadıkça bir erkekle yalnız kalmasın ve yolculuğa çıkmasın” buyurunca, bir adam ayağa kalktı ve: “Ey Allah’ın Resülü! Eşim hac için çıktı, ben ise falanca gazveye yazıldım” deyince, Peygamberimiz “Git ve eşinle birlikte hac yap!” buyurmuştur.¹¹⁰

Oysa Ali İmran Suresi’nin 97. ayeti, tüm Müslümanlara hac yapmanın farz olduğunu belirtmekte ve kesinlikle kadın-erkek ayrımı yapmamakta ve kadınlara mahremsiz seyahati yasaklamaktadır.

Ali İmran-97: Açık-seçik deliller, İbrahim’in makamı vardır orada. Oraya giren, güvene ermiş olur. Yoluna gücü yetenin o evi ziyaret etmesi, insanlar üzerinde Allah’ın bir hakkıdır. Kim nankörlük ederse, hiç kuşkusuz, Allah alemlere muhtaç değildir.

Kuran’dan hiçbir desteği olmayan ve sadece hadislerle dayanılarak kadınlara uygulanan bu seyahat sınırlamasını yine hadis kaynakları ile de çürütmek mümkündür. Örneğin Buhari ve Müslim’de Peygamberimizin şöyle dediği aktarılmıştır:

İslam inancı öyle bir barış ve güvenlik ortamı oluşturacak ki, en uzak yerden bir kadın tek başına Mekke’ye gelecek, Kabe’yi tavaf edip dönecek ve o kadına hiç zarar gelmeyecek.¹¹¹

Kısacası Kuran’da böyle bir yasağın olmamasına dayanarak, kadınlara seyahat özgürlüğü kısıtlamasının yanlış olduğunu anlıyoruz. Fakat dileyenler tarih ve hadis kaynaklarından bu iddiamızı

110 Buhari, “Nikah”, 110, “Cezâü’s-Sayd”, 24, “Cihad”, 139, 178; Müslim, “Hac”, 424.

111 Buhari, “Menakıb”, 15.

destekleyecek aktarımlar da bulabilirler. Görüldüğü gibi, bırakın keyif için gezmek, Müslüman kadınların üzerine farz olan ibadetler bile sonradan uydurulmuş hadisler ile sınırlandırılmıştır. Bu arada, toplumda eşkiyalık gibi tehditlerin olduğu belli bir dönemde, bir tedbir olarak, kadınların yalnız başlarına seyahat etmemesini tavsiye etmek önerilmiş veya gelenek olarak uygulanmış olabilir. Fakat gelenekleri veya tarihin belli bir dönemindeki şartlardan kaynaklanan tarihsel uygulamaları, bütün ümmeti her çağda bağlayan dini hükümlere çevirmek büyük bir yanlıştır. Kadınlar, erkekler gibi, istedikleri yere istedikleri zaman gitme özgürlüğüne sahiptirler.

6- Kadınların Camilerden ve Namazlardan Uzak Tutulmaları

Dini anlattığı ileri sürülen birçok kaynakta, kadınların cami ve toplu ibadetler ile ilişkileri en alt düzeyde tutulmuştur. Kadınların cemaatle namaz kılmaları, namaz için camiye gitmeleri, Cuma namazına katılmaları ya yasaklanmış ya da tavsiye edilmemiştir. Kadınlar için en hayırlı yerin evlerinin içi olduğu, kadınların ibadetlerini evlerinde yapmalarının daha hayırlı olduğu ileri sürülmüştür. Bu sınırlamalara bir de hayız halindeyken camilere girmemeleri gerektiği eklenince kadınlar camilerden iyice uzaklaştırılmıştır. Bu konuda uydurulan hadislere örnek olarak şunları verebiliriz:

*Kadının evinin avlusunda kıldığı namaz, mescitte kıldığı namazdan daha faziletlidir. Evinde kıldığı namaz, avluda kıldığı namazdan daha faziletlidir. Evinin iç kısmında kıldığı namaz, evinin açık yerinde kıldığı namazdan daha faziletlidir.*¹¹²

*Kadın, insanın ar ve namusudur. Evinden dışarı çıktığında şeytan ona yaklaşır. Kadının Allah'a en yakın olduğu yer evidir.*¹¹³

112 Ebu Davud, "Salat", 54.

113 İbn Huzeyme, *Sahih*, III, 93; Taberani, *el-Mu'cemül-evsat*, III, 189, VIII, 101.

Kadınları camilerden ve toplu ibadetlerden uzak tutmaya çalışan zihniyetin Kuran'daki hiçbir ifadeden destek bulması mümkün değildir. Ayrıca akıl ve fitratla çelişen, kadınları evlerine kapatma yaklaşımı, Peygamberimizin dönemini anlatan birçok tarihi veriyle de çelişmektedir. Medine'de inşa edilen büyük camide, kadın-erkek tüm inananlar toplanır ve beraber ibadet ederlerdi. Kadınlar bayram namazlarına, Cuma namazlarına, vakit namazlarına ve topluca yapılan tüm ibadetlere erkeklerle beraber katılırlar, Peygamberimizin vaazlarını dinler ve buralardaki tartışmalara katılıp dini konularda görüş ifade ederlerdi. O dönemde, bu hususlarda, kadın ve erkek ayrımı yoktu.¹¹⁴ Medine'deki cami; hem dinin, hem eğitimin, hem de sosyal hayatın merkezi durumundaydı ve kadınlar burada, erkeklerle beraber sosyalleşirlerdi. Yukarıda alıntıladığımız ve uydurma olduğuna inandığımız hadislerden çok daha fazla hadisle, erkek ve kadınların camideki ve toplu ibadetlerdeki beraberliği aktarılmıştır. Bunlara birkaç örnek olarak şu hadisleri verebiliriz:

*Hz. Aşe şöyle demiştir: "Yatsı namazını mescitte kıldığım bir gece eve Resulullah'tan sonra geldim. Bana, 'Neredeydin' diye sordu. Ben, 'Mescitte ahabından birisinin okuduğu Kuran'ı dinliyorduk. Doğrusu ahabın arasında onun gibi güzel sesli ve güzel okuyanı hiç duymamıştım' diye cevap verdim. Bunun üzerine tekrar Resulullah ile beraber gidip onu dinledik. Sonra bana dönerek; 'Bu, Ebu Huzeyfe'nin azatlısı Salim'dir. Ümmetim arasında böyle birisini var eden Allah'a hamd olsun' buyurdu."*¹¹⁵

*Peygamberimiz kadınların camiye kolay girip çıkmalarını sağlamak için Medine'deki mescidin üç kapısından birini sadece kadınlara tahsis etmiştir.*¹¹⁶

114 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 72.

115 Hakim, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, III, 250.

116 Ebu Davud, "Salat", 17.

*Peygamberimiz, camiye gelen çocuklu kadınların durumuna hassasiyet gösterir ve namaz sırasında bir çocuğun ağladığını duyduğunda namazı kısaltırdı.*¹¹⁷

Kadınlar erkekler gibi camiye gitmeye dört halife döneminde de devam etmişlerdir. Bu konuya şu rivayetler örnektir:

*Hz. Ömer'in karısı her gün sabah ve yatsı namazlarını mescitte cemaatle kılardı. Kendisine, kocası Ömer'in bundan hoşlanmadığını ve kıskandığını bildiği halde niçin namaz için mescide geldiği sorulunca şöyle karşılık verdi: "Ömer'in benim mescide gelmeme yasak koymasına Hz. Peygamber'in 'Allah'ın hanım kullarını Allah'ın mescitlerinden men etmeyiniz' hadisi engel oluyor."*¹¹⁸

Hatta Hz. Ömer öldürüldüğü sırada karısının yine camide namaz kılmakta olduğu da kaynaklarda vardır. Ayrıca Hz. Ömer'in kadınların mehirlerinin yüksek olduğu ve azaltılması gerektiği hususunda Cuma namazının vaktinde camide vaaz verirken bir kadının kalkıp şu itirazı yapması da ilginçtir:

*Ey Ömer, senin buna hakkın yok. Zira ayet-i kerimede Allah, "Birisine yüklerle (mehir) vermiş olsanız bile, onun içinden bir şey almayın diye buyurmuştur." Bunun üzerine Hz. Ömer, "Ömer yanlış yaptı, kadın doğru söyledi" dedi.*¹¹⁹

Bu itirazı yapan kadının eşkali de hadislerde aktarılmaktadır. Görüldüğü gibi bu hadisten şunları anlıyoruz: 1- Kadınların Cuma namazları gibi toplu ibadetlere katıldıklarını; 2- Cuma namazı gibi toplu ibadetlerde bile kadınlara kalkıp itiraz edebilecekleri cesareti veren bir kültürün oluştuğunu; 3- Kadınların itirazlarının dönemin halifesi gibi en ileri gelenlerce kabul edildiğini; 4- Kadının eşkali tarif edildiğine göre kadınların camide perdelerin arkasında saklanmadıklarını; 5- Kadınların seslerinin

117 Buhari, "Ezan", 65.

118 Buhari, "Cuma", 11.

119 Tahavi, *Şerhu müşkili'l-asar*, XIII, 57.

erkekler tarafından duyulmasının sakıncalı olduğu gibi bir uydurmaya itibar edilmediğini.

Kadınların dışlandığı başka bir ibadet de tüm inananlara farz olan Cuma namazıdır. Kuran'da Cuma namazının kılınması emredilirken, kadın-erkek ayrımı yapılmamakta, tüm inananlara seslenilmektedir. Peygamberimiz döneminde ve sonrasında kadınların Cuma namazlarına gittiklerini ifade eden yukarıdaki gibi hadislerle rağmen, günümüzde birçok yerde, kadınların Cuma namazına gitmeleri engellenmektedir. Kuran'da Cuma namazı kılınmasını ifade eden ayetler şöyledir:

Cuma- 9: *Ey inananlar! Cuma günü, namaz için çağrı yapıldığında, Allah'ı anmaya koşun! Alışverişi bırakın! Eğer bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır.*

10: *Namaz kılınca hemen yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütifundan nasibinizi arayın! Allah'ı çok anın ki kurtuluşa erebilesiniz.*

Kadınları eve hapsetmenin, camilere gitmelerini ve toplu ibadetlere katılmalarını engellemenin İslam ile alakasının olmadığı çok açıktır. Kuran'dan onay bulmayan bu uygulamaların yanlış olduğunu gösteren Peygamberimiz ve sonrasındaki dört halife döneminden birçok rivayet olmasına rağmen günümüzde halen bu yanlış uygulamalar bazı yerlerde devam etmektedir.

7- Fitnenin Esas Kaynağının Kadın Olduğu İddiası

Kuran'a göre mallar da, çocuklar da, dünyada elde edilen mevkiler de birer "fitne" aracı olabilir. Örneğin Kuran, Müslümanlara mallarının bir bölümünü fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine vermeleri gerektiğini söyler. Ancak malından yeterli bir kısmı bağışlamayan kişi için o mallar bir "fitne" aracına dönüşür, doğru yoldan çıkmasına neden olur. Aynı şekilde, bir insanın çocukları da onun dinden uzaklaşmasına neden olabilir, böylece insanın çocukları

da bir “fitne” kaynağına dönüşebilir. Bir insanın olaylar karşısında nasıl reaksiyon vereceği dünyadaki imtihanının bir parçasıdır.

Enfal-28: *Bilin ki mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir fitnedir. Allah’ın yanında ise büyük mükafat vardır.*

Teğabün-15: *Şu da bir gerçektir ki, mallarınız ve çocuklarınız bir fitnedir. Allah’ın yanında ise büyük bir ödül vardır.*

Aynı şekilde elbette kadınlar için erkekler, erkekler için de kadınlar “fitne” yani bir imtihan aracı olabilirler. Fakat literatürde kadınlar için kullanılan “fitne” ifadesi bir imtihan aracı olmanın ötesinde bir baş belası gibi anlamlandırılmış ve kadın, dünya hayatında sakınılması gereken en büyük bela olarak takdim edilmiştir. Bu konuda uydurulan bir hadis şöyledir:

*Benden sonra erkeklere kadınlardan daha zararlı bir fitne sebebi bırakmadım.*¹²⁰

Her insan için en büyük fitne, imtihanı kaybetmesine sebep olan her neyse odur. Bu dünyadaki imtihanı bazıları mal, bazıları kibir, bazıları çoluk çocuk, bazıları tembellik yüzünden kaybetmektedir. Elbette karşı cinsle ilişkideki hatalar da imtihanı kaybetmede önemli bir unsur olabilmektedir; bu açıdan erkekler için kadın, kadınlar için erkek “fitnedir”. Fakat gelenekte bazılarının yaptığı gibi kadını fitnenin baş kaynağı ilan etmek ve burada erkeklerin zaafı ve yanlış tercihleri yerine kadının aldatıcı özelliğine suçu yüklemek önemli bir hatadır. Bu hatanın önemli sebeplerinden biri, kadın olmayı ontolojik olarak, yani değiştiremeyecek ve düzeltilemeyecek şekilde kötü olarak gösteren yaklaşım olmuştur. Kadını düzeltilemeyecek şekilde kötü görenler, onu en büyük fitne olarak etiketlemişlerdir. Ne yazık ki, Kuran’ın yıktığı bu zihniyetten kurtulamayanlar, daha sonra Peygamberimize iftiralar atmak suretiyle bu zihniyeti yeniden hortlatmaya çalışmışlardır.

120 Buhari, “Nikah” 18; Müslim, “Zikir”, 97; Tirmizi, “Edeb”, 31.

8- Kız Çocuklarının İdrarı

Kadınların aşığılanmasıyla ilgili ifadeler kız çocuklarına kadar uzanmaktadır. Akla ve duyuşal verilere tamamen aykırı şekilde uydurulmuş bir hadise göre kız çocuklarının idrarları bile erkek çocuklarınkinden daha pistir! Söz konusu hadis şöyledir:

*Kız çocuğunun idrarını temizlemek için yıkamak gerekir, erkek çocuğunun idrarını temizlemek için ise su serpmek yeterlidir.*¹²¹

Bu hadisin uydurma olduğunu ifade edeceklerine bu hadisi tevil edip kurtarmaya çalışanların izahları durumu daha da kötüleştirmiştir. Örneğin İmam Şafi, bu hadisi, Hz. Adem'in topraktan yaratıldığı ve idrarının temiz olduğu, ancak Havva'nın Adem'in bedeninden yaratıldığı, dolayısıyla da kan ve etten var edildiğinden idrarının daha pis olduğu şeklinde yorumlamıştır. (Havva'nın Adem'den yaratıldığına dair İsrailiyat kökenli aktarımın yanlışlığını önceki başlıklarda ele aldık.)

Bu rivayet akla aykırı olmasının yanında bilimsel verilere de aykırıdır. Erkek ve kız çocuklarının idrarlarını tahlil ettiğimizde, kız çocuklarının idrarının daha pis olduğuna dair hiçbir veri ortaya çıkmamaktadır. Kuran'a, akla, insan fıtratına ve bilimsel verilere aykırı olan hadislerin Peygamberimizin söylediğı sözler olarak kabul edilmesi, İslam'a yapılabilecek en büyük ihanetlerden birisidir.

9- Kadınların Erkeklerin Vücutundaki İri Yalaması

Hadis kitaplarının yazarlarının erkek olmasının ve olaylara kendi cinsiyetlerini merkeze alarak yaklaşmalarının etkisi, aktarılan birçok uydurma hadiste karşımıza çıkmaktadır. Bu rivayetlerle kadınların, kocalarının haklarını ne yaparlarsa yapsınlar

121 Abdurrezzak, *el-Musannef*, I, 381; İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, I, 114; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 151, 359; İbn Mace, "Taharet", 77; Ebu Davud, "Taharet" 136; Tirmizi, "Sefer", 40; Nesai, "Taharet", 194.

ödeyemeyecekleri ifade edilir ve kadınlar erkeklere köle olmaya yönlendirilirler. Aşağıdaki hadisler bu konuda örnektir:

*Şayet kocasının ayağından başında saçlarının ayrıldığı yerine kadar irin ve iltihapla kirlenmiş olsa sonra kadın ona yönelse ve kocasını dili ile yalasa onun hakkını ödeyemez.*¹²²

*Cüzzam hastalığının onun etini deldiğini, iki burun deliğini yırttığını, bu iki burun deliğinden kan ve irin aktığını görsen, sonra onun hakkını ödemek için ağzınla o iki burun deliğinden akanları yalayıp yesen, ebediyen onun hakkını ödeyemezsin.*¹²³

Görüldüğü gibi kadınların kocalarının haklarını, kocalarının vücudundaki cerahatı yalayarak temizleseler bile ödeyemeyecekleri ileri sürülmekte ve bu düşünce, hadisler aracılığı ile desteklenmeye çalışılmaktadır. Rivayet edilen başka bir hadiste de kocasını razı etmeden ölen kadının Cennet'e giremeyeceği söylenmektedir.

*Kendisinden kocası razı olduğu halde ölen her (Müslüman) kadın Cennet'e gider.*¹²⁴

Kuran'ın sunduğu dinde temel gaye Allah'ı razı etmek iken, uydurulan dinde kadının kocasını razı etmesi de Cennet'e giden yolda önemli bir hedef olarak sunulmaktadır. Bu mantığı savunanlara göre kadın, takvası veya imanı zayıf olsa da, kocasını memnun ederse Cennet'i garantileyecektir. Allah'ın istediği gibi bir kul olmuş olsa bile, kocasını memnun etmeden vefat ederse yeri Cehennem'dir.

Uydurma hadislerdeki bu söylemi; ne Kuran, ne akıl, ne de fitrat ile savunmanın imkanı vardır. Aktarılan rivayetlerle kadınların dünyadaki en önemli vazifelerinden biri kocalarını razı etmek olarak tanımlanmıştır. Oysa Kuran'ın inşa ettiği zihin yapısına göre ister kadın olsun ister erkek olsun, her insanın en

122 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 64-65.

123 Taberani, *el-Mu'cemü'l-kebir*, VIII, 259.

124 Tirmizi, "Rada", 10; İbn Mace, "Nikah", 4.

önemli vazifesi Allah'ı razı etmektir. "Kocayı razı etme", "kocanın hakkını ödemek" gibi kavramlar Kuran'da yoktur. Kuran'da, inananlara; hak yememeleri, kimseyi aldatmamaları, ana babaya iyi davranmaları ve adaletli olmaları gibi uyarılarda bulunulmaktadır ama hiçbir yerde bir kocanın karısı üzerindeki hakkından bahsedilmemektedir. Kuran'da, bir kulun başka bir kulu razı ederek Cennet'e gireceği gibi bir ifadeye rastlanmaz.

Bakara-207: *İnsanlardan öylesi vardır ki Allah'ın rızasını kazanmak için kendisini feda eder. Allah kullarına karşı şefkatli olandır.*

Bu konuda son olarak, herkesin karı koca ilişkisinin ve beklentilerinin farklı olabileceğini, ancak kadınların kocalarına köleleşmesini dini bir gereklilik olarak sunmanın ve din adına uydurma gereklilikler ortaya çıkarmanın büyük bir günah olduğunu hatırlatmak isteriz.

Nahl-116: *Yalan düzerek Allah'a iftira etmek için, dillerinizin uydurma nitelendirmeleriyle "Şu belaldir, şu da baramdır" demeyin. Yalan düzerek Allah'a iftira edenler kurtulamazlar.*

10- Kadınların Kocalarına Secde Etmeleri

Peygamberimizden en çok hadis aktaran kişi Ebu Hureyre'dir. Ona bu konuda yaklaşan hiç kimse yoktur. Ebu Hureyre için İzzudin İbnu'l Esir (ö 1233) *Üsdü'l-Gabe* adlı eserinde "*İsmi etrafında en çok tartışma olan kişi Ebu Hureyre'dir. Onun ismi kadar veya ona yakın bir şekilde adı tartışılan bir başka kişi yoktur*" demiştir.¹²⁵ Taberi'den gelen bilgilere göre Hz. Ömer tarafından Bahreyn'e vali olarak atanan Ebu Hureyre, yine Hz. Ömer tarafından görevi suistimal ettiği gerekçesiyle görevden alınmış, geri döndüğünde yanında getirdiği paranın bir kısmına haksız kazanç

125 Mahmud Ebu Reyye, *Kimliği ve Kişiliğiyle Ebu Hureyre*, 38.

sağladığı gerekçesiyle el konulmuştur.¹²⁶ Yine İbn Sad'ın meşhur *Tabakat* adlı eserinde, Ebu Hureyre'nin kendisinden rivayetle Hz. Ömer'in kendisine “*Allah'ın ve Kitabının düşmanı! Sen Allah'ın malını mı çaldın?*” dediği yazılmaktadır.¹²⁷ Hz. Ömer dışında Peygamberimizin birçok yakınının Ebu Hureyre'yi aktardığı hadislerden dolayı eleştirdiği de kaynaklarda aktarılmıştır.

Ebu Hureyre'nin konumuz açısından önemi şudur: Kadınlar hakkında olumsuz, Kuran'a ve akla aykırı algı oluşturan hadislerin çok önemli bir bölümü Ebu Hureyre'ye atfedilmiştir. Bu hadisleri Ebu Hureyre'nin uydurmuş olması mümkün olduğu gibi, Ebu Hureyre ile hadis kitaplarının yazımı arasındaki zincirdeki diğer kişilerin de uydurmuş olması mümkündür. Fakat sonuç olarak kadınlar aleyhine algı oluşturan uydurma hadislerin önemli bir bölümünün onun ismiyle beraber anıldığı, dikkat çekilmesi gereken önemli bir husustur. Bu başlıktaki “secde hadisi” ve bu kitapta kadınlar aleyhine uydurulduğunu tespit ettiğimiz birçok hadis Ebu Hureyre'ye atfedilerek aktarılmış ve meşhur hadis kitaplarına girmiştir. Bir önceki başlıkta incelediğimiz “irin” hadisini aktaran Ebu Hureyre, aşağıdaki hadisi de aktarmıştır:

*İnsanın insana secde etmesini emredek olsaydım, kadının kocasına secde etmesini emrederdim.*¹²⁸

Secdeyi, Müslümanlar, ibadetlerinde sadece Allah için yaparlar. Şu ayetten de anlaşılacağı gibi Kuran, Allah dışında başka kaynaklara secde edenleri kınamış ve sadece Allah'a secde edilmesini emretmiştir:

Fussilet-37: Gece ve gündüz, Güneş ve Ay, O'nun ayetlerindedir. Eğer sadece Allah'a kulluk ediyorsanız, Güneş'e, Ay'a secde etmeyin; onları yaratan Allah'a secde edin.

126 Mahmud Ebu Reyye, *Kimliği ve Kişiliğiyle Ebu Hureyre*, 86-88.

127 İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, IV, 335.

128 Tirmizi, “Rada”, 10; Ebu Davud, “Nikah”, 41; İbn Mace, “Nikah”, 4.

Secde etmenin taşıdığı anlam Kuran’da bu kadar net belirtilmişken, İslam dini kula kulluk etmeyi ve Allah’tan başkasına secde etmeyi men etmişken, Peygamberimizin bu şekilde bir cümle kurması düşünülebilir mi? Kuran’ın ifadeleriyle uyumsuz olan bu uydurma, belli ki, kadınları erkeğin adeta kölesi haline getirmek isteyenler tarafından uydurulmuştur. Böyle ifadeleri Peygamberimizin dile getirdiğini söylemek hem ona hem de İslam’a hakarettir.

11- Kadınların Uğursuz Olmaları

Ebu Hureyre’den ve Abdullah bin Ömer’den nakledilen ve kadınları “uğursuzluk” ile ilişkilendiren bir hadis ise şöyledir:

*Uğursuzluk üç şeydedir: Kadında, evde ve atta.*¹²⁹

Bu hadis, Buhari gibi önem atfedilen kaynaklarda “sahih” olarak nakledilmiştir. Peki, bu hadis, yukarıda bahsettiğimiz Kuran’a, akla ve fitrata uygunluk kriterleri açısından ele alınınca ne kadar güvenilir sayılabilir? İlk önce, Kuran’da hiçbir şeye uğursuzluk yüklenmediğini söylemek zorundayız. Ayrıca akla aykırı bu iddiayı destekleyecek hiçbir gözlemsel veri de mevcut değildir.

Bazı şeyleri uğursuz sayma, İslami kaynaklara, cahiliye dönemi uygulamalarından girmiştir. Örneğin eski Arap adetlerinde bir kişi seyahate gideceği zaman veya bir şey yapmaya niyetlendiği zaman bir kuş salardı. Kuş sağa giderse o işin hayırlı olduğuna sola giderse de hayırsız olduğuna karar verilirdi. Bilindiği gibi bu tür uygulamalar, Peygamberimiz ve Kuran tarafından eleştirilmiştir.

Ayrıca, hadis literatürünü iç tutarlılık açısından incelersek, bu hadisle çelişen birçok başka hadisin olduğuna da tanıklık ederiz. Örneğin Peygamberimizin “*Uğursuzluğa inanmak şirktir*” dediği başka bir rivayette aktarılmıştır.¹³⁰ Buhari’de “*İslam’da uğursuz*

129 Buhari, “Cihad”, 47, “Nikah”, 18; Müslim, “Selam”, 115; Tirmizi, “Edeb”, 58; İbn Mace, “Nikah”, 55.

130 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 213.

*sayma yoktur*¹³¹ diye uğursuzluğu reddeden hadis de mevcuttur. Bunlara ek olarak, Ebu Hureyre'den nakledilen birçok hadise “*İyi bir dinleyici değil ve kendisine soru sorulduğunda yanlış cevaplar veriyor*”¹³² şeklinde itiraz eden Hz. Ayşe'nin, bu aktarımına da muhalefet ettiği bilinmektedir. Hz. Ayşe'ye Ebu Hureyre'nin, Peygamberimizin “*Uğursuzluk üç şeydedir: Kadında, evde ve atta*” dediği nakledilince Hz. Ayşe'nin öfkeyle ayağa fırlayıp: “*Ebu Hureyre dersini iyi öğrenmemiş. Bizim eve Peygamber tam bir cümlemin ortasındaiken geldi ve sadece son kısmını duydu. Peygamber, Allah, Yahudileri yalanlamaktadır; onlar üç şey uğursuzluk getirir: ev, kadın ve at demişlerdi*”¹³³ dediği nakledilmiştir.

Kuran'ın hiçbir ifadesinden onay almayan, akla aykırı olan, uğursuzluğu reddeden birçok hadisle çelişen, ayrıca yanlış aktarımının nasıl olduğu Hz. Ayşe tarafından açıklanıp düzeltilen kadını uğursuzluk ile ilişkilendiren hadis, tüm bunlara rağmen yine de “sahih” damgasıyla kitaplarda durmakta, kadınları aşağılayanlar tarafından kullanılmaktadır. Bu da, hadis literatürünün zan olduğunu ve bu literatürden hareketle Kuran'da olmayan anlayışların oluşturulmaması gerektiğini bir kez daha göstermektedir. Ayrıca bu literatürün Kuran, akıl, fitrat ve iç tutarlılık süzgeçlerinden geçirilmesinin önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

12- Cehennem'in Çoğunun Kadınlardan Oluşması ve Kadınların Aklının ve Dininin Eksik Yaratılışı

Ebu Hureyre'den nakledilen, bizce uydurma olduğu apaçık olan başka bir hadis ise şöyledir:

Rasulullah bir bayram namazında kadınlar tarafına geçerek şöyle dedi: “Ey kadınlar topluluğu! Sadaka veriniz çünkü sizler Cehennem halkının çoğunu oluşturmaktasınız.” Bunun üzerine

131 Buhari, “Tib”, 42, 53.

132 Zerkeşi, *el-İcabe*, 115-116; Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 79.

133 Zerkeşi, *el-İcabe*, 114; Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 76.

kadınlardan biri “Niçin böyle oluyor ya Rasulallah” dedi. Hz. Peygamber de “Çok lanet etmeniz ve kocalarınızın yaptığı iyiliklere nankörlük etmenizden dolayı” dedi.¹³⁴ Hz. Peygamber şöyle devam etti: “Aklı başında ve görüşü sağlam bir erkeğe galip gelebilen, aklı ve dini eksik sizden başka varlık görmedim.” Orada bulunanlardan bir kadın: “Kadının aklının ve dinin noksanlığı nedir” diye sordu. Hz. Peygamber de: “Sizden iki kadının şahitliği bir erkeğinkine denktir. Dininizin noksanlığına gelince o da hayızlı olmaktır. Sizden biriniz hayızlı iken 3-4 gün oturur, namaz kılamaz” dedi.¹³⁵

Yukarıdaki hadis, en çok itibar edilen hadis kaynaklarında aktarılmıştır. Konumuz olan hadise göre kadınların hem akıllarının hem de dinlerinin eksik olduğu söylenmekte, kocalarına karşı nankör olduklarından ve sıkça lanet ettiklerinden Cehennem’in çoğunun kadınlardan oluştuğu ileri sürülmektedir. Bu hadisi, her hadisi olduğu gibi, öncelikle Kuran çerçevesinde değerlendirmeliyiz. Kuran’ın hiçbir yerinde, bir cinsin öbürüne karşı nankörlük ettiğiinden veya lanet okuduğundan dolayı cehennemlik olacağından bahsedilmez. Cehennem’le ilgili ayetler, herhangi bir cinsle yönelik değil, dünyada yapılan zulümlere yöneliktir; yani insanlar yaptıkları veya yapmadıkları eylemler yüzünden cezalandırılacaklardır.

Bakara-81: İş, onların sandığı gibi değil. Kötülük ve çirkinlik kazanan, suçu kendisini kuşatmış olan kişiler, ateşin dostudurlar. Sürekli kalacaklardır orada.

Zümer-60: Allah’a yalan isnat edenleri, kıyamet günü yüzleri simsiyah halde görürsün. Kibirliler için Cehennem’de bir barınak mı yok!

134 Buhari, “Hayız”, 6; Müslim, “İman”, 132.

135 Tirmizi, “İman”, 6; Müslim, “İman”, 132.

Yukarıdaki ayetlerden ve Kuran'ın diğer ayetlerinden de anlaşılacağı gibi cehennemlik olmak, kişinin yaptığı eylemlerle ilişkilidir. Bunun aksini savunmak, Cennet ve Cehennem için yeni kriterler getirmek; Cennet ve Cehennem'i belli bir cinse ipoteklemek, Kuran'dan hiçbir şekilde onay almaz. Yukarıdaki hadiste söylendiği gibi kadınların kocalarına nankörlük etmelerinden dolayı Cehennem'in çoğunu oluşturdukları iddiası yersiz bir ifadedir. Cennet ve Cehennem için Kuran'da olmayan, hatta Kuran'la uyuşmayan şartları Peygamberimizin ortaya koymuş olması mümkün değildir; bu ifade, Peygamberimize bir iftiradır. Kadınların dünyaya gelme nedenlerini, kocalarına minnettarlık duymak ve onlara nankörlük etmemek üzerinden tanımlamak yerine; Allah'a minnettarlık duymak ve nankörlük etmemek üzerinden tanımlamak gereklidir.

Bakara-152: *Hatırlayın Beni ki, hatırlayayım sizi. Şükredin Bana, sakın nankörlük etmeyin!*

İbrahim-7: *Rabbimizin şunu bildirdiğini de unutmayın: Eğer şükrederseniz, Ben de sizin için mutlaka artıracam. Ve eğer nankörlük ederseniz hiç kuşkusuz Benim azabım çok şiddetlidir.*

Bahse konu hadisle ortaya atılan iddia, çok sakıncalı bir zihniyet yapısı oluşturacak niteliktedir. Zira bu hadisten yola çıkılarak kadınların bu dünyadaki asli dini vazifelerinden birinin kocalarını memnun etmek olduğu söylenmekte; adeta kadınlara Cennet vizesi kocaları tarafından verilecekmiş gibi bir anlayış oluşturulmaktadır. Kadınlarını dini kullanarak kendilerine köle etmeye çalışanların bu hadisi uydurduğunu tahmin etmek zor olmasa gerek!

Gelelim hadisin kadınların aklının ve imanının kıt olduğunu ileri süren ikinci kısmına. Peygamberimizin kadınların aklının ve dininin eksik olduğunu söylediğini iddia etmek, Peygamberimize

iftiradır. Kuran'da cinsiyet ayrımı yapılmadan tüm müminlere akletmelerini, akıllarını kullanmalarını söyleyen birçok ayet vardır.

Bakara-242: *Aklınızı işletmeniz ümidiyle Allah, ayetlerini size işte böyle açıklıyor.*

Yunus-100: *Allah, pislği, aklını kullanmayanlar üzerine bırakır.*

Müslümanlara akıllarını kullanmalarını söyleyen ayetlerin hiçbirisi sadece erkekler için inmemiş; hitap, hem erkek hem kadın tüm inananlara olmuştur. Kuran'ın hiçbir ayetine dayanarak kadınların aklının kıt olduğu iddia edilemez. Ayrıca dini mesuliyet, akıl sahibi olmaya bağlıdır; eğer kadınların akılı kıt olsaydı, dini sorumluluklarının ne ölçüde olduğu veya olup olmadığı da gündeme gelirdi! Oysa bu iddiaları yapanlar dahil hiç kimse, kadınların dini mesuliyetlerinin eksik olduğunu iddia etmemişlerdir. Söz konusu hadisteki, kadınların şahitliğiyle ve hayız dönemindeki ibadetleriyle ilgili iddialarda da önemli yanlışlar vardır. Bu konular ilerleyen sayfalarda müstakil başlıklar altında ele alınacaktır. Hadisleri değerlendirirken kullandığımız; Kuran'a, akla ve fitrata uygunluk kriterleri bakımından tamamen sorunlu olan bu hadisin Peygamberimiz tarafından söylenmiş olması imkansızdır.

13- Kadının, Eşegin ve Siyah Köpeğin Namazı Bozması

Ebu Hureyre'nin aktardığı ifade edilen bir başka hadiste kadın, eşek ve siyah köpekle beraber namazı bozabilecek unsur olarak gösterilmiştir:

*Sizden biriniz namaza durduğu vakit, önünde deve semerinin arka kaşı kadar bir şey bulunursa, o kendisini sütrelere. Önünde semerinin arka kaşı kadar bir şey bulunmazsa bunun namazını eşek, kadın ve siyah köpek bozar.*¹³⁶

136 Buhari, "Salat", 103, 106; Müslim, "Salat", 265; Ebu Davud, "Salat", 110; Tirmizi, "Salat", 253; Nesai, "Kible", 7.

Kuran'da namaz kılanın önünden herhangi bir şeyin geçmesi ile namazının bozulacağını belirten bir hüküm yoktur. Kuran, inanlara, namazı dosdoğru kılmalarını, titizlikle korumalarını ve namaz kılarken huşu (derin saygı) içinde olmalarını söyler. Namazla ilgili Kuran ayetlerinin hiçbirinde namaz kılanın önünden bir şey geçerse namazın bozulacağı belirtilmez.

Bu hadiste belirtilen namaz bozanlar listesine de dikkat çekmek gerekir. Kadınlar, (uydurma olduğunu düşündüğümüz) bazı hadislere göre şeytan olduğu belirtilen siyah köpeklerle¹³⁷ birlikte anılmakta ve adeta aralarında bir bağ kurulup aşağılanmaktadırlar. Bu hadis karşısında Hz. Aşşe'nin "*Bizi eşek ve köpeklerle mi kıyaslıyorsunuz? Allah aşkıma, Peygamberin ben kible ile onun arasında yatarken namaz kıldığını çok gördüm. Bu durumda onu rahatsız etmemek için kımıldamazdım*"¹³⁸ dediği kaynaklarda vardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi yukarıdaki hadisi rivayet ettiği belirtilen ve aktardığı rivayetlerin çoğu tartışmalı olan Ebu Hureyre'ye Hz. Aşşe birçok kez karşı çıkmıştır. Hz. Aşşe, Ebu Hureyre'ye şiddetle karşı çıkan ve onun aktardığı birçok hadisi yalanlayanların en başında yer alır.¹³⁹ Hatta bir gün Hz. Aşşe'nin sabrının taşır "*Ebu Hureyre, hiç duymadığın bir sözü (hadisi) anlatıyorsun*" demiştir. O ise "*Müslümanların annesi, sen aynan ve sürmenle meşgulken ben hadis topluyordum*" şeklinde cevap vermiştir.¹⁴⁰ Buna ek olarak, Hz. Meymune'nin de "*Resulallah ben karşıda iken ve hayırlı iken namaz kıları. Bazen de secdeye vardığı zaman elbisesi bana değirdi*"¹⁴¹ dediği aktarılmıştır.

137 Ebu Davud, "Salat", 112.

138 Müslim, "Salat", 270; Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 70.

139 İbn Kuteybe, *Te'vilü muhtelifi'l-hadis*, 89.

140 Zehebi, *Siyeru a'lami'n-nübelâ*, II, 604-605; Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 73.

141 Buhari, "Salat", 105; Müslim, "Salat", 273; Ebu Davud, "Salat", 91; Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 234.

Önünden siyah köpek, kadın ve eşek geçen namazının bozulacağını ifade eden hadis, hiçbir Kurani desteğe sahip olmasına, Hz. Ayşe tarafından eleştirilmiş olduğu bilinmesine ve tam tersini ifade eden başka hadisler olmasına rağmen ünlü hadis kaynaklarında “sahih” ibaresiyle yerini korumaktadır. Bu da, ünlü hadis kaynaklarında “sahih” olarak sunulan birçok hadisin Peygamberimize iftiralar içerdiği gerçeğine dikkat etmemiz gerektiğini bir kez daha göstermektedir.

Kadınların uğursuz, akılları ve dinleri eksik, namazı bozan, Cehennem’in çoğunu oluşturan ve kocalarının haklarını ödemek için vücutlarını kaplayan irini yalayarak temizlemeye çalışsalar bile haklarını ödeyemeyecek varlıklar olarak kabul edilmelerinin kaynağını oluşturan hadislerin Ebu Hureyre’ye atıfla aktarıldığını bir kez daha hatırlayalım. Kadın düşmanı bu kadar çok hadisin, yaşadığı dönemde “yalancılıkla” suçlanan, Peygamberimizin eşi tarafından eleştirilen, Hz. Ömer tarafından cezalandırılan bir kişiden rivayet edilmiş olması tesadüf müdür? Yoksa Ebu Hureyre’nin kadınlarla psikolojik bir sorunu mu vardı? Ebu Hureyre’nin psikolojisini bugünden bakarak tam olarak açığa çıkarmak mümkün olamasa da Kuran, akıl ve fitratla çelişkili bu hadislerin uydurma olduğunu söylemek mümkündür.

IV

KADIN ERKEK İLİŞKİLERİ VE EKONOMİK HAKLAR

Peygamberimizden sonra yaşanan süreçte, Müslüman kadınların hakları yavaş yavaş ellerinden alındı ve dört duvar arasında, kocalarını memnun etmek için yaşamaları gerektiğine dair anlayış yaygınlaştı. Evlenmeden önce babasının, evlendikten sonra ise kocasının adeta kölesi olan bir kadın tasviri kabul görmeye başladı. Bu anlayışla ilgili kuralların “İslam şeriatının hükümleri” olduğu, hiçbir şekilde değişmeyeceği ve bu kurallara riayet etmenin dini bir zorunluluk olduğu ifade edildi. Ancak bunun doğru bir yaklaşım olmadığını, bugün kabul edilen “şeriat hükümlerinin” önemli bir kısmının tefsir, fıkıh ve hadis alanındaki hemen hepsi erkek olan ilahiyatçıların tartışmalı yorumları olduğunu ve bunların temelinin Kuran’da bulunmadığını bu kitap boyunca göstermeye çalıştık.

Kadınlar hakkında “şeriat” başlığı altında savunulan ve içine birçok yanlış anlayışın karıştığı görüş ve uygulamaların önemli bir bölümü kadın-erkek ilişkileriyle ilgilidir. Ayrıca kadınların ekonomik haklarının neler olacağı bu ilişki açısından en kritik meselelerden biri olmuştur. Bu konudaki yanlış anlayışların kökenindeki önemli sebeplerden biri, dini konulardaki yorumların erkeklerin tekelinde olmasıdır; bu bölümün ilk başlığında bu husus ele alınacaktır. Daha sonra kadın-erkek ilişkileri açısından önemli konular olan kadınları dövme izninin erkeklere verilip verilmediği, kadınların şahitliğinin erkeklerinkinden farklı olup

olmadığı gibi konular incelenecektir. Kadınların ekonomik haklarıyla ilişkili olarak ise miras ve mehir gibi konular ele alınacaktır. Bu bölümün içinde, ele aldığımız konular açısından önemli olan ve Kuran'da geçen “*derece*”, “*kavvam*”, “*kanital*”, “*nuşuz*”, “*darabe*” gibi kavramlar da ele alınarak bu kavramların manaları belirlenmeye çalışılacaktır.

1- Erkek İlahiyatçıların Rolü

Kuran'da, Ramazan ayında oruç tutulması gibi bazı konularda, hükümler tüm detaylarıyla emredilmiştir. Öte yandan adaletin sağlanması veya israf edilmemesi gibi bazı konularda ise Kuran, temel ilkeleri koymuş ve yüz binlerce farklı koşulda bunların nasıl uygulanması gerektiğinin detaylarını Müslümanlara bırakmıştır. Şuurlu bir Müslüman, Allah'ın her an kendisini gördüğünün bilinciyle bu ilkeleri hayatında titizlikle gözetir. Kuran'da bahsedilmeyen birçok konu da vardır; devleti yöneten siyasi sistemin nasıl kurulacağı, bu konuya bir örnektir. Bunlar, Kuran'ın bilinçli suskunluklarıdır. Kuran'ın bu konuda suskun kalması sayesinde; gerek 7. gerek 21. yüzyılda, gerek bir kabile devletinde gerekse bir imparatorlukta, şartların gerektirdiği farklı siyasi rejimleri Kuran'la çelişmeden kurmak mümkündür. Elbette Kuran'da geçen “*emneti ehline verme*” ve “*adalet*” gibi ilkeler, değişen şartlarda değişmeyen Kurani ilkelerdir. Ama siyasi rejimin nasıl kurulacağı insanların anlayışına bırakılmıştır. Kuran'ın buna benzer bilinçli suskunlukları, tarihin değişen şartlarına uymayı kolaylaştırmaktadır. Fakat bazı ilahiyatçılar, Kuran'ın suskun kaldığı konularda yapılan izahları “*dini evrensel hakikatler*” olarak sunmaya çalışmışlardır. Hatta bazı konularda Kuran'la çelişen izahları bile dinin bir unsuru olarak göstermeyi denemişlerdir. Bunun sebebi, kimi zaman, ilahiyatçıların yaşadıkları dönemdeki siyasi iktidarın veya kültürün isteğine uygun şekilde din oluşturma arzuları iken, kimi zaman ise din hakkında açıklamalarda bulunan ilahiyatçıların,

kendi cinslerinin (erkeklerin) lehine olacak şekilde bir din oluşturma arzuları olmuştur.

Kadınlar hakkındaki uydurmaların önemli bir bölümü kadın-erkek ilişkileriyle ilgilidir. Kalam ekollerinin kurucuları da, meşhur hadis kitaplarının yazarları da, geniş taraftar kitlesi olan mezheplerin kurucuları da, etkili bütün tefsir kitaplarının yazarları da hep erkektir. Bunların önemli bir bölümünün, Kuran'ın bilinçli suskunluklarını hep erkeklerin lehine değerlendirmeye çalıştıkları görülmektedir. Örneğin Kuran'da, kadın-erkek ilişkilerinde, kimin kimin isteklerini ne şekilde yapacağı konusunda bilinçli bir suskunluğun olduğunu söyleyebiliriz. Bu hususta, bu bölümün konusu olan kadın-erkek ilişkileriyle ilgili bir örneği düşünelim: Bir kadın, komşusu Ayşe Hanım'a çaya gitmek isterse fakat kocası bunu istemezse ne olacağına Kuran'a bakarak karar veremezsiniz. Bu konu, o çiftin arasında çözeceği bir meseledir. Oysa Kuran'ın bu gibi konularda ne yapılacağıyla ilgili bilinçli suskunlukları, hep erkeklerin lehine karara bağlanmaya çalışılmıştır. Mesela örnek olarak aldığımız konuda, kadının kocasından izinsiz herhangi bir yere gitmesinin "haram" olduğu ifade edilmiştir. Hatta bazı konularda, Kuran'la çelişen yorumlar, uydurma hadis veya fıkıh aracılığıyla erkeklerin lehine dinselleştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin bir sonraki başlıkta göreceğiniz gibi, Kuran'da anne ve babanın hakkını gözetmek geçmesine rağmen, bir kadının anne veya babasıyla görüşmesi hatta hastalıklarında onlara yardımı bile koca iznine bağlanmıştır.

Çalışmamızın önceki bölümlerinde ifade ettiğimiz gibi İslam tarihinin ilk dönemlerinde kadın ilahiyatçıların varlığından söz edilse de zaman ilerledikçe kadınlar sosyal hayattan çekilmeye zorlanmışlardır. Dolayısıyla eğitim alabilen ve ilahiyat ile diğer birçok alanda alim mertebesine ulaşabilen kadınlara rastlamak pek mümkün olmamaya başlamıştır. Bu durum sonucunda tefsir, fıkıh, hadis ve kalam gibi tüm İslami bilimler tamamen erkeklerin

kontrolünde kalmış ve oluşturulan hükümlerde erkek egemen söylem hakim olmuştur. Neredeyse tümü erkek olan ilahiyatçıların kadınlarla ilgili verdiği hükümler, çoğu zaman, ilahiyatçıların yaşadıkları bölgelerin kadına bakış açısına ve kültürüne göre şekillenmiştir. Örneğin Medine'deki bir kadın, kendi başına evlilik sözleşmesi yapamazken Kufe'de kadınlara bu hak verilmekteydi.¹⁴² Sasaniliğin sınıf farkına önem vermesi etkisiyle oluşan Kufe hukukuna göre kocanın karısı ile eşit sosyal yapıdan olması gerekiyken böyle bir gereklilik Medine hukukunda yoktu.¹⁴³

Kadının erkek ilahiyatçılar tarafından erkek karşısında daha alt konuma yerleştirilmesi, kendini özellikle evlilik kurumu içinde göstermiştir. Evlilik kurumu fıkıhçılar tarafından genellikle "satış sözleşmesi" analogisi ile tanımlanmış ve bu sözleşmede kadın, satılan mal, bu mala sahip olan da erkek olarak resmedilmiştir. Örneğin 13. yüzyılda yaşamış olan Muhakkık al-Hilli, evliliği şöyle tanımlamıştır: "*Evlilik, konusu vajina hakimiyeti olan bir sözleşmedir.*"¹⁴⁴ 14. yüzyılın bir Maliki alimi ise "*Kadın evlendiğinde kendinden bir kısmını satar. Pazarda mal satın alınır, evlilikte koca genital avrum mulieris'i satın alır*" demiştir.¹⁴⁵ Gazali de, evlilikte kadınların durumunu, cinsel hizmetleri kocaya tahsis edilen kadın kölelere benzetmiştir. *Adab al-Nikah* adlı eserinde, "Kocanın Hakları" adlı bölümde, kadının kocasına itaat etmesi ve evden çıkmaması gerektiğini belirtmiştir.¹⁴⁶

"Evliliğin, kadının kocasına köle olduğu bir çeşit kölelik olduğunu söylemek yeterlidir. Kocasına, kocasının günah olmayan her

142 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 89.

143 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 89-90.

144 Muhaqqıq Hilli, *Sharayı' al-Islam*, 428; aktaran Ziba Mir-Hosseini, *Towards Gender Equality: Muslim Family Laws and Shariah*, 29.

145 F. H. Ruxton, *Maliki Law*, 106; aktaran Ziba Mir-Hosseini, *Towards Gender Equality: Muslim Family Laws and Shariah*, 29.

146 İmam Gazali, *The Proper Conduct of Marriage in Islam*, 89; aktaran Ziba Mir-Hosseini, *Towards Gender Equality: Muslim Family Laws and Shariah*, 29.

*isteğine tam itaat etmekle yükümlüdür... Peygamber, kocasını memnun etmiş olarak ölen kadının cennete gireceğini buyurmuştur.*¹⁴⁷

Bu gibi tanımlarla evlilikte, kadının kocasına adeta kölesiymiş gibi itaati dinsel bir vazife olarak sunulmuştur. Oysa Kuran'da tarif edilen evlilikte, eşlerin arasında karşılıklı sevgi ve rahmetin varlığından bahsedilmekte, buna karşın bir cins, diğersinin adeta kölesi olarak tanımlanmamaktadır:

Rum-21: *Onun delillerinden biri de, kendilerine ısınmanız ve aranızda sevgi ve rahmet koysun diye kendi türünüzden eşler yaratmasıdır. Bunda, iyice düşünen bir toplum için elbette deliller vardır.*

Bakara-187: *Kadınlar sizin için, siz de kadınlar için örtüsünüz.*

Fıkıh hükümleri, neden kadını aşağılayan, haklarından soyutlayan ve erkeklere köleleştiren şekilde yazılmıştır? Bu soruya iki maddede cevap verilebilir: Birincisi, içtihatların yapıldığı dönemlerdeki ideolojik, sosyolojik ve politik yapının ataerkilliğinin etkisi yorumcuların yorumlarına yansımıştır. İkincisi, erkek yorumcular, kendi şahsi menfaatlerine de uygun şekilde kendi cinslerini kayırmışlardır. O dönemde mevcut sosyolojik normlar, evlilik gelenekleri ve cinsiyet ideolojileri kutsallaştırıldı ve fıkıhın içine sızarak kanunlaştı.¹⁴⁸ Profesör Abdülaziz Sachedina, bu durumu şu şekilde tarif etmektedir: “(İslam alimleri) Allah’ın kanunlarını keşfetmekten çok yarattılar. Yarattıkları şey, kendi isteklerinin, içgüdülerinin, menfaatlerinin tarifiydi...” Kadın-erkek ilişkilerinde kadınların aleyhine oluşturulmuş olan durumu, İslam’ın içine sızan farklı kültürel unsurları ve din adına konuşan ve karar verenlerin erkek olmasını dikkate almadan anlayamayız. Erkek “din

147 İmam Gazali, *The Proper Conduct of Marriage in Islam*, 89; aktaran Ziba Mir-Hosseini, *Towards Gender Equality: Muslim Family Laws and Shariah*, 30.

148 Ziba Mir-Hosseini, *Towards Gender Equality: Muslim Family Laws and Shariah*, 33.

alimlerinin” oluşturduğu bu sistemde, kadına biçilen rol; evinin dört duvarı içinde yaşamak, kocasını memnun etmek ve çocuklarına bakmak için çabalamak ile sınırlandırılmış, eğitim almalarına bile “daha iyi eş” olmaları amacıyla izin verilmiştir.¹⁴⁹

Günümüzde “İslam” olarak kabul edilen hükümler, Amina Wadud’un da belirttiği gibi, erkekler tarafından yazılmıştır ve neticede erkekler kendi ihtiyaçlarını, menfaatlerini ve yorumlarını dinselleştirmişlerdir.¹⁵⁰ Erkeklerin tekelinde kalan İslam ve Kuran yorumculuğu ile İslam dünyasında kadının sesi duyulmaz olmuştur. Erkek tefsirci, hadisçi ve fıkıhçıların yaptığı yorumlarla “İslam’ın”, kadına erkeğin kölesi ve hizmetçisi olmasını emrettiği, kocaya karısını dövme hakkını verdiği iddia edilmekte ve kadın-erkek ilişkisi açısından önemli olan kavramlar, erkeklerin lehine olacak şekilde yorumlanmaktadır. Bu yorumlara karşı kadın-erkek ilişkisi açısından önemli başlıkları ve bu konuyla ilgili Kuran’da geçen kritik kavramları aşağıda ele alacağız.

2- Kadınların Kocalarından İzin Almadan Sokağa Çıkamaması

Hayatları din adına uydurulanlarla zorlaştırılan kadınların, kocalarından izin almadan sokağa çıkmaları da yasaklanmıştır. İslam’a mal edilen bu yanlış yaklaşım, uydurma hadislerle desteklenmiş ve Kuran’da olmayan hükümler kadınların dini vazifeleriymiş gibi gösterilmiştir. Kuran’da, kadının evden çıkarken kocasından izin alması gerektiği şeklinde bir ifade yoktur. Ailede kimin, neyi, nasıl yapacağı aile içinde verilecek kararlarla belirlenir. Kuran’ın belirtmediği bir eylemi farzlaştırmak büyük günahdır.

Enam-114: *Allah size kitabı detaylandırılmış bir halde indirmişken Allah’ın dışında bir hakem mi arayayım?*

149 Zainah Anwar, *Islam and Women’s Rights*, 3.

150 Amina Wadud, *Quran and Woman*, 9.

Buna ek olarak, Ali İmran Suresi 195. ayette Allah, göç eden erkek ve kadınlardan, çarpışıp işkenceye uğrayan erkek ve kadınlardan bahsetmektedir. Bu eylemleri yapan kadınların birey olarak hareket ettikleri ve kocalarından herhangi bir izne ihtiyaç duymadıkları ortadadır.

Ali İmran-195: Rableri onlara cevap verdi: “Ben sizden, erkek-kadın hiçbir çalışanın ürettiğini boşa çıkarmayacağım. Hep birbirinizdensiniz. Göç edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolunda işkenceye uğratılanlar, çarpışıp da öldürülenler var ya, onların kötülüklerini mutlaka örteceğim. Ve onları, Allah katından bir karşılık olarak, altlarından ırmaklar akan Cennetlere koyacağım.” Allah katındandır karşılıkların en güzeli.

Bunlara karşılık İmam Gazali'nin ünlü ve çok etkili eseri İhyau Ulumi'd Din'de aktardığı aşağıdaki hadise göre kadınlar kocalarından izin almadan hasta babalarını bile ziyaret etmemeli, hatta izin alamazlarsa babalarının cenazesine bile gitmemelidirler:

Adamın biri dışarı çıkarken hanımına evinin üst katından aşağıya inmemesini tembih etti. Alt katta olan babası hastalandı. Kadın babasına hizmet için alt kata inmek istedi. Bunun için vaziyeti Resul-i Ekrem'e haber göndererek arz etti. Resul-i Ekrem: “Kocana itaat eyle” buyurdu. Babası öldü. Kadın babasının cenazesine katılmak için tekrar Resul-i Ekrem'den müsaade istedi. Resul-i Ekrem yine “Kocana itaat eyle” buyurdu. Bilahare kadına şöyle haber gönderdi. “Efendine (kocana) olan itaatinin mükafatı olarak Allah babanı affetmiştir” buyurmuştur.¹⁵¹

Allah, Kuran'da, insanların kendi kafalarına göre helal-haram uydurmalarını açıkça kınamaktadır. Kadınların kocalarından izin almadan evlerinden çıkmalarının dinen uygun olmadığını söylemek de bu yüzden kınanacak bir davranıştır. Kocasını karısından veya karısı kocasından bazı durumlarda izin almasını bekleyebilirler.

151 İmam Gazali, *İhyau Ulumi'd Din*, Cilt: 2, 147-148.

Fakat kimse kendi beklentilerini dini bir emir olarak sunamaz. Üstelik yukarda alıntıladığımız hadise göre kadınların evlerinin alt katındaki hasta babalarını bile kocalarından izin almadan ziyaret edemeyecekleri ifade edilmektedir. Kuran’da anne-babaya iyi davranmak birçok ayette belirtilmiştir, bu hadisin bu ayetlerle çelişkili olması, apaçık bir şekilde uydurma olduğunu göstermeye yeterlidir. Kuran’ın bir emri nasıl kocanın iznine bağlanabilir? Bir insan eğer hasta yatağındaki anne-babasıyla bile ilgilenemiyorsa onlara iyi davrandığı söylenebilir mi?

İsra-23: *Rabbin şöyle hükmetti: O’ndan başkasına kulluk etmeyin, anaya babaya iyi davranın: Onlardan birisi yabut her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına gelirse sakın onlara “Öf” bile deme; onları azarlama, onlara tatlı, iltifatlı söz söyle.*

Enam-151: *De ki onlara: “Hadi gelin, Rabbinizin size neleri haram kıldığını yüziünüze karşı okuyayım: Hiçbir şeyi O’na ortak koşmayın. Ana-babaya iyi davranın. Yoksulluk endişesiyle çocuklarımızı öldürmeyin; Biz sizi de onları da rızıklandırırız. Kötülüklerin görünenine de gizli kalanına da yaklaşmayın. Allah’ın saygın ve aziz kıldığı cana, bir hakkı savunmak dışında kıymayın. Allah size bunları önerdi ki, aklınızı işletebilesiniz.”*

Ayrıca söz konusu hadisin uydurma olduğunu gösteren diğer bir husus da şudur; Peygamberimizin, adı geçen hadisin iddia ettiğinin tersine, kimin Cennet’e kimin Cehennem’e gideceği bilgisine sahip olmadığını yine Kuran’dan öğreniyoruz. Bu gayb bilgisidir ve ahirette belli olacaktır.

Araf-188: *De ki: “Allah’ın dilemesi dışında kendime fayda veya zarar verecek güce sahip değilim. Eğer gaybı bilebilseydim muhakkak hayırdan yaptıklarımı arttırdırdım ve bana bir kötülük dokunmazdı. Ben, sadece iman eden bir topluluk için uyarıcı ve müjdeciyim.*

Kıyası bir çok açıdan Kuran ile çelişen ve Kuran'ın öngörmediği bir haramı vaaz eden bu hadisin uydurma olduğu çok açıktır. Ne yazık ki kadınlara hükmetmek için dinin erkek ilahiyatçılar tarafından araçsallaştırıldığı ve Peygamberimize birçok uydurma hadis atfedildiği açıkça görülmektedir.

3- Erkeklerin “Derece” Sahibi Olması

Kadınların erkeklere hizmetini ve itaatini dinsel vazife olarak sunanlar, çoğu zaman, uydurma hadislere veya halk üzerinde otoritesi olan bazı ünlü isimlere (Gazali gibi) atıflarla bu görüşlerini kabul ettirmeye çalışmışlardır. Bazen bu amaç doğrultusunda Kuran'dan delil getirmeye çalışmaktan da geri kalmamışlardır. Örneğin Bakara Suresi 228. ayette geçen “*Erkeklerin onların üzerinde bir derecesi (önceliği) vardır...*” ifadesi, ayetin bağlamından koparılarak, genel olarak erkeklerin kadınlara üstün olduğu şeklinde anlamlandırılmaya ve kadınların erkeklere mutlak bağımlılığı Kuran ile temellendirilmeye çalışılmıştır. Ayetin bütünü şöyledir:

Bakara-228: *Boşanmış kadınlar kendi başlarına üç aybaşı dönemi beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın rahimlerinde yarattığını saklamaları kendilerine helal olmaz. Kocaları (buletu-hunne) bu süre içinde barışmak isterlerse eşlerini geri almaya daha çok hak sahibidirler. Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde benzer hakları vardır. Erkeklerin onların üzerinde bir derecesi (önceliği) vardır. Allah Aziz'dir, Hakim'dir.*

Yukarıdaki ayetten önce ve sonra gelen ayetleri okuduğumuzda buradaki konunun boşanma ile ilgili olduğunu anlıyoruz. Öncelikle burada konu edilen erkeklerin, genel olarak erkekler olmadığını; ayetin bahsettiği erkeklerin, boşanma yaşadktan sonraki bekleme süresini (iddeti) bekleyen kadınların eski kocaları olduğunu unutmamalıyız. Bu ayetteki “*buletu-hunne*” kelimesi,

boşanmış ve iddet bekleyen kadınların kocalarını ifade eden bir kelimedir; bu ayet, boşanma ve sonrasındaki süreçle ilgilidir. Dolayısıyla bu ayetten hareketle, genel olarak erkeklerin kadınlara karşı konumuyla ilgili bir yargıya varmak mümkün değildir.

Kuran, boşanma sürecinde, kadınların üç aybaşı süresi beklemeleri gerektiğini söyler.¹⁵² Bu süre içinde eğer hamile oldukları anlaşılırsa hamilelerin iddeti hamileliğin son bulmasıyla biter (Talak Suresi 4). Bu bekleme döneminde, boşanmış olan kadının başka bir erkekle evlenmesi yasaktır ancak iddetin bitimiyle yeni bir evlilik yapılabilir. Bu uygulama; çocukların babasının yanlışlıkla karıştırılmasını, ilerleyen dönemde çocuğun babasının kim olduğuyla ilgili dedikodu çıkmasını, kadının ayrıldığı kocasının çocuğunu kasıtlı bir şekilde yeni kocasınınmış gibi göstermesini veya kocanın kendisinden olan çocuğun başkasından olduğunu söyleyip mesuliyetten kaçması gibi muhtemel sorunların önünü kesecek çok yararlı bir uygulamadır. Ayrıca bir kırgınlıkla boşanmış çiftler, bu iddet dönemindeki ayrılıkta evliliklerini bir daha düşünme veya kadının hamileliğiyle yeni bir durum oluşmasıyla yeniden evlenmeye karar verme şansına sahip olurlar. İddet beklemenin böyle hikmetleri de olabileceği görülmektedir.

İddet bekleyen kadın, bu süre zarfında, başkasıyla evlenemez ama boşandığı kocasına dönebilir. Bu izin de kadının boşandığı kocasına, diğer erkeklere nazaran, kadınla evlenme konusunda bir “öncelik” (*derece*) verir. Ayrıca bu “*derece*” ifadesi, iddet bittiğinde eski kocayı tercihte bir “öncelik” olduğu şeklinde de algılanabilir. Her halükarda, kadın, iddeti bitince, dilediği kişiyle evlenme özgürlüğüne sahiptir. Kısacası ayette geçen “*Erkeklerin onların üzerinde bir derecesi (önceliği) vardır..*” ifadesi, boşanmış karı-kocalarla ilgilidir, boşanmaya gitmiş bir evliliği kurtarmakla ilgilidir; yoksa genel manada erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece

152 Eğer karı koca evliliklerinde cinsel ilişki yaşamamışlarsa o zaman kadınların üç aybaşı beklemesi gerekmez (Ahzab Suresi 49).

üstün olduklarıyla veya bir cinsin diğer cinse üstünlüğüyle ilgisi bulunmamaktadır.

4- Erkeklerin “Gözetici” (*Kavvam*) Olması

Nisa Suresi'nin 34. ayetindeki birkaç ifade, kadın-erkek ilişkileriyle ilgili ileri sürülenleri anlamada kritik öneme sahiptir. Bu ve bundan sonraki iki başlıkta, bu ayette geçen tartışmaya konu olmuş bu ifadeleri inceleyeceğiz. Bu başlıkta ilk önce “gözetici” (*kavvam*) kelimesini ele alacağız. Bazıları bu ifadeden, erkeklerin kadınlardan üstün olduğunun anlaşıldığını söylemişlerdir. Bu kelimenin “idareci, yönetici, hakim, aile reisi” gibi ast-üst ilişkisi belirtecek şekilde tercüme edildiğine de tanıklık etmekteyiz. Ayrıca ayetin devamında kullanılan ve “üstün” anlamına gelen “*faddala*” kelimesini de, erkeklerin kadınlara üstünlüğünün bir göstergesi olarak yorumlayanlar olmuştur. Ayetin bu bölümünün tercümesi şöyledir:

Nisa-34: *Erkekler, kadınları gözeticidirler (kavvamune). Sundan ki, Allah, insanların bazılarını bazılarından üstün kılmıştır (faddala) ve erkekler mallarından bolca harcamışlardır...*

Konuya ilk önce “*kavvam*” kelimesini inceleyerek başlayalım. “*Kavvam*” kelimesi “*kaim*” kökünden gelen bir kelimedir ve “ayakta tutan” demektir. “*Kıyam*” kelimesi de aynı kökten gelmekte ve “ayağa kalkmak” manasına gelmektedir. Allah'ın sıfatlarından biri olan “*kayyum*” da aynı kökten gelmekte ve yarattıklarının varlıklarını sürdürme anlamı içermektedir.

Nisa-135: *Ey iman edenler! Kendiniz, anne-babanız, yakınlarınız aleyhine de olsa, zengin veya fakir de olsalar, adaleti dimdik ayakta tutarak (kavvamine) Allah için tanıklık edenler olun. Allah, ikisine daha yakındır. O halde nefsinizin arzusuna uyarak adaletten sapmayın. Eğer çarpıtırmanız veya çekimser kalırsanız, Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır.*

Hac-26: *Bir zamanlar İbrahim için, o evin yerini, şöyle diyerek hazırlamıştık: Bana hiçbir şeyi ortak koşma, evimi; tavaf edenler, kıyamda (el-kaimine) duranlar, rüku, secde edenler için temizle.*

Bu kelimenin, iktisadi ilişkiler için de kullanıldığını, yine Kuran'da görmekteyiz. Örneğin Nisa Suresi 5. ayette şöyle denilmektedir:

Nisa-5: *Allah'ın sizin için ayakta durma (kıyamen) aracı yaptığı mallarınızı aklı ermezlere vermeyin, o mallar içinden onlara rızık ayırın, onları giydirin ve onlara düzgün söz söyleyin.*

Ayette, iktisadi olarak ayakta durma (*kıyamen*) aracı olarak tanımlanan malların aklı ermeyenlere verilmemesi gerektiği söylenmekte; böylece bu kişiler, kendilerini dolandırıp mallarını yok etme ihtimali olan kişilere karşı korunmaktadırlar. Benzer şekilde Nisa Suresi'nin 34. ayetinde de aynı kökten "*kavvam*" kelimesinin "maddi olarak ayakta tutmak, gözetmek" anlamına geldiği görülmektedir. Nitekim ayetin devamında erkeklerin mallarından bolca harcadıkları konu edilmektedir ki bu da ayetin başındaki "*kavvamune*" kelimesinin maddi olarak "gözetmek" olarak yorumlanması gerektiği iddiasını desteklemektedir. 20. yüzyılın ünlü tefsircilerinden Muhammed Esed, ayette geçen "*kavvamune*" kelimesini tamamen maddi boyutta ele almıştır. Esed'e göre burada cinsler arasında hiyerarşik bir üstünlükten bahsedilmemektedir. Tefsir tarihinin en ünlü isimlerinden Taberi de, bu ayetin, erkeğin maddi görevlerinden bahsettiğini söylemiş¹⁵³ ve bu kavramı sosyo-ekonomik boyutta açıklamıştır.¹⁵⁴ Kısacası ayetin başında geçen "*kavvamune*" kelimesinden erkeklerin "hakim, üstün, aile reisi" olduğu gibi anlamları çıkarmak zorlama bir yaklaşımdır.

153 Asma Barlas, *The Believing Women in Islam*, 187.

154 Sa'diyya Shaikh, *Exegetical Violence; Nushuz in Quranic Gender Ideology*, Vol: 17, 7.

Dikkat edilmesi gereken başka bir husus da şudur: Bu ifadeler, “şöyle yapın veya yapmayın” şeklinde bir emir veya yasak içermekte fakat olan genel durumu tarif etmektedir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de, genelde, ailedeki ekonomik sorumluluğun erkek tarafından yüklenildiği sosyolojik bir gerçektir. Elbette bu durumun istisnaları vardır; geçmişte bu istisnalar görüldüğü gibi, günümüzde geçmişe göre daha da sıklıkla görülmektedir. Mademki “*kavvam*” olma, ekonomik ihtiyaçları karşılamakla oluşan bir durumdur; o halde bir ailenin ekonomik ihtiyaçlarını erkek değil de kadın karşılıyorsa “*kavvam*” bu kadın olacaktır. Öte yandan kadın ve erkek, ikisi birlikte bu ekonomik ihtiyaçları karşılıyorsa “*kavvam*” ikisi olacaktır. Ayetin “*kavvam*” olmayı birtakım sebeplere bağlamasından dolayı, bu sebepleri sağlayanın değişmesiyle “*kavvam*” olanın değiştiğini anlamamız gerekir. Görüldüğü gibi genel durumu tarif eden Kuran ifadeleriyle, emir veya yasak açıklayan ifadeler arasındaki farkı, dikkatli bir şekilde ayırt etmemiz gerekmektedir.

Ayetin devamındaki “...Şundan ki, Allah, bazılarını bazılarından üstün kılmıştır (faddala) ve erkekler mallarından bolca harcamışlardır...” ifadesinin doğru yorumlanması da ayetin anlamını anlamak açısından önemlidir. Dikkat edilirse Nisa Suresi 34. ayette, erkeklerin kadınlara üstün kılındığı söylenmemektedir. Böyle bir durum belirtilmek istenseydi, erkeklerin kadınlardan üstün olduğu, Arapçada erkek ve kadın için farklı zamirler kullanılmasından istifade edilerek, rahatlıkla söylenebilirdi. Şöyle ki; ayette geçen “*ala badın*” (bazılarından) ifadesi, kendisinden üstün olunanları ifade etmektedir, burada eğer kadınlar için farklı zamir kullanılabilmesinden istifade edilerek “*ala badihinne*” (bazı kadınlardan) densesydi, üstün olanların erkek, üstün olunanların kadın olduğu anlaşılacaktı.¹⁵⁵ Oysa böyle denmeyerek, değişen durum

155 Mehmet Okuyan, *Yayımlanmamış Tefsir Notları*.

ve şartlara göre, bazı insanların diğerlerinden, bazı hususlarda üstün olduğu durumların ortaya çıktığı vurgulanmış olmaktadır.

Nisa Suresi 34'teki "*bazılarını bazılarından üstün kılmıştır*" ifadesi, benzer şekilde Rad Suresi 4. ayette kullanılmıştır; buradaki kullanılış şekli de bu ifadeyi anlamamıza ışık tutmaktadır. Ayet şöyledir:

Rad-4: *Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekinler, bir kökten ve çeşitli köklerden dallanmış hurma ağaçları vardır. Bunların hepsi bir su ile sulanır. Ürünlerinde bazılarını bazılarından üstün kıldık. Bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır.*

Aynı suyla sulanan meyvelerde de birçok farklılık olmaktadır. Bazısı diğerinden bir vitamin veya mineral açısından üstün olabilir, diğeri büyüklükte üstün olabilir, öteki de lezzette üstün olabilir... Sonuçta biri kendi farklılığıyla diğerlerinden kimi hususlarda üstünken, bazı hususlarda da diğerleri ondan üstündür. Aynı durum insanlar için de geçerlidir. Bazı hususlarda biri, bazı hususlarda başka biri, çeşitli üstünlüklere sahip olabilmektedir. Kısacası Nisa Suresi 34. ayetten, bir cinsin diğerine doğuştan üstün olduğunu anlamak mümkün değildir.

5- "**Kanitat**" Allah'a mı Kocaya mı İtaatkar Kadın?

Bazıları, Nisa Suresi 34. ayetteki "*kanitatun*" kelimesini, kadınların kocalarına itaat etmeleri gerektiği şeklinde anlamlandırmaya çalışmışlardır. Önce, Nisa Suresi 34. ayetin bu ifadeyi kapsayan tercümesine bakalım:

Nisa-34: *Erkekler kadınları gözetici dirler. Şundan ki, Allah, insanların bazılarını bazılarından üstün kılmıştır ve erkekler mallarından bolca harcemişlerdir. İyi kadınlar gönülden itaatkardırlar (kanitatun). Allah'ın kendilerini koruduğu gibi, görünmeyen yerde de korunurlar...*

“*Kanete*” kökünden gelen “*kanitatu*n” kelimesi, temel olarak “boyun eğmek, itaat” anlamına gelmektedir; özellikle gönülden güçlü bir bağlılığı, itaati ifade etmektedir. Buradaki önemli soru şudur: Burada kendisine itaat edilmesinden bahsedilen koca mıdır yoksa Allah mıdır? Öncelikle şuna dikkat edelim; bu ayette “iyi” (*salihatu*) kadınların “*kanitatu*n” olduğundan bahsedilmektedir. Kuran’ın bütünlüğüne baktığımızda bir insanı “iyi” yapacak unsur, kocasına değil Allah’a itaatidir; kocanın pekala yanlış şeyler talep etmesi mümkündür ve bunlara itaatle “iyi” (*salihatu*) kadın olunacağı düşünülemez. Kuran, insanlara Allah’a itaat etmelerini emreder ve iyiliği bunun üzerinden tanımlar; bir cinsin diğerine hizmet etmek için yaratılmış olduğu fikrini kesinlikle desteklemez. İlâveten ayette dikkat çekilen kadınların evli olduğunu gösteren hiçbir ibare de yoktur; bahsedilen evli veya bekar kadınlar değil, genel olarak kadınlardır. Ayrıca ayetin devamında belirtilen “görünmeyen yerde korunmak” fiili, her şeyi gören Allah’ın emirlerinden dolayı yerine getirilen müslümanca bir davranıştır ve bu da “*kanitatu*n” ifadesini “Allah’a gönülden itaat” olarak anlamamızı gerektirir.

Kuran’ın bütününe incelediğimizde aynı kelimenin kullanıldığı diğer ayetlerde bu kavramla hep “Allah’a itaat etmenin” tanımlandığını ve kulun Allah’la olan ilişkisinin anlatıldığını görmekteyiz. Kuran’da bu kelime “Allah’a itaat” olarak hem erkekler için hem de kadınlar için kullanılmaktadır. Örnek ayetler şunlardır:

Bakara-238: *Namazları ve orta namazı koruyun. Gönülden itaatla (kanitine) Allah için namaza durun.*

Ali İmran-17: *Onlar sabredenler, doğru olanlar, gönülden itaatkar olanlar (kanitine), nimet ve imkanlardan başkalarını yararlandıranlar; seher vakitlerinde bağışlanma dileyenlerdir.*

Nahl-120: *Gerçekten de İbrahim bir ümmet idi; Allah'a gönülden itaatkar (kaniten) ve birleyiciydi. O, ortak koşanlardan değildi.*

Tahrim-12: *Allah, namusunu sapasağlam koruyan İmran kızı Meryem'i de örnek verdi. Ona ruhumuzdan üfledik. O, Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını tasdik etti ve gönülden itaat edenlerden oldu (kanitine).*

Ahzab-35: *Allah şu kişiler için bir affedilme ve büyük bir ödül hazırlamıştır: Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar; mümin erkekler ve mümin kadınlar; gönülden itaat eden erkekler (kanitine) ve gönülden itaat eden kadınlar (kanitati); doğru erkekler ve doğru kadınlar; sabreden erkekler ve sabreden kadınlar; Allah korkusuyla ürperen erkekler ve Allah korkusuyla ürperen kadınlar; sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar; oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar; iffetlerini koruyan erkekler ve iffetlerini koruyan kadınlar; Allah'ı çok anan erkekler ve Allah'ı çok anan kadınlar.*

Görüldüğü gibi Kuran'ın bütünlüğünde “kanitine/kanitati” kelimesi Allah'a gönülden itaat eden erkek ve kadınları ifade etmektedir. Bu sebepten dolayı, Nisa Suresi 34. ayette de kullanılan bu kelimeye yine bu anlamı vermek en doğrusudur. Bu ifadeye eğer “kocaya itaat” gibi bir anlam verilirse ayrıca şöyle ilginç sonuçlar da çıkmaktadır: Kuran'da, örneğin Ahzab Suresi 35'te, “gönülden itaatkar kadınlardan” (kanitati) bahsedildiği gibi “gönülden itaatkar erkeklerden” (kanitine) de bahsedilmektedir. Eğer buradaki itaati bir cinsin diğerine itaati olarak anlayacak olursak, o zaman ayette geçen “gönülden itaatkar erkekler” tanımlamasıyla, kocaların karılarına itaatinden bahsedildiğini anlamamız gerekmez mi? Elbette bu yanlış anlamı hiçbir tefsirci vermemiştir fakat aynı tefsircilerin bir kısmı Nisa Suresi 34'te “kadının kocasına itaatinin” kastedildiğini söylemişlerdir. Burada bir kez daha tefsircilerin, fıkıhçıların ve hadisçilerin cinsiyetlerinin (hepsinin

erkek oluşunun), yaptıkları çıkarımlarda etken olduğuna dikkat etmek gerekmektedir.

6- Kadınları Dövmek mi Mekanları Ayırmak mı?

Nisa Suresi 34. ayetin ilk yarısında tartışmaya konu olmuş kavramları bundan önceki iki başlıkta inceledik. Aynı ayetin ikinci yarısında, kadınların kocaları tarafından dövülmesine izin verildiği ileri sürülmüş ve bu da birçok tartışmaya sebep olmuştur. Bu başlıkta, bu konuyu ele alacak, tartışma açısından önemli olan ve ayette geçen “*nuşuz*” ve “*darabe*” kavramlarını inceleyeceğiz. Öncelikle ayetin bütününe çevirisini inceleyelim:

Nisa-34: *Erkekler kadınları gözetici dirler. Şundan ki, Allah, insanların bazılarını bazılarından üstün kılmıştır ve erkekler mallarından bolca harcamışlardır. İyi kadınlar gönülden itaatkardırlar. Allah'ın kendilerini koruduğu gibi, görünmeyen yerde de korunurlar. Geçimsizliklerinden (nuşuze-hunne) korktuğunuz kadınlara öğüt verin, yataklarında yalnız bırakın ve onlarla mekanlarınızı ayırın (va-dribu-hunne). Bunun üzerine size uyarlarsa artık onlar aleyhine bir yol aramayın. Allah yücedir, büyüktür.*

Bu konuda, ilk önce “geçimsizlik” anlamını verdiğimiz “*nuşuz*” kavramını ele alalım. Bu kelime “yükseklik, çıkıntı” anlamlarına sahiptir. Mücadile Suresi 11. ayetteki kullanımından da bu kelimenin “kalkmak, yükselmek” anlamını görmekteyiz (oturan insan kalkınca “yükselmış” olur).

Mücadile-11: *Ey iman edenler! Size “Meclislerde yer açın” denildiğinde yer açın ki Allah da size genişlik versin. Ve size “kalkın” (enşuzu) denildiğinde de kalkın (enşuzu). Allah, içinizden iman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.*

Ayetin devamında “*darabe*” ifadesini “dövmek” olarak çevirenler, herhalde verdikleri “dövmek” anlamını geçimsizlik yapanlara uygulamak için ağır bir ceza bulduklarından, “*nuşuz*” kelimesinin anlamını ağırlaştırmaya karar vererek kelimeye “iffetsizlik, sadakatsizlik” anlamı vermeyi daha uygun bulmuşlardır. Oysa “*nuşuz*” kelimesine “iffetsizlik” anlamı vermek, hem zorlamadır hem de Kuran’la uyumsuzdur. Çünkü Kuran’da, iffetsiz erkeklerle kadınların ve iffetsiz kadınlarla da erkeklerin evlenmesi uygun görülmemiştir. Nur Suresi 3. ayette şöyle buyurulmaktadır:

Nur-3: *Zina eden erkeği, zina eden bir kadın veya putperest bir kadından başkası nikahlayamaz. Zina eden kadını ise zina eden bir erkek veya putperest bir erkekten başkası nikahlayamaz. Bu, müminlere haram kılınmıştır.*

Bu durumda, “*nuşuz*” eğer iffetsiz olmak olsaydı; “*nuşuz*” yaptığından şüphe edilen kadınları “dövmek” değil, boşamak gerekirdi. Ayrıca “*nuşuz*” kavramı, yine Nisa Suresi 128. ayette, bu sefer erkeklere atfedilerek gündeme getirilmektedir. Burada da “*nuşuz*” yapandan boşanma gündeme getirilmemekte, barış yapma girişiminden bahsedilmektedir. Oysa “*nuşuz*” eğer “iffetsizlik” ise “*nuşuz*” durumunun ortadan kalkmasına atıf yapılmadan nasıl bunun üzerine barışma girişimi onaylanabilir? Eğer “*nuşuz*” iffetsizlik anlamında kullanılmış olsaydı, burada boşanmanın gündeme getirilmesi beklenirdi. Ayet şöyledir:

Nisa-128: *Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden (nuşuzen) veya yüz çevirmesinden korkarsa, aralarını bir barış girişimiyle düzeltmelerinde ikisi için de bir sakınca yoktur. Barış daha hayırlıdır. Kişiler kıskançlığa ve bencillığe meyillidir. Eğer iyilik yapar ve sakınırsanız, gerçekten de Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.*

Kısacası kelimenin gerek sözlük anlamı, gerekse de Kuran’da bu kelimenin kullanımı bu kelimeye verilmek istenen “iffetsizlik”

anlamını dışlamakta ve “geçimsizlik” anlamını vermemizi gerektirmektedir.

Nisa Suresi 34’te, birçok evlilikte karşılaşılması mümkün, geçimsizlik durumlarında yapılabilecekler sıralanmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da şudur: Bazı çevirilerin böyle yapılmış olmasına karşın ayette, “önce öğüt verin, olmadı yataklarınızı ayırın, olmadı mekanları ayırın” şeklinde tedrici aşamalar tavsiye edilmemektedir. Ayette bir soruna karşı çözüm önerileri sunulmakta ve bir sonraki ayette de (Nisa Suresi 35) evli çiftin ayrılmasından endişe edilirse erkek ve kadın tarafından birer hakem seçilerek aralarının düzeltilmeye çalışılması gündeme getirilmektedir. Ayette işaret edilen çözüm önerilerinin, birkaçının beraber uygulanması da, kişinin kendi durumuna uygun olanını seçip o çözümden medet umması da, ayetteki sırayı tedricen uygulaması da mümkündür. Ayette tedrici bir sıralama olmaması, tüm bu seçenekleri mümkün kılmakta, bu esnekliği sunmaktadır.

Bu ayetle ilgili en çok tartışılan husus ise “*darabe*” fiiline bu ayette ne anlam verileceği olmuştur. Bizim “mekanlarınızı ayırın” diye tercüme ettiğimiz “*darabe*” fiiline, birçok çeviride “dövün” anlamı verilmiştir. Öncelikle şu saptamaları yapmalıyız: Burada kullanılan “*darabe*” kelimesi, Arapçada en çok farklı anlama sahip olan kelimelerden birisidir, bunu anlamak için herhangi bir Arapça sözlüğe bakmak yeterli olacaktır. Bu kelime “dövmek” anlamını taşıdığı gibi “mekandan ayrılmak, yola çıkmak” gibi anlamlara da, başka bazı anlamlara da sahiptir. Bu kelime, Kuran’daki 50’den fazla geçişinde farklı anlamlarda kullanılmıştır.

Hemen her dilde böyle birçok anlama gelen kelimeler mevcuttur. Türkçedeki “yüz” kelimesi bir örnektir. “Yüz” kelimesi sayı anlamında da, başımızın ön bölümü anlamında da, utanma anlamında da, hayvanın derisini çıkarma anlamında da, denizde hareket anlamında da kullanılmaktadır. Bu tip çok anlamlı kelimeler bir metinde kullanıldığında, kelimenin hangi anlamında

kullanıldığına karar verilemezse önce bu kelimenin kullanıldığı cümlenin iç bütünlüğüne, sonra cümlenin öncesine ve sonrasına (siyak ve sibak olarak adlandırılır) bakılır. Eğer bunlarla da karar verilemezse metnin bütününe bakılır ve metnin bütünlüğü içinde hangi anlamın en uygunu olduğu kararlaştırılmaya çalışılır. Nisa Suresi 34’te de yapmamız gereken bu yöntemi uygulamaktır.

Kuran’da “*darabe*” kökünden türeyen kelimelerle oluşan ifadelerin farklı kullanımlarını gösteren birkaç örneğe bakalım. Saffat Suresi 93. ayette bu kelime “vurmak” anlamında kullanılmıştır:

Saffat-93: *Bunun üzerine yanaşıp sağ eliyle bir darbe (darben) indirdi.*

Kuran’da bu kelime örnek vermek anlamında sıkça kullanılmıştır:

Bakara-26: *Gerçekten de Allah, bir sivrisineği hatta onun da üstündeki bir varlığı örnek vermekten (yadribe) çekinmez...*

Yukarıdaki ayette olduğu gibi “örnek vermek” anlamında “*darabe*” kökünden türeyen kelimelerin kullanımları genelde “mesel, misal, emsal” kelimeleriyle birlikte olmaktadır. Fakat bu kelimelerle birlikte kullanılmadan aynı anlamın verildiği örnek de vardır:

Zuhruf-58: *Ve dediler: “Bizim ilahlarımız mı o mu daha hayırlı?” Bunu sana ancak tartışmak için örnek olarak verdi-ler (darabuhu). Onlar gerçekten de düşman bir topluluktur.*

Bunlarla birlikte aşağıdaki ayette olduğu gibi “uzak tutmak” manasında da kullanılmıştır. Bu anlamın tartışmaya konu ayette verdiğimiz “mekanları ayırmak” anlamını karşıladığını söyleyebiliriz:

Zuhruf-5: *Taşkınlık yapan bir toplumsunuz diye, o hatırlatıcıyı (Kuran’ı) sizden uzak mı tutalım (nadrību)?*

Kuran'da, aşağıdaki örnekte olduğu gibi, “*darabe*” kelimesi sıkça “mekandan ayrılmak, yolculuğa çıkmak, uzaklaşmak” anlamında da kullanılmıştır:

Nisa-101: *Yeryüzünde yolculuğa çıktığınız (darabtum) zaman, inkarcıların size bela çıkarmalarından korkarsanız, namazı kısaltmanızda sizin için bir sakınca yoktur. Gerçekten de inkarcılar sizin için açık bir düşmandır.*

Kısacası “*darabe*” kelimesinin gerek sözlük anlamlarına gerekse Kuran'daki kullanımlarına baktığımızda hem vurmak hem de mekanları ayırmak anlamlarının mevcut olduğunu görmekteyiz. Fakat “*darabe*” fiilinin “vurmak” anlamı olmasına karşılık, Kuran'da insanın insana vurması anlamında “vurmak” kelimelelerinin hiçbirinin “*darabe*” fiiliyle karşılanmadığını da belirtmeliyiz. Örneğin, Kassas Suresi 15'te Hz. Musa'nın düşman kavimden olan birine vurması için “vekeze”; Zariyat Suresi 29'da Hz. İbrahim'in karısının kendi eliyle kendi yüzüne vurması için “sakket” kelimeleri kullanılmıştır.

Kuran'ın bütünlüğü içinde bu meseleyi değerlendirdiğimizde “mekanları ayırmak” manasını tercih etmemize sebep olacak nedenler görmemize rağmen “vurmak” anlamını tercih etmek için hiçbir neden bulamıyoruz. Zira Kuran'ın hiçbir yerinde, bir insanın diğer bir insana kendi kararıyla şiddet uygulaması geçmez. Nur Suresi 6-9. ayetlerdeki, kocanın karısı ile ilgili zina iddiası bu konuyu anlamada çok önemlidir. Hatırlanacağı üzere bir kadının ilgili zina iddiasında bulunan kişi dört tane şahit göstermek zorundadır. Fakat bu iddiadaki kişi kadının kocasıysa, dört şahit göstermeden Allah adına dört kez yemin ederek bu konuda şahitlik yapabilir, beşincisinde ise eğer yalancılardan ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını diler. Buna karşılık kadın aynı şekilde mukabele ederse, yani dört kez kocasının yalancılardan olduğunu ve eğer kendi yalan söylüyorsa Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını söylerse, kadına bir ceza uygulanmaz. Dikkat edin, bir

koca, karısını zina halinde görmüşse bile kadına kendi eliyle bir ceza uygulamasının Kurani bir referansı yoktur. Buradan da hareketle, Nisa Suresi 34. ayette, geçimsizlik durumunda, sınırları belirsiz bir şekilde kocanın karısını dövebileceğinin ifade edildiğini düşünmektense, geçimsizlik durumunda boşanmadan önce bir tedbir olarak ayrı mekanlarda vakit geçirmelerinin söylendiğini düşünmek daha makul gözükmektedir.¹⁵⁶

Burada önceden dikkat çektiğimiz gibi “*nuşuz*” kelimesinin “geçimsizlik” olarak tercüme edilmesi gerektiğini bir kez daha vurgulamalıyız. Çünkü zina durumunda bile dövmeğe izin verilmişken, geçimsizlik durumunda bu iznin verildiğini düşünmektense “mekanları ayırmanın” söylendiğini düşünmemizin neden daha tutarlı olduğu, bu anlamla daha iyi anlaşılmaktadır. Ayrıca “*darabe*” kelimesine “dövme” anlamını verenlerin, ayette hiç olmayan “hafifçe” gibi kelimeleri ekleyerek ayeti “hafifçe dövmeğe” şeklinde tercüme etmeleri ve ayeti açıklayanların “sadece mendille vurulabilir, yüze vurulamaz...” gibi nereden çıktığı belirsiz açıklamalar yapmalarıyla ilgili sorun da, ayetin çevirisiyle ilgili işaret edilen düzeltme yapılıncaya ortadan kalkmaktadır.

İlaveten Kuran’da, Ahzab Suresi 21. ayette, Peygamberimizin “güzel örnek” (*usvetun hasenetun*) olduğundan bahsedilir ve hiç şüphesiz bu örnekliği anlamak için en güvenilir kaynak Kuran’dır. Yine Ahzab Suresi 28. ayette Peygamberimizin eşleriyle sorun yaşadığını görüyoruz. Burada Peygamberimize, eşleri dünya hayatının zevkleri peşindelerse ve anlaşmıyorlarsa, güzellikle boşanma tavsiye edilir fakat “dövmeğe” gibi bir eylem tavsiye edilmez. Tahrim Suresi’nde Peygamberimizin evliliğinde yaşadığı benzer bir sorun anlatıldığında da “dövmeğe” söz konusu edilmez. Talak Suresi 2. ayette ise Müslümanların boşanmayı da, evliliğin devamını da düzgün bir şekilde (*maruf*) gerçekleştirmelerinden

156 Kuran Araştırmaları Grubu, *Uydurulan Din ve Kuran’daki Din*, 247-248.

bahsedilir. Neticede, dövme-şiddet gibi bir uygulamadansa, anlaşamayınca mekanları ayırma, Kuran'ın bu anlatımlarıyla daha uyumlu gözükmektedir.”¹⁵⁷

Peygamberimizin hayatını anlatan hiçbir siyer anlatımında, Peygamberimizin evlilikleriyle ilgili birçok detay anlatılmış olmasına rağmen, eşlerini dövdüğüyle ilgili bir anlatımın olmadığını da eklemeliyiz. Peygamberimizin Hz. Ayşe ile yaşadığı, siyer kitaplarında aktarılan en önemli sorunda, ikisi bir süre yaşadıkları “mekanları ayırmışlar”, daha sonra aralarındaki sorun giderilince eskisi gibi beraber yaşamaya dönmüşlerdir. Peygamberimizin bu olayda “mekanları ayırma” uygulamasını tercih etmesi de Nisa Suresi'nin 34. ayetini “mekanları ayırma” şeklinde anlamamızı desteklemektedir.

Peki, Kuran'ın bütünlüğü içinde “mekanları ayırmak” anlamını tercih etmemize sebep olan delilleri vermemize karşılık acaba Kuran'ın bütünlüğünden karşı bir delil getirilebilirmekte midir? Bunun cevabının açıkça “Hayır, getirilememektedir” şeklinde olduğunu, bu konudaki birçok tartışmamıza dayanarak söyleyebiliriz. Karşı anlamı verenlerin dayandığı unsur, önceki müfessirlerin öbür anlamı tercih etmesine dayanmaktan öteye geçememektedir.

7- Kadına Kocasından Cennet Vizesi

İslam'ın en önemli mesajlarının başında Allah'a boyun eğmek, Allah'ın emirlerini yerine getirmek gelmektedir. Allah'ın rızasını kazanmak, bir Müslüman'ın hayattaki en önemli gayesidir. Geleneksel literatürde de buna aykırı bir unsur mevcut değildir. Ancak, bir kadının kocasının rızasını kazanmadan Cennet'e giremeyeceği gibi, Kuran'ın anlatımlarıyla çelişkili uydurmalar da bazı kitaplara girmiştir. Uydurma olduğuna inandığımız şu hadisleri bu konuya örnek olarak verebiliriz:

157 Kuran Araştırmaları Grubu, *Uydurulan Din ve Kuran'daki Din*, 247.

*Hangi kadın, kocası kendisinden razı olarak vefat ederse Cennete girer.*¹⁵⁸

*İbn Abbas'tan rivayet edilene göre Peygamberimiz "Sana kişinin sakladığı en hayırlı şeyi bildireyim mi: O, iyi (saliha) kadındır; kocası ona baktığında onu sevindirir, emrettiğinde itaat eder ve kocası kaybolup uzaklaştığında iffetini korur" demiştir.*¹⁵⁹

Kuran, ne kadının iyiliğini kocasına itaati üzerinden tanım- lar, ne de kadının cennetlik olmasını kocasının ondan memnu- niyetine bağlar. Hepimizin malumudur ki, geçimsiz ve eşlerine zulmeden pek çok koca vardır. Bunların birçoğu, eşleri ne ya- parsa yapsın onlardan razı olmayacak, onların varlığıyla sevin-meyecektir. Beklentileri yüksek veya zalim kocalara eş oldukları için bazı kadınların Cennet'e girme şansının azaldığını düşün- mek, ne Kuran'la, ne akılla, ne de fıtratla bağdaşır. Cennet'in vi- zesini adeta kocaya veren bu yaklaşımların kabullenilmesinde ve yayılmasında (daha önce dikkat çektiğimiz gibi) hadis kitapla- rını toplayanların, tefsir kitaplarını yazanların, fıkıh alanındaki çıkarımları gerçekleştirenlerin hep erkek olmasının rolü büyük- tür. Kuran'ı elimize alarak bu algı bozukluklarını düzeltmek zo- rundayız. Kuran'ın değişmeden bize ulaşmış olması ve doğruya ulaştırıcı rehberimiz olarak elimizde olması en büyük şansımızdır.

Hucurat-13: *Ey insanlar! Biz sizi, bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve uygun bir şekilde birbirinizle tanışıp kaynaşasınız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Gerçekten de Allah ka- tında en seçkininiz, sakınılması gereken şeylerden en çok sakı- nanınızdır. Allah bilendir, haberdardır.*

8- Kadınları Aç Bırakıp Kötü Giydirmek

Kadınların toplumla kaynaşmalarını, kamusal hayatta etkin roller üstlenmelerini engellemek ve onları evlerine hapsedmek

158 Tirmizi, "Rada", 10; İbn Mace "Nikah", 4.

159 Ebu Davud, "Zekat", 32.

için birçok hadis uydurulmuştur. Kadın-erkek ilişkilerinde kadına karşı yapılan en büyük haksızlıklardan biri, kadının sokağa çıkarken kocasından izin almasının dini bir farz olarak sunulması ve üstüne de erkeğe karısını mümkün olduğunca dışarıya bırakmaması için tavsiyelerde bulunulması olmuştur. Hatta kadınların sokağa çıkma arzularını yok etmek için aç ve kıyafetsiz bırakılmaları bile tavsiye edilmiştir.

*Kadınları zarar vermeyecek miktarda aç, aşırı gitmeyecek kadar da kıyafetsiz bırakın. Çünkü kadınlar iyice doyar, güzelce giyinirlerse onlar için dışarı çıkıp gezmekten daha sevimli bir şey yoktur. Fakat onlar biraz aç, biraz da çıplak kalırsa onlar için evde oturmaktan daha hayırlı bir şey yoktur.*¹⁶⁰

Bu hadisin uydurma olduğunu İbnu'l Cevzi, Suyuti ve İbn Arrak gibi hadis alanında ünlenmiş şahısların da ifade etmiş olmasına karşın bu tarz uydurmaları kadınları eve kapamak için kullanılanlar olmuştur. Böyle bir düşüncenin Peygamberimiz tarafından ifade edildiği düşünülemez, zira Kuran'da, kadın-erkek ayrımı yapılmadan tüm insanlara gezmeleri ve dünyayı görmeleri söylenmiştir.

Ali İmran-137: *Sizden önce de İlahi kanunlar yürürlükteydi. O halde yeryüzünde gezip dolaşın da yalanlayanların sonu nice olmuştur görün.*

Enam-11: *Şunu söyle: “Gezip dolaşın yeryüzünde de bakın nasıl olmuş gerçeği yalanlayanların sonu.”*

Ayrıca Kuran'da, kadın-erkek ayrımı yapılmadan güzel kıyafetler giyilmesine, Allah'ın nimetlerinden yiyerek faydalanılmasına dikkat çekilmiştir:

160 İbnu'l Cevzi, *el-Mevzu'at*, II, 282-283, Suyuti, *el-Leali'l-masnu'a*, II, 154, İbn Arrak, *Tenzihuş-şeri'a*, II, 212-213.

Araf-31: *Ey insanlar! Tüm mescitlerde güzel giysilerinizi kuşanın. Yiyin, için fakat israf etmeyin. Allah israf edenleri sevmez.*

Nahl-14: *Ve O'dur ki, içinden taze et yemeniz ve takacağınız bir süs çıkarmanız için denizi emrinize vermiştir...*

Allah, kadın-erkek ayrımı yapmadan, bu dünyanın nimetlerinden yiyerek ve giyerek faydalanılmasına birçok ayette dikkat çeker. Kullarının bunlardan faydalanırken şükretmelerini ve israf etmemelerini ister. Kuran'da böyle ifadeler varken, Peygamberimizin, bu nimetlerin daha çok erkekler için olduğu, kadınların ise daha sınırlı şekilde bunlardan faydalanabileceği gibi sözler söylediği düşünülemez. Üstelik kimi hadislerde Müslümanların eşlerini ve çocuklarını iyi bir şekilde yedirip giydirmesi de ifade edilmiştir.¹⁶¹ Birçok hadis uzmanının da uydurma olduğunu ifade ettiği bu hadisin, tüm hakları kısıtlanmış kadınlar oluşturmak isteyen bazı erkeklerce uydurulmuş olduğu açıktır.

9- Bir Erkeğin Şahitliği İki Kadının Şahitliğine mi Eşittir?

Geleneksel anlayışta, kadınların şahitliği konusunda, Kuran'da yer almayan görüşler savunulmaktadır. Bu anlayışta, boşanma ve evlenme gibi meselelerde iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olduğu, hırsızlık ve öldürme gibi ceza uygulanması gereken fiillerde ise kadınların şahitliğinin geçersiz olduğu kabul edilmiştir.

Kuran'ın hiçbir yerinde, herhangi bir hususta, kadınların şahitliğinin geçersiz olduğunu belirten veya ima eden en ufak bir ifade bile mevcut değildir. Hırsızlık yapanın veya birini öldürenin bu fiillerinin nasıl ispatlanacağını Kuran açıklamaz. Bu suçları yapanların suçlarının nasıl tespit edileceği insanlara bırakılmıştır. Bilindiği gibi davet ile yapılan şahitlik ile olaya tanık olarak

161 Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 98.

yapılan şahitlik arasında fark vardır. Örneğin bir kimsenin vasiyet yapacağı zaman iki şahit tutması (Maide Suresi 106) davetle yapılan bir şahitliktir. Bu tür tanıklıklarda gönüllülük esastır. Bu hususta tanıkları siz seçeceğiniz için, tanıkları erkek veya kadın olarak seçmek büyük bir fark oluşturmaz. Fakat hırsızlığa veya öldürmeye şahitlik, davet ile değildir; bu suçları işleyenler çoğu zaman bu eylemlerini gizlemeye çalışırlar, bu yüzden de bir şekilde bu eylemleri gören şahitler değerlidir. Nüfusun yarısını oluşturan kadınlardan bu hususta yararlanmamak ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Hırsızlık yapan veya adam öldüren kişiyi, sadece bir kadın veya birçok kadın gördüyse bu şahitliklerin değerlendirilemeyeceğini söylemek, akla ve Kuran'a aykırı bir uygulamadır. Ayrıca Kuran'da, Müslümanların olması gereken vasıflarından biri "yalancı şahitlikte bulunmamak, dosdoğru şahitlik yapmak" (Furkan Suresi 72; Mearic Suresi 33) olarak belirtilmiştir. Bu özelliğin ise erkeklerin sahip olmaları gerekli bir vasıfları olduğu belirtilmemiş; bu vasıf, tüm inananların özellikleri arasında sayılmıştır.¹⁶²

Geleneksel mezhepler, zina konusunda da kadınların şahitliğinin geçersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Bu iddia da Kurani bir temele sahip değildir. Üstelik Kuran'da, bir erkeğin, karısının zina yaptığını iddia ettiği bir durum ele alınır (Nur Suresi 6-9). Bu durumda koca, dört defa kendisinin doğru söylediğine yeminle şahitlik edecek, beşincide ise eğer yalan söylüyorsa Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını ifade edecektir. Fakat karısı da aynı-sını tekrarlırsa; yani dört defa kocasının yalancı olduğuna şahitlik eder ve beşincide ise eğer yalan söylüyorsa Allah'ın azabının kendi üzerine olmasını ifade ederse, kadın hukuken bu suçu işlememiş gibi (bu dünyada) işlem görür. Görüldüğü gibi zina ile

162 Kadınların şahitliğini kimi alanlarda kabul etmeye yanaşmayanların, hadis nakli konusunda kadın-erkek ayrımı yapmadan şahitlikleri kabul ettiklerini görmekteyiz. Örneğin Hz. Aişe, kendisinden en çok hadis rivayet edilenlerdendir.

ilgili hususlarda kadınların şahitliğinin geçersiz olmadığı Kuran'da belirtilmediği gibi, kocası karısının zina yaptığını ifade edince, kadın da kocası gibi şahitlik yapmaktadır. Ayrıca bu durumda, kocayla karısının şahitlikleri birbirine denktir; bir kocanın şahitliği karısının şahitliğinin üzerinde tutulmamıştır. Hatta eşit şahitlikleri yaptıklarında, sonuçta, kadının tanıklığına göre kadın suçsuzmuş gibi hukuki muamele görmektedir.

Kuran'ın hiçbir yerinde "Bir erkeğin şahitliği iki kadına eşittir" diye bir ilke de konulmamıştır. Ancak böyle bir ilke konulmuş olsaydı bir erkeğin şahitliğinin iki kadının şahitliğine eşit olduğu söylenebilirdi. Dört şahit gereken zinanın tespitinde; dört kadın veya iki erkek, sekiz kadın veya dört erkek gibi ifadeler kullanılmadan "dört şahit" diye belirtilir (Nur Suresi 4). Boşanma yaşandığında ve iddet müddeti bittiğinde iki şahit tutulması söylendiğinde de; iki kadın veya bir erkek, dört kadın veya iki erkek gibi ifadeler kullanılmadan "iki şahit" diye belirtilir (Talak Suresi 2). Kuran'da, bu hususlarda erkek-kadın ayrımı yapılmadığına göre kadınların şahitliğinden de erkeklerinkiyle eşit şekilde yararlanılır.

Bu konuda, yanlış yorumlar, vadeli borçlanmalarla ilgili Bakara Suresi 282. ayetten yola çıkılarak dile getirilmiştir. Bu şahitlik tipi de davetle yapılan bir şahitliktir. Öncelikle ayeti aktaralım:

Bakara-282: *Ey iman edenler! Belirli bir süre için birbirinize borç verdiğinizde onu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın. Yazıcı, Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmadan yazsın. Borç altına giren kişi de onu kayda geçirtsin ve Rabbinden korksun da borcundan hiçbir şey eksiltmesin. Borç altına giren, akli ermez yahut zayıf, çaresiz biri ise yahut yazdırmaya gücü yetmiyorsa, velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki kişiyi de şahit tutun. Eğer iki erkek yoksa rızanızla kabul edeceğiniz şahitlerden bir erkek ve iki kadın gerekir. Bu, kadınlardan biri sapınca diğeri ona doğruyu hatırlatsın. Tanıklar çağırıldıklarında kaçınmasınlar. Az olsun çok olsun,*

borcu, süresiyle beraber yazmaktan üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah katında adalete daha yakın, tanıklık için daha sağlam, kuşkuya düşmemeniz için daha elverişlidir. Ancak aranızda hemen alıp verdiğiniz peşin bir ticaret söz konusu ise onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. Alışveriş yaptığınızda da tanık bulundurun. Yazıcıya da tanığa da zarar verilmesin. Böyle bir şey yaparsanız bu, kendinize kötülük olur. Allah'tan korkun. Allah size öğretiyor. Allah her şeyi bilendir.

Borçların yazılmasını ifade eden ayette, öncelikle dikkat edilmesi gerekli nokta, ayette “yazıcı ile şahitlerin bu görevden kaçmamaları” ve “yazıcıya ve şahitlere zarar verilmemesi” gerektiği hususlarına dikkat çekilmesidir. Bir tek ayetteki, birkaç kez yapılan vurgulardan, maddi menfaatlerin söz konusu olduğu bu tip durumlarda, şahitlere zarar verilme ihtimalinin olduğu ve bu mesuliyetin altına girmek istemediklerinden insanların şahitlik etmekten kaçtıkları anlaşılmaktadır. Bahse konu ayette, kaçınılan bu mesuliyet erkeklere yüklenmiştir; bu yüzden burada kadınlar lehine pozitif ayrımcılığın olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ayette “iki erkek şahit” bulunulmasından bahsedilmektedir; “iki erkek veya dört kadın” bulunması ifade edilmemektedir. Eğer böyle olsaydı, borçlanma olayına mahsus bir şekilde bir erkeğin şahitliğinin iki kadınıninkine eşitlendiği söylenebilirdi. Oysa burada görünen; şahitlere baskı durumunun muhtemel olduğu, bu yüzden insanların bu mesuliyetten kaçtığı böylesi bir durumda, bu mesuliyetin erkeklere yüklenmesi suretiyle istenmeyen bir durumdan kadınların korunduğudur.

Ancak iki erkek şahit bulunamazsa, “bir erkek ve iki kadın şahit” bulunması gerekmektedir. “Böylece hem şahit sorunu çözülür, hem olumsuz bir durumun ortaya çıkışı ihtimalinde bir erkekle bir kadının karşı karşıya kalması önlenip kadın baskılardan korunur. Borcun miktarı konusunda bir anlaşmazlık çıktığını ve şahitlerin farklı tanıklık yaptığını düşünelim. İki şahidin farklı şahitliği

durumunda bir kadın, bir erkekle karşı karşıya kalacak ve iki taraftan birinin yalancı olduğunun kesin olduğu bir ortamda, yoğun stres ve baskı altında kalacaktır. Zaten insanların şahitlikten kaçınma sebebi, böylesi anlaşmazlıkları ve baskıları gözlemlemeleri ve bundan kaçınmalarıdır. Oysa bir erkek ve iki kadın şahitle, şahit sayısı üçe çıkınca mesuliyet dağılacağı için şahitlikteki stres önemli bir düzeyde azalacak ve baskı yapmak isteyen art niyetli kimselerin bu sefer iki kişiden birini değil, üç kişiden ikisini kandırmaları gerektiği için işleri zorlaşacaktır. Kadınların baskılardan korunmasını sağlayan bu uygulamanın hikmetlerini idrak edemeyenler, kadınları baskılardan koruyup, kaçınıldığı belirtilen bir mesuliyeti erkeğe yükleyen bu ayeti anlamayarak, “bir erkeğin şahitliği iki kadının şahitliğine eşittir” diyerek, Kuran’ı çarpıtmışlardır.”¹⁶³ Ayrıca bir erkekle bir kadın aynı yönde şahitlik yapınca ikinci kadına ihtiyaç kalmamaktadır. İkinci kadına başvurulması gereken durum, erkekle kadın arasında oluşan bir anlaşmazlık durumudur.

Bazı çevirmenler, “kadınlardan biri sapınca diğeri ona doğruyu hatırlatsın” şeklinde çevirdiğimiz ayetteki bölümü “kadınlardan biri unutulunca diğeri ona hatırlatsın” şeklinde çevirmişlerdir. Bahsettiğimiz şekilde tercümeyi şu yüzden tercih ettik: Birincisi, ayette “unutma” diye çevrilen “*dalle*” kelimesinin Kuran boyunca yaygın kullanımı “sapmadır”. İkincisi, bu ayette şahitlere yapılan baskılara karşı birkaç defa uyarı yapılmıştır, şu halde birinci kadının şahitliğinin yanlış olma ihtimalini, bu kadının (ayette hiç dikkat çekilmeyen) unutulmasından ise, ayet boyunca dikkat çekilen ve kaçınılan unsur olan baskıya bağlamak daha doğru olacaktır.

Sonuç olarak, bir erkeğin şahitliğinin iki kadının şahitliğine eşit olduğunu veya kadınların bazı durumlarda şahitlik yapamayacaklarını söylemek Kuran’la çelişkilidir. Bakara Suresi 282. ayet ise vadeli borçlanmalarla ilgilidir; burada, uğranılan baskılardan

163 Kuran Araştırmaları Grubu, *Uydurulan Din ve Kuran’daki Din*, 235.

dolayı kaçınılan bir mesuliyet erkeklere yüklenmiştir. İki erkeğin bulunmadığı durumlarda ise bir erkek ve iki kadının olmasının hikmetini, yukarıda açıkladığımız şekilde anlamanın en doğrusu olduğu kanaatindeyiz. Bahse konu şahitlik, insanların menfaatine uygun veya yapmak istedikleri bir eylem değildir ki burada kadınların aleyhine bir durum oluşsun. Aksine, kaçınılan bir şahitlikten kadınlar korundukları için burada pozitif bir ayrımcılığın yapıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

10- Kadınların Mülk Edinme Hakkı

Tarih boyunca, birçok kültürde, mülk edinmesine izin verilmeyen hatta çoğu zaman gerek babası, gerek kocasının mülkü gibi görülen kadına, Kuran'ın vahyi ile mülk edinme ve kendi mülkünde tasarruf sahibi olma hakkı verilmiştir. Kuran'a göre mülk sahibi olma ve kendi malını kendi iradesiyle yönetme hususunda kadın-erkek arasında bir fark bulunmamaktadır. İlk dönem İslam tarihi (siyer) kaynaklarından da Peygamberimizin döneminde kadınların kocalarından bağımsız alım-satım işlemleri gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır.

Kuran'da kadınlara bu hakkın 7. yüzyılda verilmesinin değerini anlamak için dünya tarihinde, birçok kültürde, kadına bu hakkın ne zaman verildiğini tespit etmek yararlı olacaktır. Örneğin son birkaç yüzyılda, kadın haklarında ve dünyadaki diğer değişimlerde en etkili iki ülke olan ABD'yi ve İngiltere'yi ele alalım. Bu ülkeler ancak 19. yüzyılda, kocanın karısının malını idare etmeden kadının kendi iradesiyle malını yönetebileceğini kabul etmişlerdir. İçinde bulunduğumuz dönemde, birçok ülkede, kadınların erkeklerle aynı hukuki haklara sahip olduğunu gözlemleyenler, bunun tarihsel olarak ne kadar yeni bir fenomen olduğunu, tarihin çok geniş bir döneminde birçok kültürde durumun farklı olduğunu anlayamamaktadırlar. Tarihte bunun istisnai ve azınlık bir durum olduğunu anlayanlar, Kuran'da kadınlara bu

hakkın 7. yüzyılda verilmesinin önemini daha iyi takdir edeceklerdir. Ayrıca günümüzde, kadınların birçok ülkede yasal eşitliklere sahip olmalarına rağmen, pratikte kendi mallarını yönetme hususunda erkeklerle aynı durumda olmadığını da bir kenara not etmemiz gerekmektedir.

Kuran'da, inananların, sahip oldukları mallardan Allah rızası için sarf etmeleri sıklıkla dile getirilir. Bu ibadet "zekat, sadaka, infak" gibi kelimelerle, Kuran boyunca, birçok kez dile getirilmiştir. Bunların hiçbirinde, Allah rızası için bu mallardan verme faaliyeti sadece erkeklere yüklenmez; namaz ve oruç nasıl hem erkeklere hem kadınlara yönelik bir ibadet ise aynı şekilde Allah rızası için mallardan sarf etme de hem erkeklere hem kadınlara yönelik bir ibadettir. Fakat bu ibadet, ancak kadın kendi malına sahipse ve özgür iradesiyle malı üzerinde tasarruf yapabiliyorsa anlamlıdır. Uygulamada karısının kendi malını idare hakkını gasp eden kocaların varlığı hepimizin malumudur fakat böylesi bir hak gaspının Kuran'a aykırı olduğu da apaçıktır.

Karısının sokağa çıkmasının ve kiminle görüşeceği gibi hususların denetlenmesinin kocaya verilmiş dini bir hak olduğunu iddia edenler, kadının mülkiyet hakkı olduğunu söyleseler de, pratikte bu hakkı kadına vermemiş olurlar. Çünkü her türlü özgürlüğü kocası tarafından denetlenen bir kadının, bu kısıtlamalar içerisinde malını özgürce kullanabileceği düşünülemez. Kadının kendi malı üzerinde dilediğince tasarruf edememesi, kadının adeta bir köleye dönüştürülmesinde ve kendisine yapılan zulümlere reaksiyon gösterememesinde çok önemli bir husustur. Aşağıdaki başlıklarda incelenecek mehir ve miras gibi konular da kadının mülk edinme ve onu özgürce kullanma hakkını göstermektedir. İslam'a göre kadın; çalışabilir, kendi parasını kazanabilir, mülk edinebilir ve mülkünü özgürce idare edebilir.

11- Evlilikte Alınan Mehir

Tarihin çok geniş bir döneminde, birçok toplumda, ekonomik özgürlüğü olmayan, babasının evinde babasının, kocasının evinde de kocasının malı olarak görülen kadın, hayatı boyunca ezilmekteydi. Kocasının kötü muamelesi veya kocasıyla anlaşamaması gibi sebeplerle ayrılmayı arzulayan birçok kadın, malsız ve parasız ortada kalmaktansa mutsuz evliliğini sürdürmek zorunda kalıyordu. Ekonomik hayatta, malların ve paraların çok büyük bir kısmı erkeklerin kontrolündeydi (hala durum dünyanın büyük bir kısmında böyledir), parayı kontrol kadını kontrolü de beraberinde getiriyordu.

Bu tablo içerisinde, Kuran'a göre kocanın karısına evlenirken vermesi gereken mehir, kadının maddi güç kazanması ve ezilmesi açısından önemlidir. Evlilik karşılıklı yapılan bir anlaşmadır; mehrin ne olacağının belirlenmesi de bu anlaşmanın bir parçasıdır. Mehir, kadının ve erkeğin üzerinde anlaşmaları gereken bir mal veya miktardır. Mehir üzerinde anlaşamamak, örneğin bir tarafın istediği miktarı diğerinin vermek istememesi, öbür tarafın da istediğinde değişiklik yapmaması gibi durumlarda evlilik akdi gerçekleşmeyebilir. Kuran'da mehrin ne olacağı, maddi değerinin ne olacağı belirlenmediği için mehir, bir yüzük gibi hediye bir eşya da bir daire gibi değeri yüksek bir mal da olabilir. Bu, Kuran'ın içinde var olan, tarihin farklı şartlarına ve kişinin özel durumuna göre uyumu sağlayan bir esnekliktir. Kimi zaman kadınlar, boşanma ihtimalinin gerçekleşmesi durumunda, içinde oldukları maddi koşullar veya kültür dolayısıyla çok ağır bir bedel öderler. Böyle bir durumdaki kadın, yüksek bir mehir talep ederek, bir boşanma durumunda veya kocasının ölmesi gibi bir ihtimalde, kendi maddi durumunu garanti altına almak isteyebilir. Diğer taraftan kocası gibi maddi özgürlüğe sahip bir kadın, maddi garanti endişesi yoksa mehri yüzük gibi bir hediye olarak da talep edebilir.

Kuran'ın ortaya koyduğu bir kadın hakkı olarak mehir, evlilik anlaşmasının bir parçası olarak gündeme gelen ve geçiştirilemeyecek bir husustur. Mehrin, Kuran'ın kadına verdiği bir hak olarak gündemde olması önemlidir. Birçok zaman evli çiftler, evlilik mutluluğuyla, gelecekte olması muhtemel olumsuzlukları hiç düşünmeden evlilik anlaşması yapmaktadırlar; çoğu zaman evlenirken mal veya para hakkında konuşmak "ayıp" sayılmaktadır. Genelde, maddi gücü elinde tutan koca, bundan karlı çıkmakta, anlaşmazlık gibi durumlarda hiç maddi gücü olmayan kadını dilediğince ezabilmektedir. Oysa Kuran, daha evlilik aşamasında "mehir" konusunu gündeme getirerek, kadının böyle bir şeyi gündeme getirdiği için "paragöz" olduğu tipi bir suçlamayı ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca kadın, bir boşanmada kendi parasını alıp da ayrılacağı için bu durum kocanın boşanmasını da zorlaştırmaktadır.

Nisa-4: *Kadınlara mehirlerini gönül rızasıyla verin, kendi istekleriyle onun bir kısmını bağışlarsa onu da gönül huzuruyla yiyebilirsiniz.*

Kuran'a göre mehri alan ve onun üzerinde tasarruf yetkisi olan taraf kadındır. Bu kadının mala sahip olma ve onu yönetme hakkı olduğunu gösteren ilave bir husustur. Bazı kültürlerde, kadınların ailelerinin aldığı "başlık parası" ile mehrin bir alakası yoktur; başlık parasını evlenen kadının ailesi almaktadır, mehri ise evlenen kadın almaktadır.

12- Kadın ve Miras

İslam gelmeden önce Araplar arasındaki gelenekte, genelde, kadınların miras hakkı bulunmazdı. Miras, erkekler arasında paylaşılırdı. Kadınlar aleyhine adetlerin yerleştiği Arap toplumundaki uygulamalara göre, kocası ölen kadın, erkek varisler tarafından elde edilecek bir mal gibi kabul edildiğinden; ya kocasının

kabilesine ya da kendi kabilesine ait olurdu.¹⁶⁴ Dul kadına varis olan erkek, aceleyle pelerinini dul eşin üzerine atarsa o kadınla evlenme hakkını ele geçirirdi. Ama eğer kadın, varis gelmeden kendi kabilesine kaçmayı başarırorsa varis artık ne kadında ne de malında hak sahibi olabilirdi. Kadın da malı da artık kendi kabilesinin olurdu.¹⁶⁵ Bir adam vefat ettiğinde üvey oğlu üvey annesine varis olurdu. Kadının buna itiraz edebilecek bir gücü yoktu. İsterse onunla evlenir ve üvey annesiyle yaşardı (Nisa Suresi 22. ayette bu çirkin uygulama yasaklanmıştır). Ölen adamın oğlu çok küçükse üvey annenin başka biriyle evlenmesi engellenir ve çocuğun büyüyüp üvey annesi hakkında karar vermesi beklenirdi.¹⁶⁶ Bu uygulamalarda önemli olan maddi kaygılardı zira üvey anneyle evlenmezse kadının payına düşen mirası kadının kabilesindeki erkeklere vermesi gerekirdi.

Kadınlara yapılan bu zulümler sadece evli kadınlarla sınırlı değildi. Babası ölen kızlar da çok zor durumlarda kalabilirlerdi. Sadece kendilerine düşen malları alamamakla kalmaz aynı zamanda cinsel istismara ve kötü muameleye maruz kalırlardı. Kuran'da, yetim kızların haklarının korunmasının emredilmesiyle bu kötü durumu düzeltme hususunda önemli mesafeler kat edilmiştir. Babası ölen kız çocuklarından güzel olanları, birçok zaman, vasileri ile evlenmek zorunda kalırlardı; böylece vasi, hem malın başkalarına gitmesini engellemiş hem de başlık parası vermekten kurtulmuş olurdu. Kimi zaman, kızlar yeteri kadar güzel bulunmazlarsa, vasi onların evlenmelerini engeller ve ölene kadar yine mallarının kontrolünü elinde tutardı.¹⁶⁷

Bu ve benzeri uygulamaların olduğu ortamda kadınlar ciddi şekilde zulüm görmekteydi. Bu zulümlerin arkasındaki önemli

164 Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 121.

165 Taberi, *Tefsiru't-Taberi*, VI, 524-526.

166 Taberi, *Tefsiru't-Taberi*, VI, 525.

167 Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite*, 124.

sebeplerden biri, kadının malı üzerinde tasarruf hakkı olmamasıydı. Miras ise mal sahibi olup üzerinde tasarruf etmek konusyla ilgili en önemli hususlardan birisidir. Kuran, kadınlara malları üzerinde tasarruf yetkisi vererek, yetimlerle ilgili sömürülere karşı uyarılarda bulunarak, mirastan kadınlara pay vererek, kadınların mallarının gasp edilmesini önleyerek, kadınların durumlarında ciddi düzeltmeler yapmıştır.

Tüm bunlara karşılık, Nisa Suresi 11. ayette, mirasın nasıl paylaşılacağı tavsiye edilirken “erkek için iki kadının payı kadar” denildiği için, o dönemde Kuran’ın kadınlara birçok hak vermesine karşılık, bugün o hakların az olduğu söylenebilir mi? Biz, böyle bir şey söylenemeyeceği kanaatindeyiz. Kuran’daki bu hükmü değerlendirmek için, Kuran’da erkek ile kadın arasındaki malla ilgili etkileşimleri bütüncül şekilde ele almak zorundayız. Özellikle vefat eden bir kişinin anne ve babası sağsa, iki tarafın eşit miras aldığını, burada erkek ve kadın arasında eşitlik olduğunu bilmeliyiz (Birçok modern hukuk devletinde, ölenin çocukları varken annesine ve babasına bir pay verilmemesi bu devletlerin ciddi bir eksikliğidir). Ayrıca evlilikte erkek kadına mehir verdiği için kadının lehine bir durum oluşurken erkek için bir harcama durumu ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak dünyanın birçok yerinde yaygın olan gelenekte çocukların masrafını baba üstlenmektedir. Kuran’a göre eğer karı koca boşanırlarsa, erkek emzirme dönemi boyunca annenin ve çocukların masraflarını da üstlenmek zorundadır (Bakara Suresi 233). Görüldüğü gibi Kuran’da, genelde yaşı ilerlediği anne babalık döneminde vefat eden çocuklardan kalan mirasta anne ve babaya eşit miras önerilmekteyken; erkeğin mehir ve çocukların bakımı gibi unsurlarla malını bölmesi gereken dönemde erkeğe kadının iki katı miras önerilmektedir. Ayrıca dul kadınların, aldıkları mehirleri ve sahip oldukları mallar geçinmeleri için yeterli değilse, uygun tarzda ihtiyaçlarının görülmesi Allah’ın dinine titiz tüm Müslümanların

vazifesi olarak tarif edilmiştir (Bakara Suresi 241). Buradaki tabloya bütüncül bir şekilde baktığımızda kadının erkeğe göre dezavantajlı bir durumda olduğu söylenemez. Hatta Kuran’da, kadınların ekonomik durumlarının korunmasıyla ilgili pozitif bir ayrımcılığın olduğu bile söylenebilir.

Bunların yanında Kuran’da var olan esneklikleri de hatırlamalıyız. Mehir ile ilgili önceki başlıkta dikkat çektiğimiz gibi, maddi durumu yerinde olan ve yüksek bir mehir talep etmeyen kadına bir yüzük, bir bilezik gibi düşük bir mehir vermek ile de Kuran’ın mehir hükmü yerine getirilebilir. Miras konusunda ise, Kuran’da, vasiyet edilenin dağıtılmasına öncelik verildiğini ve bunun kişinin değişik şartlara uyması için müthiş bir esneklik olduğunu unutmamalıyız (Maide Suresi 106, Bakara Suresi 180, Nisa Suresi 10, 11). Kuran vasiyete öncelik verdiği için bir kişi eğer isterse erkek ve kız çocuklarına eşit miras bırakabilir. Böylece kişinin, tarihin ve subjektif şartların getirdiği farklı durumlara göre adapte olacak şekilde hareket etmesini sağlayacak esnekliğin Kuran’da mevcut olduğu görülmektedir.

Tam bu noktada, Kuran’da anlatılan din ile gelenekte anlatılan dinin önemli bir farkına dikkat çekmeliyiz. Kuran’da, mirasın nasıl dağıtılacağını tavsiye eden ayetlerin içinde apaçık bir şekilde vasiyete öncelik verilmiş olmasına rağmen geleneksel anlayışta “Varise vasiyet yoktur” şeklinde uydurma bir hadisle, Kuran’ın dört ayetinde geçen vasiyet etme hakkı iptal edilmeye çalışılmıştır. Bu yaklaşımla, hadisle dine ilave yapma da aşılarak hadisle Kuran ayeti iptal etmek gibi bir hadsizlikte bulunulmuştur. Vasiyetin önceliğini anlamak bu başlık açısından özel öneme sahiptir.

V

EVLİLİK VE CİNSELLİK

Kadınların aleyhine oluşturulan tabloda “evlilik ve cinsellik” başlığı da özel öneme sahiptir. Diğer konularda olduğu gibi, bu hususta da kadınlar, uydurulan dini izahlara atıflarla erkeğin adeta kölesi haline getirilmeye çalışılmıştır. Örneğin evlilik gibi önemli bir olayda, kadınlar, görüşleri sorulmadan, kimi zaman çocuk yaşta evlenmeye zorlanmışlardır. Bu dünyada kadınlar da erkekler gibi bir imtihan vermektedirler; imtihanın önemli bir şartıysa kişinin iradesiyle karar vermesi ve ondan mesul olmasıdır. Erkek gibi kendi imtihanını veren kadının, bu kadar önemli bir birlikteliğin kurulmasında iradesini yok saymak, İslami temeli olmayan ama İslam’a atıfla meşrulaştırılmaya çalışılmış bir zulümdür. Bu uygulamanın İslam ile ilgisi olmadığının gösterilmesi önemli bir husustur ve aşağıdaki başlıklarda evlilik ve cinsellikle ilgili böylesi önemli konular incelenecektir.

Dünyanın birçok yerinde kadın sünnetinin İslam’la ilgisi olduğu sanılmakta ve birçok kadını sakatlayan bu uygulamadan hareketle İslam’a saldırılar olmaktadır. Ayrıca zina yapanlara yönelik recm (taşlayarak öldürme) cezasının İslami bir uygulama olduğu iddia edilmektedir. İslam’da savaş esiri kadınların (cariyelerin) “cinsel köle” olabileceği iddiası gündeme gelen diğer tartışmalı bir husustur. Bu bölümde, böyle tartışmalı konuları ele alınacaktır.

1- Kız Çocuklarıyla Evlilik

İslam dininin kız çocuklarının çok erken yaşlarda evlenmelerine izin verdiği, hatta bunun “Peygamberimizin sünneti” olduğu, genel kabul görmüş olan çok yanlış bir görüştür. Bu görüş, Peygamberimizin Hz. Ayşe ile 6 yaşında evlenip 9 yaşında gerdeğe girdiğini rivayet eden hadislerle dayandırılmaktadır. Ayrıca aşağıda değineceğimiz ayetlerin yanlış yorumlanmasıyla da bu yaklaşıma Kuran’dan destek bulunmaya çalışılmaktadır. Oysa ayetler, dikkatlice ve ön yargısız okunduğunda, Kuran’ın, çocuk yaşta evliliği onaylamadığı gibi kesinlikle tasvip etmediği de görülecektir.

Nisa-6: Yetimleri, nikah çağına gelmelerine (iza belağü ennikaha) kadar gözetleyip deneyin. O zaman onlarda içinize sinecek bir akli olgunluk (rüşden) görürseniz, mallarını onlara geri verin. Büyüyecekler diye bu malları tez elden saçıp savurarak yemeyin. Zengin olan, bu malı kullanmasın. Fakir olan ise uygun bir oranda yesin. Mallarını kendilerine teslim ettiğiniz zaman yanlarında tanıklar bulundurun. Hesap sorucu olarak Allah yeter.

Yukarıdaki ayette, yetimlere mallarının geri verilme yaşının “nikah çağı” (iza belağü ennikaha) olduğu çok açık biçimde belirtilmektedir. Görüldüğü gibi Kuran, “nikah çağı” diye bir ölçü koymaktadır; buna göre nikah hangi yaşta olunursa olunsun yapılacak bir eylem değildir, belli bir yaşın gözetilmesi gereklidir. Kuran “nikah çağının” tam olarak kaç yaş olduğunu belirtmese de, sırf bu ifade bile nikah için belli bir yaşın gözetilmesi, herhangi bir yaşta çocukların evlendirilmemesi için yeterlidir. Ayrıca Nisa Suresi 6. ayette dikkat çekilen “rüşd” (akli olgunluk) kavramının da evlilik yaşını tayinde, cinsel olgunluğun dışında ek bir kriter olduğu kanaatindeyiz. Aynı ayette yetimlerde rüşd, yani akli bir olgunluk seviyesi görülünce mallarının teslim edilmesi istenmektedir. Çünkü malları kendilerine geri verilecek olan yetimler, bu malları idare edebilecek olgunlukta ve doğruyu yanlıştan

ayırabilme yetisine sahip olmalıdırlar, aksi takdirde birileri tarafından aldatılıp bütün mallarını yitirebilirler. Evlilik müessesesinde de maddi bir boyut vardır; gelin adayının hem mehir miktarına karar verirken, hem de evlendikten sonra evi idare ederken gerekli kararları verebilecek akli olgunlukta olması gerekmektedir. Rüşde ermeyene maddi değerler emanet edilemiyorsa; rüşde ermeyen kişinin Kuran'da belirtilen mehir üzerine konuşması ve ev idaresini gerçekleştirilmesi, yani evlilik başlatması ve yürütmesi mümkün değildir. Buradan çıkan sonuç; küçük kız çocuklarının evlendirilmesinin İslam dini tarafından onaylandığı iddiasının, Nisa Suresi'nin 6. ayeti ile çeliştiğidir. Çünkü evlendirilmeye kalkılan kız çocuğu, ne Kuran'da belirtilen nikah çağına ne de mehir kararlaştırabilme ve mal-mülk idare etme için gerekli akli olgunluğuna erişmiştir.

Nikahı 6 yaşında yapmak veya 9 yaşında gerdeğe girmek ise nikah için hiçbir yaş gözetmemek demektir. Peygamberimiz Kuran'ı hem ileten hem yaşayan bir kişi olduğuna göre Kuran'a aykırı hareket etmesi düşünülemez; sırf bu delil bile bu hadisin uydurma olduğunu göstermeye yeterlidir. Kendisi küçük bir kız çocuğuyla evlenmiş birinin veya böyle bir evlilik yapmış ve eylemini meşrulaştırmak isteyen bir kişinin, böyle bir hadisi uydurup Peygamberimize böylesi bir iftirayı atmış olması muhtemeldir. "Nikah çağının" cinsel olgunluk olmadan olamayacağı, kişinin bundan önce evlenmeye biyolojik olarak hazır olmadığı bellidir. 6 ve 9 yaşlarının buluş çağından çok önce olması bu hadisin uydurma olduğunu göstermektedir. Araplarda o dönemde çocukların daha erken buluş çağına girdikleri sıkça söylenen ama bilimsel açıdan yanlış olan başka bir uydurmadır. Kısacası evlenmek için kişinin nikah çağına gelmesi ve rüşde ermesi gereklidir; bu vasıflara sahip olmayan kız ve erkek çocukları evlendirilemez. Ayrıca aşağıdaki ayete verilen yanlış anlamla da küçük yaşta kız çocuklarıyla evlilikler meşrulaştırılmaya çalışılmıştır:

Talak-4: *Adetten kesilen kadınlarınızın iddet bekleme sürelerinde kuşkuya düşerseniz, onların iddetleri üç aydır. Adet görmeyen (lem yahidne) kadınların süreleri de böyledir. Gebe olan kadınların süreleri ise yüklerini bırakmalarına kadardır. Kim Allah'tan korkarsa, O ona işinde bir kolaylık nasip eder.*

Bu ayetteki “adet görmeyen” ifadesini bazı çevirmenler “henüz adet görmemiş” olarak çevirmişlerdir. Buradan hareketle bu ayetin adet görmeyen çocuklarla evlenilebileceğine işaret ettiğini ifade edenler olmuştur. Oysa Arapçada, “henüz” anlamını “*lem*” edatı değil “*lem ma*” edatı vermektedir; öyle olsaydı ayette “*lem ma yahidne*” şeklinde geçmesi gerekirdi. Fakat ayette “adet görmeyen” anlamını veren “*lem yahidne*” ifadesi geçmektedir.¹⁶⁸ Bu ayetten, bazı kadınlarda olduğunu bildiğimiz şekilde, hiç adet görmeme durumunda olan kadınların bir boşanma durumunda üç ay beklemesi gerektiği anlaşılır; yani bu kadınlar üç aybaşı görmeyi değil, üç aylık bir dönemi tamamlamayı gözetmektedir. Ayrıca ayette “kadınlar” (*nisa*) ifadesi geçmekte ve “kadınlar” hakkında bir hüküm açıklanmaktadır, “kız çocukları” ifadesi ise geçmemektedir; bu yüzden de bu ayetin adet görmemiş kız çocuklarına yönelik olduğu düşünülemez.

Küçük kız çocuklarının evlendirilmesine Kuran ayetleri ile yaklaşılınca, bu meselenin İslam’la ilişkisinin olmadığı hatta böyle bir evliliğin Kuran’a aykırı olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayetlerden de gördüğümüz gibi nikah çağına ve akli olgunluğa erişmeden kız ve erkek çocuklarının evlendirilebileceğini savunmak imkansızdır. Peygamberimizin 6 yaşında bir çocukla evlenip 9 yaşında gerdeğe girdiği iddiası Peygamberimize atılmış büyük bir iftiradır. Kuran’ı yaşattırmaya çalışan ve en güzel şekilde yaşayan Peygamberimizin Kuran’a aykırı böylesi bir fiil gerçekleştirdiği düşünülemez.

168 Fatih Orum, *Kuran Işığında Küçüklerin Evlendiril(eme)mesi Meselesi*, 137-158.

2- Çok Eşlilik

Çok eşlilikle ilgili yanlış anlamaların kökeninde İslam'ın emirleri, tavsiyeleri, yasakları ve yasaklamadıkları arasındaki ayrımın doğru yapılmaması yatmaktadır. Örneğin namaz kılmak, İslam'ın emri kategorisindedir, her Müslüman tarafından yerine getirilmesi gerekir. Sadakaları gizlice vermek, tavsiye kategorisinde olmakla beraber emredilmemiştir ama sadakaları gizlice vermek herkesin göreceği şekilde vermeye tercih edilecek bir davranış olarak sunulmuştur. Domuz eti yememek, İslam'da haram kategorisindedir, kesinlikle bu haramdan kaçınmak gerekir. Baklava veya kertenkele yemek ise yasaklanmayanlar kategorisi içindedir; bu kategoridekiler ne emredilmiş ne de günah ilan edilmiştir; kişi yasaklanmayanları beğenebilir veya beğenmeyebilir, bunları yapmanın yapmamaya tercih edilmesi gerektiğine dair bir beyan da yoktur. Erkeklerin çok eşli evliliğinin, bu kategorilerden hangisinde olduğuyla ilgili sorunun cevabı açıkça "yasaklanmayanlar" kategorisidir. Çok eşlilik, emir veya günah olmadığı gibi tavsiye de değildir, kişiler bu uygulamayı beğenebilir veya beğenmeyebilir (baklava veya kertenkele yemeyi ister beğenip ister beğenmeyecekleri gibi). Fakat bunu yapmanın yapmamaya tercih edilmesi gerektiğiyle ilgili Kuran'da bir beyan mevcut değildir. Oysa çok eşlilikten hareketle İslam'a eleştiri getirmeye kalkanların büyük bir çoğunluğu, sanki bu uygulama bir emir veya bir tavsiyeymiş gibi izahlarda bulunmaktadır.

Kuran, çok geniş bir zaman dilimine, çok farklı kültürlere, farklı iklimlere, farklı sosyal yapılara inmiş bir kitaptır. 7. yüzyılda olduğu gibi 21. yüzyılda da uygulanacaktır, tarım toplumlarında olduğu gibi modern sanayi toplumlarında da uygulanacaktır, geniş ailelerde olduğu gibi çekirdek ailelerde de uygulanacaktır, savaş dönemlerinde olduğu gibi barış dönemlerinde de uygulanacaktır... Kuran'ın bu kadar farklı zamanlara ve ortamlara uymasını sağlayan en önemli unsurlardan bir tanesi yasaklanmayanlar

dairesinin genişliğidir. Kuran'ın açık bir ifadeyle haramlaştırma-
dığı her şey yasaklanmamıştır; bir şeyin yasaklanmamış olması için
ayrıca yasaklanmadığıyla ilgili bir beyan aranmasına gerek yok-
tur. Örneğin Kuran'da "baklava yasaklanmamıştır" veya "kerten-
kele eti yasaklanmamıştır" diye bir ifade aramaya gerek yoktur;
bunların haramlaştırılmaması geniş yasaklanmamışlar dairesinin
içinde olduklarını anlamak için yeterlidir (Bakınız: Maide Suresi
101). Günümüzde birçok uzman baklavanın sağlığa zararlı oldu-
ğunu söyleyerek baklava yemeye, birçok kişi de kertenkele yemek
alışkanlıklarına çok ters olduğu için kertenkele yemeye karşı çık-
maktadır. Bunları yemenin "yasaklanmamışlar" kategorisinde ol-
ması, bunlara karşı çıkılmayacağını, birçok kişinin bunları ye-
mekten kaçınmaması gerektiğini göstermez. Bunların "haram"
olduğu söylenmeden bunlardan kaçınılabilir, bunları yemek iste-
yenlere yememesi tavsiye edilebilir ve elbette kendi değerlen-
dirmeleri sonucunda bunları yemek isteyenlerin bunları yeme öz-
gürlükleri de ellerinden alınmaz. Çok eşlilikle ilgili durum da bu
kategoridedir; isteyen çok eşlilik yapmayabilir, bunu yapmak iste-
yen yakınlarının yapmaması için onları ikna etmeye çalışabilir...

Benzer şekilde Kuran'a göre bir erkeğin cübbe de, takım el-
bise de, kimono da, şalvar da, blucin de, İskoç eteği de giymesi
yasaklanmamıştır; bunların herhangi biriyle ilgili yasaklayıcı bir
ifade olmaması, hepsinin "yasaklanmamışlar" kategorisinde ol-
duğunu gösterir. Erkeklerin, bir kültürde İskoç eteği giymesi, bir
kültürde kimono giymesi, bir kültürde blucin giymesi yadırga-
nabilir, eleştirilebilir veya kınanabilir. Fakat bunların "haram" ol-
duğu hiçbir şekilde söylenemez, çünkü bunların haram olduğunu
ifade eden Kurani bir beyan yoktur. Kuran'da bunların haramlaş-
tırılmamış olması; bir İskoç'un eteğiyle Müslüman olmasına, bir
Uzakdoğulunun kimonosuyla Müslüman olmasına ve yine mo-
dern kültürün etkisindeki bir gencin bluciniyle Müslüman olma-
sına olanak tanır. Aynı durum erkeklerin çok eşli evlilikleri için

de geçerlidir. Tarihte ortaya çıkmış birçok farklı kültürde bu tip evlilikler yadırganmadan uygulanmıştır. Çok eşliliğin yasaklanmamış olması, bu kültürlerde yaşayan insanların düzenlerini bozmadan Müslüman olmalarına olanak tanır. Ayrıca tarihteki birçok savaşta erkeklerin ölümü üzerine kadınların nüfusu erkeklerin kat kat üzerine çıkmıştır; bu tip şartlar altında o toplumun varlığını ve gücünü sürdürebilmesi ve birçok kadının mağduriyetinin önlenmesi için çok eşliliğin yasaklanmamış olması çok büyük avantajlar sunmuştur. Kısacası bu, dini bir gereklilik veya tavsiye değildir; tarihin farklı dönemlerinde birçok kültürde benimsenmiş bir uygulamadır. Tarihin farklı dönemlerindeki kültürlerin hepsinin, 21. yüzyıldaki mevcut durumumuza ve sanayi toplumuna göre şekillenmiş olmaları gerektiğini beklemek hem anakronizm içermekte hem de safça bir yaklaşım olmaktadır.

“Yasaklanmamış” dinen makbul olan bir kategoriye ifade etmez. Bu çok önemli noktayı anlamayanlar dini, yasaklamadığı bazı şeyler için, kendi kültür ve zaman dilimlerine göre eleştirmeye kalkmış ve böylece değişik kültürlerde ve değişik zaman dilimlerinde geniş kesimlerce benimsenen serbestlikleri anlayamadıklarını göstermişlerdir. Dinimize göre saçımızı yeşile boyatırsak, bir davete eşofmanla gidersek, bir toplulukta sesli bir şekilde yellenir veya geçirirsek bir “günah” işlemiş olmayız. Bu fiillerin günah olmamasının sebebi, Kuran’ın hiçbir ayetinin bunları yasaklamamasından kaynaklanır. Dünyanın bir yerindeki bir sahil kasabasında eşofmanla düğüne gitmek, Kızılderili kabilelerinde yeşil gibi renklerle saçları boyamak, kimi kültürlerde geçirmek, kimilerinde yellenmek normal karşılanabilir. Kuran’ın bu fiilleri “günah” olarak belirtmemesi sayesinde tüm bu ayrı kültürlerde Müslüman olanlar, kendi kültürleriyle bu noktalarda zıt düşmeden dinlerini yaşayabilirler. Kuran bu fiillere sahip de çıkmaz, bu fiilleri tavsiye de etmez. Yani din, “dügünlere eşofmanla gidin”, “saçınızı yeşile boyayın”, “yellenin, geçirin” diyor şeklindeki açıklamalar ne kadar

hatalıysa; “çok eşlilik dinin gereğidir” şeklinde dine karşı yapılan bir eleştiri de o kadar hatalıdır. Dinin emri ve tavsiyesi ayrıdır; din yasaklamadığı için serbest olan fiil ayrıdır.¹⁶⁹

Unutulmamalıdır ki eğer bir toplumda bin erkek çok eşlilik yaşıyorsa en az iki bin kadın çok eşlilik yaşamıştır. Bundan çıkan sonuç, çok eşliliği erkeklerden çok daha fazla kadınların uyguladığıdır. Birçok kadının, istemedikleri kişilerle evlendirildikleri için çok eşlilik yaşadıkları söylenebilir. Bunun elbette bir gerçekliği vardır, elimizde tarihte çok eşlilik yaşamış kadınların yüzde kaçının buna zorlandıklarını gösterecek bir istatistik bulunmamaktadır. (İslam’a göre bir kadının zorla evlendirilemeyeceğini ve de zorla evli tutulamayacağını hatırlatalım.) Fakat çok eşlilik yaşayanlar içerisinde zorla evlendirilmeyenlerin zorla evlendirilenlerden çok daha fazla olduğunu tahmin etmek zor değildir. Böyle evliliklerin hep zorlama üzerine kurulduğunu düşünmek hiç de gerçekçi değildir. Böyle bir evlilik içinde yaşayan kadınların yarısından fazlasının zorlamayla evlendirilmediğini varsayarsak, tarihte çok eşliliği tercih eden kadın sayısı erkeklerden yine fazla olmaktadır. Demek ki tarih içinde birçok kadın, daha çok beğendiği erkeğin (beğenide her neye bakıyorsa; para, yakışıklılık, karizma, bilgelik, mevki vb. sebepler olabilir) birçok karısından biri olmayı tek eşliliğe tercih etmiştir. Birçok kadın, çok eşliliği, kafasındaki şöyle bir değerlendirme üzerinden değerlendirmektedir; bu kadının karşısında bir kocası vardır, çok eşlilik olursa bu koca başka bir eşle evlenecektir; bu durumda kadınların çok büyük çoğunluğu çok eşliliğe karşı çıkmaktadır. Fakat çok eşliliğin yaygın olduğu toplumlarda, kadınlara talip olma ihtimali olan erkekler çoğalmakta, bekarlar gibi evliler de talip olabilmektedir; kısacası kadının, çok eşliliğin yaygın olduğu ortamda evleneceği kişinin kim olacağı değişebilmektedir. Bu durumda bir kadın, daha çok beğendiği bir kişiyle çok eşlilik yaşamak ve daha az

169 Kuran Araştırmaları Grubu, *Uydurulan Din ve Kuran’daki Din*, 231-232.

beğendiği kişinin tek eşi olmak gibi şıkların da arasında kalabilmektedir. Bu iki şıkkın arasında kalan birçok kadının daha çok beğendiği kişiyle çok eşlilik yaşamaktan yana tercih kullandığı açıktır. Ayrıca kocasından boşanma hakkını özgürce kullanabilecek birçok kadının, başka bir kadınla beraber olan kocasıyla boşanma veya çok eşli bir evliliğin içinde olma şıkları arasında kalınca çok eşli bir evliliği tercih edebildiği de açıktır. Kısacası tarih içinde çok eşliliği ortaya çıkartan şartlar, sadece erkeklerin şehevi duyguları değildir; aynı zamanda bazı kadınların özgür tercihleri ve savaş ortamı gibi kimsenin arzu etmediği ortamlar da çok eşlilik yapılmasına sebep olmuştur. Tüm bunlara karşı, savaş dışı zamanlarda, insan nüfusundaki kadın-erkek oranının aşağı yukarı eşit olması gibi sebeplerle, çok eşlilik yaşayanlar hemen her toplumda istisna olmuş ve çoğunluk tek eşli yaşamıştır.

Kuran, çok eşliliği yasaklamamış, böylece tarihteki birçok toplumun kültüründe olan bu uygulamanın yapılabilmesiyle ilgili esnekliği sağlamıştır. Burada önemli olan, kadının istediği kişiyle evlenme ve boşanma hakkına sahip olmasıdır; asıl büyük problem kadının hayatıyla ilgili bu önemli kararları özgürce vermesinin engellenmesidir. Bir kadının sevmediği bir kişiyle evlendirilmesi veya boşanma isteğine rağmen baskıyla evli tutulmaması; özgür iradesiyle gerçekleştirdiği ve devam ettirdiği çok eşlilikten daha büyük bir sorundur. Kişi, özgürce baskıya uğramadan yanlış kararlar da alabilir, bunlara karşı çıkabiliriz ama haram olduklarını söyleyemeyiz. Örneğin yirmi yaşında bir arkadaşımız veya oğlumuz olsa ve doksan yaşında bir kadınla evlenmeye kalksa, bu evliliğe karşı çıkabiliriz. Oysa bu evlilik dinen “yasaklanmamış” kategorisinde olduğu gibi hemen her devletin hukuk sisteminde taraflar (özgür iradeleriyle olmak kaydıyla) böyle bir evliliği gerçekleştirebilirler. Kısacası yirmi yaşındaki bir delikanlının doksan yaşında bir kadınla evlenmesinin “yasaklanmamış” kategorisinde olmasından ve dünyanın hemen her sisteminde bu tip

bir evliliğin kanunen yasak olmamasından dolayı, İslam ve dünyanın hukuk sistemleri eleştirilemeyeceği gibi çok eşliliğin benzer şekilde “yasaklanmamış” kategorisinde olmasından dolayı da İslam’a bir eleştiri getirilemez.

Burada önemli bir hususu daha belirtmekte fayda görüyoruz. Kuran, çok eşlilik yapılmasını “haram” kılmamıştır ama bu tip evlilikleri eşler arasında adaletin sağlanması şartına bağlayarak, bu uygulamayı yokuşa sürmüştür, yani zorlaştırmıştır diyebiliriz:

Nisa-3: *Yetimler konusunda adaletli davranmamaktan korkarsanız, o zaman sizin için helal olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikahlayın. Eğer adaleti gözetemeyeceğinizden korkarsanız, bir tek kadınla veya hakimiyetiniz altında olanla nikahlanın. İşte bu, haksızlığa sapmamanız için en uygun yoldur.*

Bu ayeti anlamak için öncelikle “yetim” kelimesini anlamaya çalışalım. “Yetim” annesi babası ölmüş kimseye denildiği gibi Arapçada kocası ölmüş kadınlara da “yetim” denilmektedir. Bu ayetin öncesine ve sonrasına baktığımızda, yetimlere sahip çıkan biri olmadığı için onların mallarını çarçur edenlere karşı uyarılar yapıldığını görmekteyiz. Bu ayette de yetim olanların mallarını çarçur etmek kastıyla onlarla evlenmeye kalkanlara uyarılar yapılmaktadır. Anne veya babasından veya ölmüş kocasından miras kaldığı için mal sahibi olan bir kadının, bu mallarını, “nasıl olsa bir sahip çıkarı yok” düşüncesiyle adaletsiz bir şekilde harcamak için evlilik yapmayı tasarlayanlar olabilir. Bu ayet, adeta “Ben bu yetimle sırf mallarını yağmalamak için evleneyim, başka eşler alarak onlarla yaşarım, mallarını yağmaladığım bu yetimi de hiç ilgilenmeden bir kenarda bırakırım” şeklinde düşünenlere karşı uyarıda bulunmaktadır. Böylece ayet, bu şekilde art niyetli düşünce sahiplerine “Çok eşlilik yapman yasaklanmamıştır ama bir kadının malını yağmalaman için evlilik yapman ve sonra eşlerinin arasında adalet sağlamadan onu bir kenara atman yasaklanmıştır; adalet sağlayamayacaksan tek eşle yetinmelisin” demekte ve kimsesi olmayan yetimlere

karşı haksızlık yapılmaya ihtimaline karşı muhtemel muhatapları uyarılmaktadır. Ayet, bu mesajları aktarırken çok eşlilikte adaletin sağlanması gerektiğine de dikkat çekmiştir.

Birçok kültürde normal karşılanmış olan çok eşlilik, İslam'da yasaklanmamakta ama kurlsız bir şekilde çok eşlilik yapılmasının önüne geçilmekte, böyle evliliklere adaletli olma şartı getirilmektedir (Kadınların memnun olmadıkları durumlarda boşanma haklarının olduğunu, boşanmanın sırf erkeklere verilmiş bir hak olmadığını ilerde ele alacağız). *“Kuran, yazımızın başında dediğimiz gibi ayrı kültürlerin, ayrı zaman dilimlerinin, hem savaş hem de barış ortamının, hem tarım hem de endüstri toplumunun, hem büyük devletlerin hem de küçük ada halklarının dinidir. Kuran'ın anlattığı İslam, bir tek medeniyetin, bir tek endüstri toplumunun, bir tek barış ortamının dini değildir. Nasıl Emevi ve Abbasi uydurmacıları Kuran dışı ilavelerle dinimizi kendi kabile ve yüzyıllarına göre dondurup sakalı, cübbeyi, sarığı dine soktularsa bazıları da günümüzün görüşlerini dine sokma arzusundadırlar. Oysa Emevi ve Abbasiler, kendi dönemlerinde sakal bırakıp, cübbe ve sarık giyip, çok eşli bir şekilde yaşayabilirlerdi. Günümüzde de sakal tıraşı olunup, pantolon, ceket, kravat giyilip, tek eşle evlenilebilir. Her iki ayrı uygulama da İslam'a aykırı değildir ve yine her iki ayrı uygulama da İslam değildir. Bu şahsi tercihlerin hiçbiri İslam'ın zaman üstü değer ve kurallar sistemiyle ilintili değildir. Oysa Allah'ı tek bilmek, fakirlere yardım etmek, oruç tutmak; Kuran'ın emirleri olduğu için hem Emevileri, hem Abbasileri, hem günümüzü, hem de bizden sonrakileri yükümlü kılar.”*¹⁷⁰

3- Kadınların Evlenme ve Boşanma Hakkı

Müslümanların çoğunluğu oluşturduğu birçok bölgede, kadınlar özgür iradeleriyle yaptıkları tercihlerle evlenmemektedirler.

170 Kuran Araştırmaları Grubu, *Uydurulan Din ve Kuran'daki Din*, 232-233.

Ayrıca evlilikleri ne kadar kötü giderse gitsin, boşanma konusunda özgür iradeleriyle karar vermeleri de mümkün olmamaktadır. Kadınların özgür iradelerinin bu şekilde gasp edilmesini, “İslam’a” referanslarla desteklemeye kalkanlar olmuştur. Oysa Kuran’da, kadınların evlenme veya boşanma haklarını, babalarına veya kocalarına devretmeleri gerektiği anlamını taşıyan hiçbir ifade yoktur. Erkek, evliliğin başlamasında veya sonlandırılmasında nasıl bir tarafsa, kadın da aynı şekilde bir taraftır.

Kuran’a göre eşler, birbirlerine sevgi, şefkat duyacak, beraberken huzur bulacak (Rum Suresi 21) şekilde yaratılmışlardır ve birbirlerini tamamlayan giysiler (Bakara Suresi 187) olarak tarif edilmişlerdir. Bu şekilde bir ilişkinin ise kadının iradesi yok sayılarak gerçekleştirilmesi, Kuran’ın sadece erkeklere mahsus kılmadığı özgür iradeyle seçme hakkının sadece erkeklere mahsus kılınması düşünülemez. Bakara Suresi 221. ayette, erkeklerin de kadınların da “hoşlarına gitse de” müşriklerle evlenmemeleri geçer. Bu ayetten anlıyoruz ki evlenmede “hoşa gitmek” bir kriter olabilmekte, kişi ister erkek ister kadın olsun bu kriterle karar verebilmektedir. Aynı zamanda hem erkek hem kadın Müslümanlar, müşriklerle evlenmemek gibi İslam’ın getirdiği sınırları gözetmekten de mesuldürler.

Belli bir akli olgunluğa gelip çocukluktan çıkmış bir kadın, aynı şekilde belli akli olgunluğa gelip çocukluktan çıkmış bir erkek gibi, kimle evlenip evlenmeyeceğine karar verme yetkisine sahiptir. Elbette ki gerek kadın gerek erkek olsun taraflar, evlenecekleri zaman, ailelerinden ve güvendikleri insanlardan görüş alabilirler, başkalarının görüşleri evlenip evlenmeyeceklerinde etkili olabilir. Zira ailelerin evlilikte etkili olması birçok kültürde sıkça rastlanan bir durumdur. Kişiler isterlerse, evlenmeyi arzu ettikleri kişilerle, aileleri istemedi diye evlenmemeyi tercih edebilirler. Fakat bu da özgür iradeyle yapılan bir tercih olmak zordur. Bu, kadınlar için olduğu gibi erkeklerin evlenmeleri

için de geçerlidir. Kadınların, evlilik için ailelerinden izin almasının dini bir gereklilik olduğunu söylemek dine karşı bir iftiradır. Burada sorun olan, kültürel olan bir durumun dini bir gereklilik olarak sunulmasıdır. İslam tarihinden birçok örnek, kadınların, kendi rızalarıyla erkeklerle evlenmeyi kabul veya reddettiklerini göstermektedir. Örneğin Hz. Ebubekir'in kızı Ümmü Gülsüm, Hz. Ömer halifeyken, en güçlü döneminde, onun evlilik teklifini reddetmiştir.¹⁷¹ Kısacası Kuran'daki hiçbir ifade, kadınların evlilikteki seçim haklarını ellerinden almadığına göre, İslam'a göre, kadınların evlilikte karar verme yetkisine sahip olmadıklarını kimse söyleyemez.

Evlilik, normal olduğu gibi, çiftler anlaşamadıkları, uyum sağlayamadıkları zaman boşanmaları da normaldir. Çiftlerin iyi anlaşarak evliliklerini sürdürmeleri ideal bir durum olduğu gibi boşanmak da yasaklanmamıştır. Bugün birçok yerde “İslam” adına uygulanan boşanma hukukunda, koca karısına boşandığını ifade ederek boşayabilirken, boşanmak isteyen kadın “*hul*” yöntemine başvurmak ve boşanmak için kocasının onayını almak zorunda kalmaktadır.¹⁷² Bu sistemde kadın, kocasının onayını alabilmek için türlü zorluklarla karşılaşmakta, çoğu zaman da büyük miktarda paralar ödeyerek özgürlüğünü satın almak zorunda bırakılmaktadır. Öte yandan kocanın teklif edilen miktarı beğenmeme ve çok daha yüksek miktar isteme hakkı da vardır. Bu durumda “*hul*” sistemi işe yaramamakta, olay mahkemeye havale olmaktadır. “*Hul*” ile boşanamayan kadın, erkek gibi sadece kendi iradesi ile boşanamadığından, haklılığını ancak mahkemeye kanıtlayabildiği durumlarda boşanma hakkına sahip olur.

171 Taberi, *Tarih*, IV, 199-200.

172 Hul/Muhalea; Sözlükte “elbiseyi çıkarmak, soyunmak; ayırmak” gibi anlamlara gelen hul, fıkhıta kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın ayrılmaya razı olması üzerine evlilikten kurtulmasını ifade eder. Karşılıklı anlaşmayla gerçekleşmesi sebebiyle bu işleme muhalea adı verilir. Bkz. Fahrettin Atar, “Muhalea”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXX, 399.

Kuran'ın hiçbir yerinde sadece kocanın karısını boşayabileceği, kadınların boşanma hakkı olmadığı söylenmemiş olmasına rağmen, kadınların boşanma hakkı olmadığı iddia edilmiştir. Kadınların boşanma hakkı olmadığıın söylenebilmesi için kadınların böyle bir hakkı olmadığıın açıkça ifade edildiği bir ayete ihtiyaç vardır; böyle bir ayet ise yoktur. Kuran'da açık bir ifadeyle yasaklanmayan her şeyin helal olduğunu, bir şeyin serbest olduğuyla ilgili Kurani bir ifadeye ihtiyaç olmadığını, eğer bir şey yasaklanmamışsa bunun o şeyin helal olduğunu anlamamız için yeterli olduğunu (Kurani bu çok temel ilkeyi) bir kez daha hatırlayalım. Örneğin patlıcan yemenin, tenis oynamanın, gitar çalmanın yasaklanmamış olduğunu anlamak için bunların helal olduğunu ifade eden bir ayete ihtiyaç yoktur. Bunları yasaklayan herhangi bir ayetin olmaması bunların helal olduğunu anlamamız için yeterlidir. Aynı şekilde kadınların kocalarından boşanmalarını yasaklayan bir ayetin olmaması, kadınların erkekler gibi bu hakkı kullanmalarının helal olduğunu anlamamız için yeterlidir.

Kuran'da "boşanmış kadınlardan" bahsedilmektedir. Bu ifade, Arapça kurallar açısından, erkeğin de kadının da gerçekleştirdiği boşanmayı ifade etmek için kullanılabilir.

Bakara-228: *Boşanmış kadınlar kendi başlarına üç aybaşı dönemi beklerler.*

Bazıları, Kuran'da, kadının boşanma hakkının olmadığıyla ilgili açık bir ifade bulamayınca, aşağıdaki ayetteki "nikah bağı elinde olan erkek" ifadesini, sadece erkeğin boşanma hakkı olduğuna delil olarak göstermeye kalkmışlardır. Ayet şöyledir:

Bakara-237: *Bir mehir belirlemişseniz ve kadınlarla beraber olmadan boşanmışsanız, belirlediğiniz mehrin yarısını verin. Ancak kadınların bağışlaması veya nikah bağı elinde olan erkeğin bağışlaması durumu istisnadır. Erkeklerin bağışlaması*

takvaya daha yakındır. Aranızda lütufkarlığı unutmayın. Allah, yapmakta olduklarınızı görmektedir.

Bu ayet, bazılarının iddia ettiği şekilde anlaşılıyorsa bile, “kadın boşanamaz” şeklinde açık bir hükmü ifade etmediğinden, yine bu ifadeden kadının boşanamayacağını anlamak mümkün olmazdı; ayet ancak mevcut durumu tarif eden bir ayet olarak anlaşılırdı. Bu ayet dikkatli okunursa; boşanma hakkının kimde olduğuyla ilgili bir husus bu ayette ele alınmamaktadır. Ayette gündeme getirilen konu mehrin ödenmesidir (mehir ile ilgili başlığa bakabilirsiniz). Evlilikte, iki tarafın üzerinde anlaşığı bir değeri, mehir olarak koca karısına vermektedir. Ayette, eğer eşler arasında cinsel temas olmadan bir boşanma olmuşsa, karar verilen mehrin yarısının verilmesi ifade edilmektedir. Ayrıca kadının bu miktardan vazgeçmesinin veya erkeğin mehrin bütününe vermesinin mümkün olduğu söylenmekte; erkeklerin böyle yapmalarının daha uygun olduğu da ilave edilmektedir. Burada tartışılan ve erkeğin elinde olan vermiş olduğu mehirdir; bu yüzden “nikah bağı elinde olan erkek” ifadesiyle, erkeğin boşanma yetkisini elinde tuttuğunu değil, fakat verilen mehri elinde tuttuğunu anlamak daha uygundur.

Tüm bunlara ek olarak Peygamberimizin hayatı incelendiğinde, evlendiği ancak kadınların boşanmayı istemesi üzerine cinsel ilişki kurmadan ayrıldığı eşleri olduğu bazı kaynaklarda ifade edilmiştir. Bu kaynaklara göre Asma bint al- Numan, Mulaika bint Ka’ab ve Fatima bint al-Dahhak bu şekilde Peygamberimizden ayrılmışlardır.¹⁷³ “İslam’da kadın” konusunda uzman olan Fatima Mernissi, bu üç olayı, Peygamberimiz döneminde kadınların da kocalarını boşama yetkisi olduğuna delil olarak göstermiştir; bu durumda, boşanılan kişinin Peygamber olması bile durumu değiştirmemiştir.

173 İbn Sa’d, *et-Tabakatü'l-kübra*, VIII, 117; 127, 176; Zehebi, *Siyeru a'lami'n-nübelâ*, II, 493.

Kuran'da, boşanma sırasında ve sonrasında kadınlara yapılan haksızlıkları ve zulümleri engelleyecek ifadeler de mevcuttur.

Talak-6: *O kadınları, imkanlarınız ölçüsünde, barındırınız yerin bir bölümünde barındırın. Onları sıkıntılı bir duruma düşürmek amacıyla onlara zarar vermeyin. Eğer hamile iseler doğuma kadar onlara nafaka verin. Sizin için çocuk emziriyorlarsa ücretlerini verin. Aranızda uygun biçimde anlaşın. Eğer anlaşamazsanız, doğmuş olan çocuğu, babanın masrafları karşılmasıyla başka bir kadın emzirecektir.*

Görüldüğü gibi Kuran'da, kadınların, ekonomik açıdan ve çocukları sebebiyle, boşandıkları kocaları tarafından zora sokulmalarını engelleyen, onları koruyan ifadeler mevcuttur. Şu ayetle ise boşanıp iddet süresini bitirmiş kadınların zora sokulmalarını emredilmektedir.

Talak-2: *İddet sürelerini tamamladıklarında, o kadınları ya uygun biçimde tutun ya da uygun biçimde onlardan ayrılın. İçinizden adalet sahibi iki kişiyi de tanık tutun. Tanıklığı Allah için dosdoğru yapın. Allah'a ve ahiret gününe inananlara işte bu şekilde öğüt verilmektedir. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu oluşturur.*

Kuran ayetleriyle, ezilen kadınların hakları korunmuş, evlilikte ve boşanmada yaşadıkları zorluklar giderilmiştir. Ancak Peygamberimizin vefatından sonra kadınlara verilen haklar zaman içinde ellerinden alınmış, evlenme ve boşanma hakları gasp edilmiş ve bunlar için de İslam dini araçsallaştırılmıştır. Oysa Kuran'a baktığımızda, evlilik ve boşanma hakkı söz konusu olduğunda, erkeklere tanınan hakların kadınlara da tanındığı, bu konuda cinsiyete dayalı hiçbir ayrımcılık olmadığı görülmektedir.

4- Kadın Sünneti

Kadın sünneti, özellikle Afrika ve Ortadoğu bölgesinde görülen bir uygulamadır ve Mısır, Etiyopya, Kenya, Somali gibi

ülkelerde oldukça yaygındır. Dünyada 100 ile 200 milyon arasında kadının sünnetli olduğu tahmin edilmektedir. Sünnet işlemi, genellikle bıçak veya jilet gibi aletlerle, bebeklik ile ergenlik arası dönemde yapılır. Bu işlem sırasında doğan komplikasyonlar yüzünden ölen veya zarar gören birçok kadın olduğu bilinmektedir. Fakat bu işlemin en hijyenik koşullarda ve hiçbir komplikasyon olmadan yapıldığında bile kadın sağlığı için büyük zararlar oluşturduğu Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organisation) ve diğer birçok sağlık uzmanı tarafından defalarca açıklanmıştır ve hala bu konuda uyarılar yapılmaktadır.

Kadın sünneti, kadın cinsel organının ne kadarının alındığına bağlı olarak birkaç ayrı şekilde yapılmaktadır. Kadın organından ne kadar çok bölüm alınırsa kadının sağlığına o kadar zararı artan bu işlemin her türlü kadınlar için zorluk oluşturmakta ve sağlıklarını tehdit etmektedir. Zira bu uygulamaya maruz kalan kadınlar tuvaletlerini yaparken, aybaşı iken, çocuk doğururken, cinsel ilişki yaşarken acı çekmektedirler. Ayrıca kadın sünnetinin bedene verdiği zararlar yanında ciddi psikolojik sorunlara yol açtığı da saptanmıştır.

Afrika'daki Müslümanların yanında Hıristiyanlar ve başka din mensubu kadınların da sünnet edilmesi bu adetin Müslümanlıkla değil yörenin kültür ve gelenekleri ile alakalı olduğunun önemli göstergesidir. Örneğin mummyalar incelendiğinde bu uygulamanın Antik Mısır'da da yapıldığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca günümüzden bir örnek vermek gerekirse, Nijer'de Hıristiyan kadınların % 55'i sünnet edilmişken Müslüman kadınların ancak % 2'sinin sünnet edilmiş olduğu ortaya çıkmaktadır.¹⁷⁴

Peki, kadınlara ciddi zarar veren, yaşayan 100 milyondan fazla kadını sakatlayan binlerce yıllık bu uygulamadan başlığı "İslam ve

174 https://www.unicef.org/cbsc/files/UNICEF_FGM_report_July_2013_Hires.pdf

Kadın” olan bir kitapta neden bahsediyoruz? Ne yazık ki kadınlara ciddi zararı olan bu Afrika adetini, İslam’la ilişkilendirmek isteyenler, bu konuda da hadis uydurarak bu uygulamayı “İslamileştirmeye” çalışmışlardır. Meşhur altı hadis kitabından biri olan Ebu Davud’da, bu konuyla ilgili geçen hadise göre, Peygamberimiz Medine’deki kadın sünnetçisi Ümmü Atiyye’ye şöyle demiştir:

*Fazla derin kesme, çünkü derin kesmemen, hem kadın için hem de kocası için daha hoştur.*¹⁷⁵

“İslam’da Kadının Eşine Karşı Vazifeleri” adlı kitabın yazarı Abdulhalim Hamid’e göre kadının sünnet olması onun ziynetlerindedir çünkü bu işlem yüzünün güzelleşmesine neden olur ve içgüdülerini terbiye eder!¹⁷⁶ Görüldüğü gibi, uydurma hadislerin kadınların hayatına getirdiği olumsuzluklar için bu uygulama somut bir örnek oluşturmaktadır.

Kadın sünnetinin hemen hiç görülmediği birçok İslam ülkesi vardır. Oysa bu ülkelerdeki birçok ilahiyatçı, Ebu Davud’da ve başka kaynaklarda geçen bu uygulamaya atıf yapan hadislerin uydurma olduğunu söyleyememekte, hatta savunmaktadırlar. Diğer yandan, birçok İslam düşmanı, gerek yaptıkları belgeselerde gerek sosyal medya gibi ortamlarda, bu uygulamayla ilgili hadisleri ve İslam adına bu uygulamayı savunanları gündeme getirmek suretiyle İslam’a saldırmaktadırlar. Kuran’ı merkeze alıp da uydurmaları ayıklayan İslam anlayışlarının yol açtığı felaket bu konuda da kendini göstermektedir.

175 Ebu Davud, “Edeb”, 179. Ebu Davud’un bizzat kendisi bu hadisi naklettikten sonra söz konusu hadisin zayıf olduğunu söylemektedir. Hadis tarihi ve usulü ile az çok meşgul olan herkesin malumudur ki Ebu Davud, *Sünen* adlı eserini tanıtmak için yazdığı *Risale ila ehli Mekke fi vasfi Sünenih*’te, sahih hadisleri bulmadığı zaman konuyla ilgili zayıf hadisleri tercih ettiğini belirtmektedir.

176 Abdülhalim Hamid, *İslamda Kadının Eşine Karşı Vazifeleri*, 12.

5- Kadınlar Aybaşı Dönemlerinde Ne Yapamaz?

Kadınların aybaşı dönemlerinde mescitlere giremeyeceği, oruç tutamayacağı, namaz kılamayacağı, hatta Kuran'a bile dokunamayacağı "İslam" adına ifade edilmektedir. Oysa Kuran'da bu ibadetlerin aybaşı dönemlerinde yapılmasıyla ilgili bir kısıtlama yoktur; aybaşı dönemleriyle ilgili tek yasak bu dönemde cinsel ilişkiye girme yasağıdır. İlgili ayet şöyledir:

Bakara-222: *Sana aybaşı halini sormaktalar. De ki: "O, rahatsızlık veren bir haldir. Aybaşılı oldukları sırada kadınlardan uzak durun ve onlar temizleninceye kadar kendilerine yaklaşmayın. İyiye temizlendiklerinde, Allah'ın emrettiği yerden onlara varın."* *Şu bir gerçek ki Allah, tevbe edenleri ve temizlenenleri sever.*

Kuran'da aybaşı dönemleriyle ilgili tek yasaklama; hem kadına hem erkeğe yönelik ortak bir yasak olan, bu dönemlerde cinsel ilişkiye girme yasağıdır. Eğer Allah, kadınların bu dönemlerde Kuran okumamasını, mescitlere gitmemesini, namaz kılmamasını, oruç tutmamasını isteseydi bir cümleyle bile olsa bunları belirtmez miydi? Madem Allah böyle bir yasak koymamış elbette bu dönemlerle ilgili böyle bir yasak olduğu iddia edilemez ve kadınlar bu dönemlerde mescitlere de gidebilirler, ibadetlerine devam da edebilirler, Kuran da okuyabilirler.

Diyanet İşleri Başkanlığı da yapmış olan müfessir Süleyman Ateş, bu konuda şöyle demektedir: *"Kur'an'ın sınırlamadığı bir şeyi kimse sınırlayamaz. Kuran'a ters şeyler hadis olamaz. O rivayetler, Peygamber'e iftiradır. Aybaşılı kadın hakkında Yahudilikten ve çeşitli uluslardan Araplara sızan gelenekler hadis biçimine getirilerek İslam literatürüne sokulmuştur. Bunların aslı olsaydı, mutlaka Kuran'da kadının aybaşı halinde bu ibadetleri yapamayacağına dair bir açıklama olurdu... Zira Kuran, ibadet yapmama gibi önemli bir hali kapalı bırakmaz, bunu belirtirdi. Kuran, aybaşı*

halindeki kadınla cinsel ilişki yapılmamasını söylüyor da aybaşı halindeki kadının namaz kılamayacağını, oruç tutamayacağını, diğer ibadetleri yapamayacağını neden söylemiyor? Yoksa Allah katında, cinsel ilişki namazdan, oruçtan, Kuran okumaktan daha mı önemlidir? Kuran'a ters bu tür düşünce ve uygulamaları bırakıp Kuran'a dönmeli ve Kuran ne diyorsa onu uygulamalıyız."¹⁷⁷

Aşağı yukarı kadınların hayatının beşte biri kadarını kaplayan bu dönemde, Allah ile iletişimde bulunacakları ibadetleri yasaklamak, kadınları bu dönemde adeta kirliymiş gibi değerlendirmek, düzeltilmesi şart ve Kurani temeli olmayan önemli bir sorundur. Kaldı ki bu özel durumdaki kadınları ibadetlerden yasaklayanların esas kaynağı hadisler olsa da, kadınların aybaşıları iken her türlü ibadeti yaptıkları, mescitlerden uzak kalmadıklarını ifade eden hadisler de mevcuttur.

Peygamberimiz, aybaşıları Hz. Ayşe'ye, "Mescitten bana seccade getir" demesi üzerine, Hz. Ayşe, aybaşıları olduğunu söylemiş, Peygamberimiz "Aybaşı, senin isteğinle olan bir şey değildir. Sen mescide git, bana seccadeyi getir" demiştir.¹⁷⁸ Bu hadis, kadınları bu dönem içerisinde camilerden uzak tutmaya çalışanlara cevap niteliğindedir. Bu konuda Tirmizi, Ebu Davud, Nesai, İbn Mace ve Müslim tarafından şöyle bir hadis de nakledilmiştir: "Yahudiler kadınlar aybaşı gördüklerinde onlarla birlikte yemek yemez ve onlarla birlikte aynı evde oturmazlardı. Sahabe bu konuyu Hz. Peygamber'e sorunca, "***Sana aybaşı halini sormaktalar. De ki: "O, rahatsızlık veren bir baldır. Aybaşıları oldukları sırada kadınlardan uzak durun...*** (Bakara Suresi 222) ayeti nazil oldu. Bunun üzerine Resulullah şöyle dedi: "***Nikah (cinsel ilişki) dışında her şeyi yapabilirsiniz.***"¹⁷⁹ Bu hadis de, İslam'da, Yahudi-

177 Süleyman Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, Cilt: 8, 17.

178 Müslim, "Hayız", 11, 12; İbn Mace, "Taharet", 120; Ebu Davud, "Taharet", 103; Tirmizi, "Taharet", 101; Nesai, "Taharet", 177.

179 Müslim "Hayız", 16; İbn Mace, "Taharet", 125; Ebu Davud, "Taharet", 102, "Nikah", 47; Tirmizi, "Tefsir", 3; Nesai, "Taharet", 185.

lerin kadınlara aybaşı durumundaki yaklaşımlarından farklı bir tutum benimsendiğini göstermeye yetmektedir.

Kadınlara uygulanan bu yasakların İsrailiyattan İslam'a geçtiğini görmek hiç de zor değildir. Yahudiler aybaşı dönemlerinde kadınların kirli olduklarını, kutsal kitaplarına dokunamayacaklarını, ibadet edemeyeceklerini, bu dönemde giydikleri tüm elbiselerin de kirli sayılacağını ifade etmektedirler. Allah'ın vahyettiği şekliyle Yahudilikte bu hükümlerin ne şekilde olduğu hakkında bir yorum yapamayız ama Kuran'da böylesi yasakların temeli olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. İranlılar da, eskiden, aybaşı halindeki kadını evden çıkarırlar, kent dışında küçük bir çadıra kapatırlardı. Aybaşılı kadına yemek götüren kişi dahi, aybaşılıının temas ettiği eşyaya değerek pis olmaması için ellerini, burnunu ve kulaklarını bez parçalarıyla sarardı.¹⁸⁰

Namaz kılmak bir Müslüman'ın hayatında çok önemli bir yer tutar; kul, günün belirlenmiş vakitlerinde Allah'a yönelerek Allah'la bağına capcanlı tutmaya çalışır. Namaz kılmak, önemli bir kulluk vazifesidir, ne kazası vardır ne de telafisi. Bu yüzden, Müslümanlar, binek üzerinde yolculuk halindeyken yankesiciler gibi gruptardan çekinirlerse, hatta savaş gibi zor şartlarda bile namazı bırakmazlar; ya binek üzerinde kılarlar ya da kısaltıp kılarlar.

Bakara-239: *Bir endişe duyarsanız yürüyerek veya binek üzerinde kılın. Güvene kavuştuğunuzda bilmediğiniz şeyleri size öğrettiği şekilde Allah'ı zikredin.*

Nisa-101: *Yeryüzünde dolaştığınız zaman, kafirlerin size bela çıkarmasından endişe edersiniz, namazı kısaltmanızda bir sakınca yoktur. Elbette kafirler sizin için açık bir düşmandır.*

Tehlikeli durumlarda bile namaz kılmaya ara verilmezken, nasıl oluyor da kadınlar, hayatlarının beşte biri kadarına denk gelen bir zaman diliminde bu ibadetten men edilmektedirler? Hem de

180 Süleyman Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, Cilt: 8, 19.

Kuran'da bununla ilgili bir hüküm yokken! Bu yaklaşımın Kurani ve akli bir temeli yoktur. Ancak Kuran'da, hasta olanların oruçlarını, hasta oldukları günde tutmayarak başka günlerde kaza edebilecekleri geçmektedir (Bakara Suresi 185). Bazı kadınlar, aybaşı dönemlerini oldukça sıkıntılı geçirmektedirler; elbette bu kadınlar Kuran'da sunulan kolaylıktan yararlanıp oruçlarını başka bir zamanda kaza edebilirler. Fakat bu dönemde, kadınların mescitlere girmesini, Kuran okumasını, oruç tutmasını ve namaz kılmasını engellemek düzeltilmesi gerekli önemli bir hatadır. İsrailiyatın dinimizdeki ve özellikle kadın meselesindeki olumsuz etkisinin sanılandan çok daha büyük olduğu görülmektedir.

6- Kocanın Cinsellik İsteğine Cevap Verme Yükümlülüğü

Kadınların kocalarına itaatini dini bir zorunluluk olarak sunanlar, bu itaatin cinsellik konusunda da olması gerektiğini özellikle vurgulayıp, bu konuda da uydurma hadislerle kadınları “terbiye etmeye” çalışmışlardır. Bu konuda uydurulan hadislerle aşağıdakiler örnektir:

*Allah'a yemin ederim ki bir erkek cinsel ilişki için hanımını yatağa çağırdığı zaman kadın buna yanaşmazsa, kocası ondan razı oluncaya kadar yüce Allah ona gazap eder.*¹⁸¹

*Erkek, hanımını yatağa çağırdığı zaman kadın gelmekten kaçınırsa sabaha kadar melekler kadına lanet okurlar.*¹⁸²

Bazı fıkıh kitaplarında ise “evlilik” şöyle tanımlanmaktadır:

*Cinsel yönden kadından yararlanmak üzere erkek ile kadın arasında gerçekleştirilen bir akittir.*¹⁸³

Hadis ve fıkıh kitaplarındaki bu tariflere karşılık Kuran, eşler arasındaki ilişkiyi birbirini tamamlayıcılık üzerinden tarif

181 Müslim, “Nikah”, 121.

182 Buhari, “Bedü'l-halk”, 7; Müslim, “Nikah”, 122; Ebu Davud, “Nikah”, 41.

183 Mehmet Okuyan, *Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı*, 110.

etmektedir. Bahse konu uydurma hadislere ve fıkıh kitaplarının tariflerine karşı Kuran'ın şu iki ayetindeki zerafete bakalım:

Rum-21: *Onun delillerinden biri de rahatlayıp huzur bulmanız için kendi türünüzden eşler yaratmasıdır. Bunda, iyice düşünen bir toplum için elbette deliller vardır.*

Bakara-187: *Oruç gecesini kadınlarınıza yaklaşmanız size helal kılınmıştır. Onlar sizin, siz onların elbiselerisiniz...*

Görüldüğü gibi kadın ile erkek arasında cinselliği de kapsayan tamamlayıcılık, Kuran'da çok güzel bir dille anlatılmaktadır. Buna karşılık erkeğin cinsel ihtiyacına cevap vermeme, uydurma hadislere olduğu gibi, "Allah'ın lanetine" veya "meleklerin lanetine" uğramanın bir sebebi olarak sunulmamaktadır. Kuran birçok konunun kararını insanlara bırakmıştır. Örneğin bir evin nasıl döşeneceği, evlerin veya mescitlerin mimarisinin nasıl olacağı Kuran'da anlatılmaz. Bunlar ve daha binlerce konunun detayları insanların görüşlerine bırakılmıştır. Allah'ın koyduğu adaletli olma, haksızlık yapmama gibi temel prensipler çerçevesinde insanlar, içinde buldukları tarihin dönemi ve kültürlerine göre Kuran'ın "bilinçli sessizlik" gösterdiği konularda kararlarını verirler. Aynı şekilde evli bir çift, cinsel ilişkileriyle ilgili kararları, karşılıklı istekleri göz önünde bulundurarak vereceklerdir. Buradaki bir anlaşmazlıkta, "Allah'ın laneti" veya "meleklerin laneti" gibi Kuran'ın ifade etmediği bir söyleme gitmek, Allah adına yalan söylemek demektir. İstedikleri her konuyu Kuran'a söyletmeye çalışanlar, Kuran'ın birçok konudaki "bilinçli sessizliklerinin" hikmetini kavrayamamışlar ve bu "bilinçli sessizlik" alanlarını kendi hevalarıyla doldurmaya çalışmışlardır.

Bu gibi hadisler, hadis kitaplarının yazarlarının hep erkek olmasındaki sorunu ve erkeklerin arzuları için dinin araçsallaştırılmasından çekinilmediğini gözler önüne sermektedir. Neden Kuran'da böylesi gariplikler geçmemesine rağmen, hadis ve fıkıh

kitaplarının böylesi birçok garipliği ihtiva ettiğini ciddi şekilde düşünmek zorundayız. Sorunun cevabı kitap boyunca göstermeye çalıştığımız gibi basittir. Hadis kaynaklarında Peygamberimize atfedilen birçok uydurma vardır; hayata ve kadına kendi bakış açılarını geniş kitlelere kabul ettirmek isteyenler, bunu, Peygamberimize bu yalanları atfederek gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

7- Zina Yapanları Taşlayarak Öldürme: Recm

Zina yapan evlilerin taşlanarak öldürülmesini ifade eden recm uygulaması, en çok tartışmaya konu olan başlıklardan biridir. Recmin, kadınlara da erkeklere de uygulanması gerektiği savunulduğundan, bu kitabın diğer başlıkları gibi sadece kadınlarla ilgili bir mesele olduğu söylenemez. Ancak bu konu yüzünden İslam'a birçok eleştiri geldiği ve uydurma hadislerle Kuran hükümlerinin iptal edilme çabasına iyi bir örnek olduğu için kitabımızda bu konuya da yer vermeye karar verdik.

Recm, Kuran'da bulunmayan bir uygulama olmasının yanı sıra, aynı zamanda Kuran'da öngörülen cezayla çeliştiği için Kuran ile savaşılan bir hükümdür. İslam'da zina eylemi, yani nikahsız cinsel ilişki açık şekilde yasaklanmıştır. Ancak bu suçun cezası, recm, yani taşlanarak öldürülme değildir. Kuran'da, zina yapanlara evli veya bekar ayrımı yapılmaksızın "yüz *celde*" cezası öngörülmüştür. Konuyla ilgili ayet ise şudur:

Nur-2: *Zina eden kadınla zina eden erkeğin her birine yüz cilde (cilde vurulan sopa) vurun. Allah'a ve abiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dini konusunda bunlara acıma duygusu sizi yakalamasın. Müminlerden bir grup da bunların cezalarına tanık olsun.*

Görüldüğü gibi Kuran'da zina cezası için sadece cilde vuruşu ifade eden "*celde*" kelimesi kullanılmıştır ve bu kelime ile cezalandırmanın, kişinin cildinin altına nüfuz edip organlarına zarar

verecek şiddette bir eylem olmaması gerektiği anlaşılmaktadır. Burada “*celde*” kelimesinin seçilip “*asa, minsee*” (sopa, değnek) gibi kelimelerin kullanılmaması ve bir grup insanın da bu ceza uygulanırken şahitlik etmesinin istenmesi, hedefin suçlunun bedenine zarar vermekten ziyade toplum önünde teşhir edilmesi olduğunun göstergesidir. Öte yandan taşlayarak öldürmeye kıyasla çok daha hafif bir ceza olan “*celde*” vurma cezası için bile ayette “*Allah’ın dini konusunda bunlara acıma duygusu sizi yakalamasın*” denilirken, Kuran’da hiç olmayan ve çok ağır bir ceza olan taşlayarak öldürme cezasının uygulanması gerektiğini nasıl söyleyebiliriz?

Fıkıh kitaplarının iddialarına göre, recm uygulaması nohut büyüklüğündeki taşlarla yapılmalıdır (taşlananın işkenceyle uzun sürede ölmesi demektir); kadınların çukura gömülerek, erkeklerin ayakta durarak taşlanması gerekmektedir. Peki, zinaya böylesi ağır bir ceza öngörüldüyse bu ceza neden Kuran’da yok? Üstelik böyle bir cezanın varlığı Kuran’dan alınıladığımız ayetle de çelişiktir. Kuran’ın içinde hiçbir çelişki olmadığı, Kuran’da ifade edilmekte ve bu çelişkisizlik durumu Kuran’ın Allah’tan olduğunun bir delili olarak sunulmaktadır (Nisa Suresi 82). Recmi savunanlar ise Kuran’la çelişik bir hükmü İslam’ın içine taşıyarak çelişki çıkarmakta; Kuran’ın çelişkisiz içeriğiyle çelişkili bir hükmü “din” diye savunmaktadırlar.

Zinaya ceza uygulanması Kuran’da dört şahit şartına bağlanmıştır (Nur Suresi 4). Bu da, bu eylemin alenen, birçok kişinin şahit olabileceği şekilde yapılması demektir. Dört kişinin şahadet etmediği hiçbir eyleme zina cezası verilemez. Peki, dört şahidin zina olayına şahitlik edebilmesi kolay bir olay mıdır? Hiç de kolay değildir zira Kuran’a göre başkalarının evlerine izin alınmadan girilemez (Nur Suresi 27, 28). Zina yapılan eve de girme izni verilmeden girilemeyeceğine göre, dört şahidin, özel alanda yapılan bir zina eylemine şahitlik etmesi neredeyse imkansızdır. O zaman Kuran’daki hükmün pratik karşılığı, zina eyleminin

halka açık alanda, açıkça yapıldığı durumlara ceza verilmesidir, özel alanda yapılan zinaya dünyevi bir ceza verilemez çünkü buna dört şahit tanıklık edemez. Fakat bu ceza ile genelevler şeklinde açık zina deklarasyonlarının olduğu yapılanmalar yok edilebilir. Bu da, aslında bu hükmün, önemli pratik karşılıkları bulunduğunu göstermektedir.

Recm cezasına, İslam'ın daha ilk yüzyılında, Hariciler gibi karşı çıkan grupların olduğu kaynaklarda yazmaktadır. Ancak bu uygulama, bu tip muhalefetlere rağmen uydurma hadisler vasıtası ile İslam'a girmiştir. Zina yapanlara Yahudilerin recm cezası uyguladığı bilinmektedir. İslam'a uydurmaların girmesindeki en önemli kaynak olan İsrailiyat içinde yer alması; bu hükmün nereden, nasıl İslam'a girdiğini anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Muhtemelen Kuran'da zinaya verilen cezayı az bulanlar, İsrailiyat içinde mevcut olan bu hükmü "İslam'ın" içine taşımışlardır.

Üstelik bunu yapanlar, bu ağır cezayı kabul ettirmek isterken Kuran'ın eksik olduğu anlamına gelecek hadisler uydurmaktan da kaçınmamışlardır. Örneğin bu konuda uydurulan bir hadise göre, zina yapana recm cezası uygulaması aslında Kuran'da mevcuttu. Hz. Muhammed'in vefatından sonra Hz. Ayşe'nin evine giren aç bir keçi bu ayetin yazılı olduğu sayfayı yemiş ve dolayısıyla da ayet keçi tarafından nesh edilmiştir, yani hükmü kaldırılmıştır.¹⁸⁴ Bu uydurma, bazılarının "en güvenilir" dedikleri *kütübü sitte* olarak adlandırılan hadis kitaplarında da yazılıdır. Peygamberimizin vefatından sonra hem tamamlanmış, hem de ezbere bilinen Kuran'ın bir ayeti, aç bir keçinin yemesi suretiyle nasıl ortadan kalkar? Haydi, keçinin gelip bu ayetin olduğu bir sayfayı yediğini düşünelim, mevcut birçok hafız Kuran'ı ezbere bilmiyor muydu? Bu ayetin yenmemiş başka nüshası yok muydu? Keçiyle ilgili bu hikaye, Kuran'ın korunacağını ifade eden Hicr

184 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 342; İbn Mace, "Nikah", 36.

Suresi 9. ayeti gibi Kuran ayetleriyle çelişkili değil midir? Ayrıca Kuran'da zinanın hükmü varken nasıl yine Kuran'ın içinde bu hükümle çelişen başka bir hüküm olabilir? Keçinin okunmasını ortadan kaldırdığı söylenen bir hüküm nasıl Kuran'da okunan bir hükmü geçersiz kılar? Recme itiraz edenlere karşı recmi kabul ettirmek için böyle bir hikayenin üretildiğini ve hadis kitaplarına sokulduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Recmi kabul ettirmek için trajikomik başka uydurmalar da üretilmiştir. Buhari'nin aktardığı bir olaya göre maymunlar da zina eden bir maymunu yakalayarak recm etmişlerdir ve İbn Meymun bu maymunu recm etme olayına katılmıştır.¹⁸⁵ Recmin ne kadar yerinde bir ceza olduğu, maymunların bile bunu uyguladığı fakat bazı insanların bunun gerekliliğini anlayamadığı mesajını veren bu hikayeyi, sırf Buhari aktardı diye, kesin doğruymuş gibi savunan birçok kişi vardır. Maymunlara nikah farz mı? Maymunun zinası olur mu? “Zina yapan” maymunun başka maymunlarca recmini destekleyerek taş atmak erdem midir? Bu sorular gibi, aktarılan bu olayın saçmalığını ortaya çıkaracak birçok soru mevcuttur. Bu tip aktarımlar, Kuran dışı kaynaklarda birçok uydurma olduğunun bilinmesi gerektiğini ve Kuran dışı kaynakları kutsamanın açtığı felaketi göstermek için önemlidir.

Recmi kabul ettirmek isteyenler, Hz. Ömer'e iftira olduğuna kesin kanaatimiz olan, şu uydurmayı da kullanmaktadırlar. Buna göre Hz. Ömer'in; “*Eğer halkın, Ömer Kuran'a ilave yapıyor, demesinden korkmasaydım, bu recm ayetini Kuran'a yazardım*” dediği nakledilmektedir.¹⁸⁶ Meşhur hadis kitaplarında aktarılan bu

185 Buhari, “Menakıbü'l-ensar”, 27. İbn Meymun, her ne kadar Cahiliye devrini görmüş olsa da Hz. Peygamberi Müslüman olarak görememiş, bu yüzden de kendisi sahabeden sayılmamış, “Muhadram” kategorisine dahil edilmiştir. “Muhadram” hem Cahiliye devrinde hem İslam döneminde yaşamış, Hz. Peygamber hayatta iken veya vefatından sonra Müslüman olmuş, ancak onu Müslüman olarak görememiş kimseyi ifade eder.

186 Buhari, “Hudud”, 31; Müslim, “Hudud”, 15; Ebu Davud, “Hudud”, 23.

iftiraya göre Hz. Ömer, Allah'tan çok halkın tepkisinden korkan bir halifeydi. Zira eğer Hz. Ömer, halktan gelecek tepki yerine Allah'tan korkmuş olsaydı, recm ile ilgili hüküm, hadis kitapları yerine bugün Kuran'da yer alacaktı. Peygamberimize birçok yalan söz isnat edenlerin Hz. Ömer'e de yalanlar isnat etmiş olması şaşırılacak bir durum değildir. Görüldüğü gibi Kuran'a ve akla aykırı bir sürü uydurma, hadis kitaplarında yer almış, sırf recm geleceğinin yerleşmesi için savunulmuş ve Kuran'ın açık hükmü olan Nur Suresi'nin 2. ayetinin hükmü, çok ağır bir uygulamayla kaldırılmaya çalışılmıştır. Bir hadise göre halktan korkan Hz. Ömer Kuran'a recm ayetini koymaktan vazgeçmiş, diğer hadise göre bir keçinin yemesi yüzünden Kuran'a bu ayet yazılmamıştır! İlave-ten maymunların recminden bahsedilir! Hiçbir şekilde kabul edilemeyecek bu iddialara dayanarak Kuran'ın hükmünü yok sayıp recmi kabul etmek mümkün değildir.

Zina olayına, daha önce dikkat çektiğimiz gibi dört kişinin şahitlik etmesi gerekmektedir. Burada, şahitlerin cinsiyetinden bahsedilmediğine, kadın ve erkek ayrımı yapılmadığına dikkat çekmek istiyoruz (kadınların tanıklığı konusunu önceki sayfa-larda ele aldık). Kuran, iffetli bir kadına zina suçlaması yapanların bunu kanıtlayamadıkları durumda cezalandırılmalarını emretmekte ve kadınları zina isnadıyla zor durumda bırakılmaktan korumaktadır. Birçok toplumda kadınlar için zina isnadının ne kadar büyük sorunlar doğurduğu hepimizin malumudur. Bu konuda Kuran, kadınlara yönelik pozitif bir ayrımcılık yapmıştır (benzer bir ceza erkeklere zina isnadında öngörülmemiştir). İlgili ayet şöyledir:

Nur-4: İffetli kadınlara iftira atıp da dört şabit getirmeyenlere gelince, onlara seksen celde vurun. Ve onların şabitliklerini ebediyen kabul etmeyin. Onlar, sapmışların ta kendileridir.

Zina isnadı ya kadının kocası tarafından ya da başkaları tarafından yapılır. Kadının kocası tarafından zina isnadı yapıldığında

dört şahit tamamlanması şartı aranmaz fakat karı ve kocanın her birinden, dörder kez olaya şahitliklerini tekrarlayarak yemin etmeleri istenir. İlgili ayetler şöyledir:

Nur-6: *Eşlerine zina isnat edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanların şahitlikleri, kendilerinin doğru sözlülerden olduğu hususunda Allah'a dört kez yemin ederek şahitlikte bulunmalarıdır.*

7: *Beşincide, eğer yalancılardansa, Allah'ın lanetinin kendi üzerlerine olmasını dilerler.*

Yukarıdaki ayetlerden sonra gelen ayetlere göre kadın, benzer şekilde, kocasının yalan söylediğini dört kez tekrarlar ve sonra da kocası doğru söylüyorsa Allah'ın gazabının kendi üzerinde olmasını dilerse, kadına hiçbir ceza uygulanamaz (Nur Suresi 8, 9). Bu durumda her ikisinin yeminine rağmen kadının beyanı esas alınır. Yani bir erkeğin karısını zina ile suçlaması ve cezalandırılmasını istemesi Kuran için yeterli değildir. Bu durumda Kuran, kadın ve erkeğe karşılıklı olarak şahitleşmelerini söyler ve zina yapmadığını ifade etmesi halinde kadının son şahitliği erkeğinkine tercih edilir ve kadına dünyevi herhangi bir ceza verilemez. Kuran, bu yaklaşımıyla kadını korumakta, iftiraya uğrayan kadının zarar görmesinin önlenmesini zina yapan kadının cezalandırılmasının önüne geçirmektedir. Tarih boyunca kadına karşı uygulanan en büyük şiddetlerden biri olan zina isnadına karşı kadınların bu şekilde korunmasının altı çizilmelidir.

İslam'ın bazı haramlarını işleyenler sadece kendi ahiret hayatlarına zarar vermektedirler. Örneğin Allah'a ortak koşan, içki içen, domuz eti yiyen, namaz kılmayan kişi sadece kendi ahiret yaşamına zarar vermekte; dünyada başka bir kişiye zarar vermektedir. Kuran'da bu tip haramlar için dünyevi bir ceza öngörülmemiş, bunların hesabı ahirete bırakılmıştır. Fakat dünyada başka insanlara zarar veren, aynı zamanda Kuran'da da haram

edilmiş suçlar olan adam öldürme, hırsızlık gibi eylemlere dünyada da ceza öngörülmüştür. Elbette ahirette bunlar için ayrıca hesap verilecektir. Bu konuda tek istisnanın zina suçu olduğu iddia edilebilir. Zira iki tarafın rızasıyla yapılan bu eylemden dünyada kimsenin zarar görmediği halde dünyevi bir ceza belirlendiği söylenebilir. Ancak bu konu üzerine dikkatle düşünülünce, zinanın, her insanın babasını bilme ve her babanın çocuğunu bilme gibi çok önemli haklarına tehdit oluşturduğu görülmektedir. Dünyada yanlış kişiyi babası bilenlerin oranının % 10 civarında olduğunu tahmin edilmektedir ve bunun önemli sebeplerinden biri zinadır. Bu oranın abartılı olduğunu, bu oranın % 1 olduğunu varsaysak bile, sekiz milyarlık dünya nüfusu içinde bunun çok yüksek bir sayıya karşılık geldiği gözükmektedir. Bir baba, çocuğu için çok büyük bir emek sarf etmektedir; bu kadar büyük emek sarf ettiği kişinin kendi çocuğu olduğunu veya olmadığını bilmek, her babanın en doğal hakkıdır. Bir çocuk için de babası çok önemlidir; doğru kişiyi babası olarak bilmek çocuğun da önemli haklarından biridir. Dolayısıyla zina, hem babanın hem çocuğun bu dev önemdeki haklarına karşılık potansiyel bir tehdit oluşturmaktadır. Ayrıca bir babanın, çocuğun kendisinden olduğundan şüphe duyması sonucunda babanın çocuk için vazifelerini yerine getirmemesi anneyi de çok mağdur edecektir. Annenin kim olduğu hamilelik ve doğum ile anlaşılmalıdır, oysa babanın anlaşılması zinanın olup olmamasıyla ilişkilidir. Günümüzde babanın kim olduğu, bilimin sunduğu imkanlarla anlaşılabilir fakat çok az kişi eşine güvenmeyerek böyle bir testi yaptırmaktadır. Ayrıca tarihin uzun bir döneminde böylesi bir imkan olmadığı da hatırlanmalıdır. Kısacası ilk başta öyle gözükmesede, zina da, hırsızlık ve adam öldürme eylemleri gibi başkalarının hakkına zarar verme potansiyeli taşıyan bir eylemdir ve bu yüzden dünyevi bir cezası da vardır.

Burada, zinanın, başkasına zarar verme potansiyeli taşıdığı ancak hırsızlık ve adam öldürme eylemleri gibi birine zarar verme anlamına gelmediği söylenebilir. Fakat bazı İslami hükümleri, toplam zamandaki toplam etkisi üzerinden değerlendirmemiz gerekir. Bunun sırf bu konuda değil, birçok konuda ufuk açıcı çok önemli bir prensip olduğunu ve Kurani hükümler değerlendirilirken göz önünde bulundurulması gerektiğini düşünüyoruz. Aslında dini olmayan birçok hukuki hükmü veya toplumsal düzenlemeyi değerlendirirken böylesi bir yaklaşımı kullanmaktayız. Hepimizin günlük hayatta sıkça tanıklık ettiği bir kural üzerinden örnek verebiliriz: Kırmızı ışıkta arabaların geçme yasağı her uygulandığında, bu yasağı uygulayanlar bir yarar elde etmez veya şahıslar bir zarardan korunmuş olmaz. Tam aksine, kırmızı ışıkta durduğumuzda zaman kaybederiz, daha çok benzin sarfiyatıyla çevreyi kirletiriz ve daha çok sarfiyattan dolayı maddi kayba uğrarız. Buna karşılık, kırmızı ışıkta geçme yasağı uygulanmadığında, muhtemel kazaların getirebileceği zararın büyüklüğünü bildiğimizden ve böylesi durumlarda ödenebilecek bedelin yüksekliğinden dolayı, birçok sefer kırmızı ışıkta durmak hiçbir yarar sağlamasa da, hatta zararlı olsa da, bu yasağın uygulanmasının gerekli olduğunu hepimiz biliriz. Kısacası ancak toplam zamandaki toplam etkisi üzerine düşündüğümüzde, kırmızı ışıkta geçme yasağının olması gerekli bir yasak olduğunu ve çoğu zaman hiçbir fayda getirmeyecek olmasına rağmen kırmızı ışıkta durmamızın gerekli olduğunu anlarız. Kuran hükümlerini de değerlendirirken, sadece tikel olarak hüküm her uygulandığında oluşan etkiye değil, hükmün uygulanmasıyla toplam zamanda oluşmuş toplam etkiye bakmalıyız. Bu, diğer birçok hüküm için böyle olduğu gibi zina için de böyledir. Zina yapmama hükmünün uygulanması, her çocuğun babasını, her babanın çocuğunu bilme hakkını koruyan, bu konudaki yanlış bilme olasılığını azaltan bir hükümdür. Elbette bu hükmün başka hikmetleri de vardır ama burada, pek gündeme

getirilmeyen ama çok önemli olduğunu düşündüğümüz bu hikmete dikkat çekmek istedik.

8- Kölelik ve Cariyelerle Cinsellik

Kuran'ın vahyedildiği dönemde, hem Mekke ve Medine'de, hem civarındaki bölgelerde, hem de dünyanın birçok yerinde kölelik (kadın kölelere cariye denir) çokça uygulanan bir sistemdi. Kimisi borcunu ödeyemediği için, kimisi savaşta esir düştüğü için, kimisi de başka sebeplerle köleleştiriliyordu. Köleliğin yaygın olduğu böyle bir dönemde bile, Kuran'da, hür insanları köleleştirmeye izin veren bir tek ayet bile yoktur. Daha önceden köleleştirilmiş olanların özgürlüğüne kavuşturulmaları hedefi ise Kuran'da apaçık görülmektedir. Örneğin Kuran, insanların yaptıkları birçok hataya karşılık kefaret ödemelerini söylemiştir; bu kefaret yöntemlerinin en başta gelenlerinden biri ise bir köleyi özgürlüğe kavuşturmaktır.

Nisa-92: *Yanlışlıkla olması dışında, bir mümin bir mümini öldüremez. Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin, mümin bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir. Ölenin ailesi diyetten vazgeçebilir. Eğer öldürülen mümin olduğu halde, size düşman olan bir toplumdansa ise mümin bir köle azat edilmesi gereklidir. Eğer kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir toplumdansa ise ailesine diyet vermek ve bir mümin köleyi azat etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin, Allah tarafından tevbesinin kabulü için iki ay peşpeşe oruç tutması gerekir. Allah bilendir, hikmet sahibidir.*

Mücadile-3: *Eşlerinden zıhar (eşini annesi gibi ilan etme) yoluyla ayrılıp sonra da söylediklerinden geri dönecek olanların eşleriyle beraber olmadan bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.*

4: Buna gücü yetmeyen kimse, eşiyle temas etmeden önce art arda iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen, altmış fakiri doyurur.

Maide-89: Allah, kasıtsız olarak ağızınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta ballisinden on fakire yedirmek veya onları giydirmek veya bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin kefareti işte budur. Yeminlerinizi koruyun. Allah size ayetlerini açıklıyor; umulur ki şükredersiniz!

Görüldüğü gibi yanlışlıkla adam öldürme, Kuran'ın (Mücadile Suresi 2) kınadığı bir gelenek olan karısını annesi gibi ilan edip ondan ayrılma (zihar) ve yemini bozmaya yönelik kefaretiler olarak köle azat etmek belirlenmiştir. Bunların ikisinde (yanlışlıkla öldürme ve zihar) önce köle azat etmeye çalışılacaktır (bunu gerçekleştiremeyen diğer seçenekleri yapacaktır), diğerinde ise (yemin bozma) köle azadı seçeneklerden biridir. Bunlardan bir tanesinde (yanlışlıkla öldürme) mümin köle azat etme şartı vardır, diğerlerinde ise böyle bir kayıt yoktur.¹⁸⁷ Sırf Kuran'ın bu hükümlerinin uygulanması bile toplumda köle olarak kimsenin kalmamasını sağlamaya yeterlidir. Fakat Kuran'da bununla da yetinilmemiş, en önemli ibadetlerden biri olan zekatın verileceği yerler arasında, insanları özgürleştirme (kölelikten kurtarma) sayılmıştır:

Tevbe-60: Sadakalar Allah'tan bir farz olarak şunlara verilmelidir: Fakirlere, düşkünlere, bu işle görevli memurlara, gönülleri İslam'a ısındırılacak olanlara, özgürlüğünü yitmişlere, borçlulara, Allah yolunda, yolda kalana. Allah bilendir, hikmet sahibidir.

187 Rahmi Yaran, "Kefaret", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 25, 182.

Bakara-177: İyilik, yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz değildir. Ama iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki; Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır. Yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve özgürlüğünü yitirmişlere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekat verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Takva sahipleri ancak onlardır!

Ayrıca Kuran, kölelerin özgürlüğe kavuşturulmasını ve açlık seviyesindeki fakirliğin kaldırılmasını aşılması gerekli bir hedef olarak insanların önüne koymuştur.

Beled-12: Sarp yokuş nedir bilir misin?

13: Özgürlüğe kavuşturmaktır.

14: Veya kıtlık zamanında doyurmaktır

15: Yakınlığı olan bir yetimi

16: Veya sürünen bir yoksulu

Bazıları Kuran'ın neden kölelikten bahsettiğini sormaktadır. Kuran, fakirlikten neden bahsediyorsa kölelikten de o yüzden bahsetmektedir. İleri seviyede fakirliğin Beled Suresi'nde kölelikle beraber anıldığını, zekat verilecekler arasında fakirliğin ve köle azadının beraber sayıldığını da hatırlatalım. Ne kölelik ne fakirlik, "Haydi kaldıralım" gibi bir deklarasyonla yetinilerek ortadan kalkmaz; fiili uygulama ve kişilerin kendi maddi imkanlarından feragatleri gereklidir. Kuran, bu konuyla ilgili gerekli uygulamaları belirlemiş ve uygulandığı takdirde köleliği yok edecek eylemleri ibadet olarak sunmuştur. Kölelikten hiç bahsedilmeseydi, o zaman köleleri azat etmeyi mecbur kılan ve teşvik eden uygulamalar olmayacaktı; bu da hiç şüphesiz kölelerin aleyhine olacaktı. Ayrıca diyelim ki Mekke'de ve Medine'de Müslümanlar arasında köleliği sadece bir deklarasyonla kaldırdınız; Yahudi, Hıristiyan, Mecusi, putperestlerin oluşturduğu toplumlarda kölelik devam

edecekti. Müslümanlar köleleri aralarına almayınca, zekatı köle azadından başka alanlara vereceklerdi, kefaretlerde de diğer uygulamaları seçeceklerdi. Bundan da zararı yine köleler görecekerlerdi; kendilerini azat etmenin bir ibadet olarak sunulduğu Müslüman toplumun içinde olmak kölelerin menfaatineydi. (Müslümanların, tarihsel süreç içinde, ne yazık ki Kuran'ın bu konudaki hükümlerini gereği şekilde uygulamadıklarını belirtmeliyiz.) O dönemde, yoğun uluslararası ilişkilerin olduğu bir dünya sisteminin olmadığı göz önünde bulundurulursa, köleliğin kalkmasının küreselleştirilemeyeceği rahatça anlaşılacaktır. Bu imkan doğunca bunu yapmak veya bunu yapacak kuruluşlara (Birleşmiş Milletler gibi) destek vermek Beled Suresi'nde ortaya konulmuş olan hedefin gereğidir.

Bir de şunu anlamamız lazım; özgürlüğünü yitirmiş kişi sadece kendisine “köle” denilen kişi değildir. Günümüzde birçok kimse, ekonomik yokluklar ve cinsel istismarlar nedeniyle kendilerine “köle” denilmese de köle hayatı yaşamakta; iradelerini özgürce kullanamamakta, zorla çalıştırılmakta, zorla seks kölesi yapılmaktadırlar. Dünyada bu konuda ciddi çalışmalar yürüten Uluslararası İş Örgütü (International Labour Organisation) ve Özgür Yürüme Vakfı (Walk Free Foundation) gibi kuruluşlara göre şu anda kimisi zorla evlilik yaşayan kimisi seks işçisi, kimisi zorla çalıştırılan kırk milyon civarında “modern köle” mevcuttur.¹⁸⁸ Bunların yüzde yetmiş kadarı kadındır. Bazılarına göre dünya tarihinde adet olarak en çok kölenin olduğu dönem, içinde bulunduğumuz dönemdir. Bize göre, bunları bu durumdan kurtarmak ile ilgili harcama yapmak da Kuran'ın işaret ettiği “özgürlüğünü yitmişlere” zekat vermektir. Bunları bu durumdan kurtarmak, Kuran'ın bahsettiği köle kurtarma kefaretinin kapsamına dahildir

188 <https://edition.cnn.com/2017/09/19/world/global-slavery-estimates-ilo/index.html>

ve bu durumu düzeltmekle ilgili her çaba ise Beled Suresi'nin koyduğu hedef için didinmek demektir.

Ayrıca günümüzde, zahiren zorlama olmasa da, açlık sınırındaki fakirlikten dolayı çok kötü şartlarda çalıştırılan yüz milyonlarca kişi vardır ki, bunların ne kadar özgür olduğu da tartışmalıdır. Kitabımızın öngörülen hacmini aşacak bu tartışmaya burada girmiyoruz. Köleliğin ABD'de kaldırıldığı dönemde, köle sınıfının bir kısmı Sanayi Devrimi sonrası oluşan işçi sınıfına geçmiştir ve işçi sınıfının içinde öncekinden kötü koşullarda çalışmaya zorlanmışlardır. Kaynaklarda bu dönemde azat edildikten sonra açlıktan ölmek için eski çalıştıkları yerlere dönen kölelerden bahsedilmektedir. İşçi sınıfının oluşmadığı bir dönemde, hiçbir mal varlığı olmadan azat edilecek kölelerin, hayatlarını nasıl sürdürecekleriyle ilgili sorun da unutulmamalıdır. Bu yüzden köleleri azat etmek kadar bu kişilerin minimum ihtiyaçlarının karşılanmasını planlamak da önemlidir. Kuran, köleler için yapılacak harcamaların ibadet olduğunu ifade ederek, pratikte uygulaması verimli sonuçlar verecek bir model sunmuştur.

Burada önemli olan ve gözden kaçan nokta şudur: Kuran hiçbir şekilde özgür bir kişiyi köleleştirmeye cevaz vermemiştir. Fakat ne yazık ki İslam dünyasında fethedilen yerlerdeki insanlar Müslümanlarca köleleştirilmişlerdir. Oysa aşağıdaki ayette görüleceği gibi savaş bittikten sonra esirlerin fidye karşılığında veya fidyesiz salıverilmeleri geçmektedir ama köleleştirme şeklinde bir alternatif sunulmamaktadır:

Muhammed-4: *İnkar edenlerle savaş sırasında karşılaştığınızda boyunlarını vurun. Onları iyice bozguna uğrattıp zafer kazanınca da artık esirlerin bağını sımsıkı tutun. Bundan sonra ya bir lütuf olarak karşılıksız veya fidye karşılığı salıverin. İşte böyle, Allah dileseydi elbette onlardan intikam alırdı. Ancak savaş, sizleri birbirinizle denemesi içindir. Allah yolunda öldürülenlerin yaptıkları boşa gitmez.*

Kuran, karşı taraf savaşı başlatmadan savaşılmasına izin vermez ama karşı taraf savaşı başlattığında Müslümanların karşı tarafı öldürmekten çekinmemesi gerekir.¹⁸⁹ Savaş sonlanınca ise Kuran, esirler için iki alternatif sunmaktadır: 1- Savaş esirlerini karşılıksız salıvermek, 2- Fidyeye karşılıklı salıvermek. Görüldüğü gibi köleleştirme diye bir alternatif mevcut değildir. Başka herhangi bir ayette de köleleştirmeye izin verilmemektedir. Kuran'dan savaşla köleleştirme çıkmadığı gibi Peygamberimizin Bedir Savaşı'ndaki, Huneyn'deki, Mekke'nin fethindeki uygulamalarıyla da bu sabittir. Peygamberimiz buralarda, Muhammed Suresi'nin alıntılanmış ayetine uygun şekilde, esirleri ya fidyeye ya da karşılıksız bırakmıştır. Buralardaki galibiyetlerde, köleleştirme ile büyük bir maddi kazanç elde edilebilecekken, böylesi bir yola gidilmemiştir.¹⁹⁰ Muhammed Suresi'nin ifadelerine aykırı bütün rivayetler, Kuran'a aykırı bir uygulamayı Peygamberimizin benimsemesi mümkün olmadığı için reddedilmelidir.

Kuran'ın, zekatin ve kefaretlere karşılığı olarak, özgürlüğe kavuşturmaya yönelik emir ve tavsiyeleri uygulansaydı İslam toplumunun içinde kölelik ortadan kalkardı; köleler açlık tehlikesiyle karşılaşmadan özgür topluma entegre olurlardı. Oysa Müslümanlar, Kuran'dan çıkmayan köleleştirmeyi meşru gördükleri içindir ki kölelik İslam aleminde devam etmiştir. Hariciler gibi bazı gruplar, cariyelerin seks kölesi yapılması uygulamasına yer vermemiş olsalar da birçok grup ne yazık ki bu uygulamaya izin vermiştir.¹⁹¹ Bundan da en büyük zararı kadın köleler, yani cariyeler görmüştür; birçok kadın zorla istemedikleri adamlarla evlendirmiş hatta seks kölesi yapılmışlardır.

Kuran'a göre ne hür ne de özgürlüğünü yitirmiş olanlarla nikahsız beraber olmak mümkündür. Nikah ise karşılıklı rızayla

189 Caner Taslaman, *Terörün ve Cihadın Retoriği*, 27-54.

190 İsrail Balci, *Yayımlanmamış Siyer Notları*.

191 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam*, 87.

olan bir eylemdir. Gelenekte ise cariyelerle ve savaş esirleriyle, nikahsız ve onların istekleri olmaksızın beraber olunabileceği ifade edilmiş ve böyle ilişkiler yaşanmıştır fakat bu uygulama Kuran'ın anlattığı dine aykırıdır. Örneğin şu ayete bakalım:

Nur-32: *Aranızdaki bekarları, özgürlüğünü yitirmiş erkek ve kadınlarınızdan iyi olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, lütfu geniş olan ve bilendir.*

Birçok kimse, maddi imkanları elvermemesi gibi sebeplerle evlenememektedir. Ayette, evlenemeyenlere evlilikte yardımcı olmakla ilgili teşvik vardır. Özgür olmayanları, istersek önceden özgürlüğünü yitirmiş köle ve cariyeler olarak, istersek de savaşlarda esir düşenler olarak düşünelim, ayete göre bu kişiler ile de evlenmek gerekmektedir, yani bunlarla nikahsız ve onların rızası olmaksızın beraber olmak mümkün değildir. Sadece onların bağlı oldukları kişilerden izin alma şartı vardır. Bu konudaki bir ayet şöyledir:

Nisa-25: *Sizden, inanan hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, hakimiyetiniz altındaki inanan kadınlarla evlensinler. İnancınızı en iyi bilen Allah'tır. Hepiniz birbirinizdensiniz. Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost da tutmamaları şartıyla ve bağlı olduklarının izni ile onları nikahlayın, mehirlerini de uygun şekilde verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı uygulanır...*

Burada da "hakimiyet altındakiler" (*ma meleket eymanu-kum*) ifadesini, istersek önceden özgürlüğünü yitirmiş köle ve cariyeler olarak düşünelim, istersek savaşlarda esir düşenler olarak düşünelim, bunlarla nikahın gerekli olduğunu bu ayetten de anlıyoruz. Manası saptırılıp, cariyelerle evlenmeden beraber olunabileceği iddialarına temel yapılan Nisa Suresi'nin 3. ayeti ise şöyledir:

Nisa-3: Eğer adaleti gözetemeyeceğinizden korkarsanız, bir tek kadınla veya hakimiyetiniz altında olanla nikablanın. İşte bu, haksızlığa sapmamanız için en uygun yoldur.

Yukarıdaki ayette, çok eşlilik yaşarken eşlerine adaletle davranamayacak olanların tek eşle yetinmeleri veya hakimiyet altında kilerle evlenmeleri söylenir (bu konuyu “çok eşlilik” başlığı altında inceledik). Birçok çeviride bu ayete “yetinin” kelimesi eklenerek, **“Bir tek kadınla evlenin veya hakimiyetiniz altında olanla yetinin”** şeklinde çevrilmiştir. Fıkıh profesörü Abdülaziz Bayındır, bu hususta şöyle demektedir:

Arapça bilmeyenler için bunu şöyle açıklayabiliriz: “Bir tek kadınla veya hakimiyetiniz altında olanla” ayetinin gizli yüklemi, ayetin ilk cümlesinden anlaşılan “nikablayın” emridir. Birbirine “veya” bağlacı ile bağlı iki kelimenin iki farklı yüklemi olmaz. Ama bu alimler, cümlenin yapısını bozarak ikinci kelimenin başına “yetinin” yüklemine eklemişlerdir. Bunun, ayeti tabriften başka bir anlamı yoktur. Ayete bu anlamı vermek mümkün değildir. Çünkü “ma meleket eymanu-kum” sözü, “vahideten” sözü üzerine atfedilmiştir. Matuf ile matufun aleyhin amilleri farklı olamaz. “Vahideten” sözünün amili “nikablayın” emri ise, “ma meleket eymanukum / hakimiyetiniz altında olanlar” sözünün amili de “nikablayın” emri olur. Dolayısıyla bu ayet, birden fazla eşle evlendiği takdirde adaleti yerine getirememekten korkanlara, ya bir hür kadını ya da bir cariyeyi nikablamayı emretmektedir.”¹⁹²

Kıscası Kuran, köleleştirmeye hiçbir şekilde onay vermemiştir. Savaş esirlerinin köleleştirilebileceğini düşünenlere karşı Muhammed Suresi’nde, savaşın bitiminde bu esirlerin karşılıksız veya fidyeyle bırakılmaları söylenmiştir. Ayrıca Kuran’a göre cariye/ esir kadınlarla sadece evlenmek suretiyle beraberlik yaşanabilir;

192 Abdülaziz Bayındır, “Savaş Esirleri ve Cariyelik”, *Kitap ve Hikmet*, Sayı: 11, 1-11.

gelenekte uygulanmış olsa da, bu kadınların rızasını almadan bunlarla beraber olmak mümkün değildir. Kadın savaş esirlerinin cariyeleştirilmesine ve seks kölesi haline getirilmelerine Kuran onay vermez. Kuran, özgürlüğünü yitirenlerin özgürlüğe kavuşturulmasını; çeşitli suçların kefareti bu alanla ilişkilendirerek, zekat verilecek yerlerden birisi olarak bu alanı tayin ederek ve özgürlüğü olmayanları özgürlüğüne kavuşturmayı bir hedef olarak koyarak sağlamaya çalışmıştır.

9- Huriler Cennet'te Erkeklerin Cinsel Partnerleri mi?

Kuran'da, Cennet'te cinselliğin nasıl olacağı ya da olup olmayacağı veya hurilerin cinsel bir ödül olduğuna dair açık bir ifade var mıdır? Bu soruların cevabı açıkça “Hayır”dır. Kuran'da ahirette cinsel yaşamın olduğuna veya olmadığına veya hurilerin erkeklerin cinsel partneri olduğuna dair açık bir ifade yoktur. Ahirette cinselliğin olması “mümkün” kategorisindedir. Ahirette insan nefsinin istediklerinin karşılanacağını söyleyen ayetlere (Fussilet Suresi 31 ve Zuhruf Suresi 71) binaen, ahirette cinsellik olacağı beklentisi, makul bir beklentidir. Fakat orada, insanın, yeni bir şekilde yaratılacağını ifade eden ayetlere (Vakıa Suresi 61) göre, açıkça belirtilmeyen bu hususu “mümkün” görmemize rağmen, bu yeni yaratılışa böyle bir şeyi arzu edip etmeyeceğimizi bilemeyeceğimizi saptamakta da fayda var. Cennet'teki insanların hoşuna gidecek birçok nimetin gerçek vasıflarını hiç kimsenin bilmediğini söyleyen Secde Suresi'nin 17. ayeti, bu konuda olması gerekli zihinsel tavra ışık tutmalıdır.

Kuran'da, Cennet'teki nimetlerin gerçek vasıflarını kimsenin tam olarak bilemeyeceği belirtildiğine göre, Kuran'ın bu nimetleri anlatmasının tek yolu “benzetmelerle anlatım” (teşbih) yapmaktır (Ali İmran Suresi'nin 7. ayeti Kuran'da “benzetmeli anlatım”ın -müteşabih- önemini göstermektedir). Kuran'dan, ahirette, dünyadan daha çok nimetin, büyük bir saltanatın (İnsan Suresi 20)

olduğunu öğreniyoruz. Kısacası Kuran'da, tüm detayların değil, bilakis sadece bazı kesitlerin anlatılması kaçınılmazdır. Sonuçta Kuran'da, ahirette olanların “benzetmeli anlatım” ve “bazı kesitleri aktarmak” suretiyle aktarıldığını hep aklımızda tutmalıyız. Bu ise Kuran'da anlatılanların Cennet'teki nimetlerin tam olarak aktarılması olmadığı (çünkü benzetme tam aktarma değildir) fakat orada olanları anlamamız için ipucu niteliğinde olduğu, ayrıca Kuran'da haberi verilmeyen birçok nimet olduğu, anlatılanların var olanların ufak bir kısmı olduğu anlamlarına gelir.

Gelelim Cennet'te cinsellik olduğunu ifade ettiği düşünülen ayetlerin ve huri meselesinin incelenmesine. Öncelikle hurilerin erkeklere özel bir ödül olup olmadığı meselesini ele alalım. Arapçada, başka birçok dilde olduğu gibi, erkek-kadın karışık topluluklara ve sırf erkeklerden oluşan topluluklara kullanılan fiiller ortaktır. Sonuçta cennetlikler için bu tip fiiller kullanıldığı gibi cehennemlikler için de aynı fiiller kullanılır. Ahiretteki diğer ödül veya cezaların sırf erkeklere mahsus olduğunu düşünemeyeceğimiz gibi “hurilerin” sırf erkekler için bir ödül olduğunu düşündürecek bir Kurani ifade de yoktur.

Burada dikkat çekilmesi gerekli husus, “huri” kelimesinin, Arapçada dişi veya erkek bir kelime olmadığıdır. Bu kelime “gözünün beyazı bembeyaz, tertemiz” gibi anlamlara gelmektedir. Kuran'da hurilerin insanlarla “eşleştirileceği” (zevvecnahum) ifade edilmektedir (Duhan Suresi 54, Tur Suresi 20) fakat bu eşleştirmede cinsellik olduğu şeklinde bir beyan yoktur. Nitekim Kuran'da, nefislerin eşleştirilmesi için (Tekvir Suresi 7), ahirette insanların gruplar şeklinde birleştirilmesi için (Vakıa Suresi 7) de aynı kelime (zevc) geçmekte fakat buradaki “eş, grup olma” anlamındaki “zevc” kelimesinden kimse cinsel ilişki içeren bir eşleştirmeyi anlamamaktadır. Peki, niteliği bilinmeyen bir varlığın insanlarla buluşturulmasından ne hakla, kesin şekilde, cinsellik anlamını, hem de sadece erkekler için çıkarmaktayız, üstelik kelimenin kendisi

dişi bir kelime bile değilken? Cennet nimetleri, bu dünyada yapılan iyiliklerin ve Allah'ın hem erkeklere hem de kadınlara rahmetinin bir sonucuysen, bu şekilde bir tefsirin, erkek merkezli bir tefsir anlayışından kaynaklandığını düşünmekte haksız mıyız? Kuran'da bahsedilen hurilerin, Cennet'e girecek insanların arkadaşları, hizmetçileri veya rehberleri gibi bir vazifeleri olabileceğini de düşünmek pekala mümkünken, neden onların "cinsel partner" olduğunda ısrar edilmektedir? En doğrusu, Kuran'da anlatıldığı kadarıyla yetinip, hurilerin fonksiyonunun anlatılmadığını saptayarak, "fonksiyonları nedir" sorusuna "bilmiyoruz" cevabını vermektir. Kuran'ın ahireti kesitlerle anlatması demek, ahiretle ilgili birçok detayın verilmemiş olması demektir.

Allah isteseydi, Kuran'da cinsellik için kullanılan "*lamese*" gibi kelimelerle, hurilerle cinselliğin olacağını açık bir şekilde beyan edebilirdi. Böylesi açık bir beyan yokken, Cennet'i daha çok erkekler için hazırlanmış bir alan gibi gösteren ve ahirette insanlara (sadece kadınlara veya sadece erkeklere değil) yaptıklarının karşılığının verileceğini söyleyen Kuran ayetlerinin ruhuna ters bu anlayışı reddetmeli, Kuran'da anlatılmayan detaylar hakkında "Bilmiyoruz" demeyi bilmeliyiz. Hurilerin cinsel tatminle ilgili bir fonksiyonları varsa bile, mevcut Kuran ayetlerinden hareketle bunun söylenmesi mümkün gözükmemektedir.

Kuran'da bakireliğe atıf olduğu, böylece Cennet'te cinselliğe atıf yapıldığı söylenmiştir. Bu konuda üç ayet gündeme getirilmiştir: Rahman Suresi 56, 74 ve Vakıa Suresi 36. ayetler. Şimdi bu ayetleri sırasıyla inceleyelim: Rahman Suresi'nin 56. ve 74. ayetlerinde, daha önce insanların ve cinlerin onlara dokunmadıkları, temas etmedikleri geçmektedir (*Lem yatmishunne insun kablehum ve la cann*). Fakat Kuran'da, başka hiçbir yerde, bu ayette "*yatmishunne*" ifadesiyle belirtilen "temas, dokunma" cinsel ilişki için kullanılmamıştır. Kuran'da "*lamese*" (Maide Suresi 6), "*eta*" (Bakara Suresi 222), "*messe*" (Bakara Suresi 236, 237), "*başera*"

(Bakara Suresi 187) tipi fiiller cinsel ilişki için kullanılmıştır. O zaman Rahman Suresi 56 ve 74'ten "kimsenin önceden sahip olmaması, kimsenin dokunmamış bile olması" gibi bir anlamı anlamak daha doğru değil midir? Burada açıkça cinselliği ifade eden bir anlam yoktur. Üstelik eğer bu ayetlere bazılarının yaptığı gibi "insanların ve cinlerin hurilerin bakireliğini önceden bozmadığı" gibi bir anlam verilirse, insanlarla cinlerin aynı tip bir varlıkla cinsel ilişkiye girmesi ihtimalini düşünmek gibi bir zorluk da ortaya çıkmaktadır.

Vakıa Suresi 36. ayetine ise "o hurileri bakireler kıldık" anlamı verilmiştir. Oysa ayette "huri" diye bir ifade yoktur. Önceki ayetlerde birçok cennet nimetlerinden bahsedildikten sonra 34. ayette "yükseltilmiş oturma alanlarından" bahsedilir, 35. ayette "onların yeni bir şekilde oluşturulduğundan" bahsedilir, 36. ayette geçen "*ve cealna hunne ebkaran*" ifadesini o zaman "daha önce onları hiç kimse kullanmamıştır" şeklinde çevirmek daha uygundur. (Ayetteki "*ebkar*" kelimesini, hurileri tanımlayan bir kelime olarak değerlendirip, hurilerin bakire olduğunu söyleyenler olmuştur.) "Onları" ifadesini, ayette ve ayetin yakınlarında bir yerde hiç olmayan "huri" ifadesine yollamak yerine, ayetin en yakınında, 34. ayette bahsedilen "oturma alanlarına" (*furuşin*) göndermek dilbilim açısından en uygundur. "*Hunne*" dişi zamiri, genelde akıl sahibi dişi varlıklara işaret etse de, Kuran'daki bazı yerlerde bu zamir akıl sahibi olmayan varlıklara da işaret etmek için kullanılmıştır. Bu konuda Mehmet Okuyan şöyle demektedir:

Burada sözü edilen inşa, cennetliklere sunulacak olan döşeklerle ilgilidir. Ayetteki "hunne" zamiri öncesindeki "furuş" kelimesine gitmektedir. Sanıldığı gibi bu zamir her zaman hakiki müennes denen kadınlarla ilgili kullanılmamakta farklı varlıkların çoğul kullanımları için de söz konusu edilmektedir ki bunun Kuran'da

onlarca örneği vardır.¹⁹³ Örnek olarak söylemek gerekirse Tevbe Suresi 36 ve Fussilet Suresi 37’de de olduğu gibi lafzen müennes/dişil sayılan cemi/çoğul kelimelere ait zamirler müennes getirilir; burada da bunun bir örneği vardır. Rahman 70’teki kullanım da aynı kuralı göstermektedir. Söylenmek istenen, bu döşeklerin yepyeni olduğu ve cennetlikler için özel olarak yaratılmışlığıdır. Ayetteki “ebkar” kelimesi ise çoğul bir kelimedir ve döşeklerin yeni ve özel olduğunu göstermektedir. Maksat döşeklerin yeni olduğunu, daha önce başkalarına ikram edilmediklerini, cennetliklere özel kılınmış olduklarını göstermektedir. Vakıa 37’de geçen “urub” kelimesi “halis, özel” anlamına gelmekte ve etrab kelimesiyle birlikte kullanılmaktadır. “Etrab” kelimesine “uyumlu” manası verilince “urub” kelimesi de buna uygun olarak “halis, özel” anlamına gelmektedir. Kelimenin bu anlamı aynı kökten gelen “aribe/’arba” sözcüklerindeki “halis” manasından elde edilmektedir. el-‘Arabu’l-“aribe veya el-‘arabu’l-‘arba” tamlamaları “halis Araplar” manasına gelmektedir. Buradan hareketle yorumunu yapmakta olduğumuz Vakıa Suresi 36-37’deki mesajı “uyumlu, denk, halis, özel ve üzerine başkalarının oturmadığı döşekler” şeklinde anlayabiliriz. Özetle söylemek gerekirse, Vakıa Suresi 27-40’ta yer alan “amel defterini sağ taraftan alanlara verilecek ödülleri” arasında çeşitli meyveler, ağaçlar, gölgeler ve yüksek döşekler sayılmaktadır. Bu döşeklerin yeni inşa edildikleri, üzerlerine daha önce hiç kimsenin oturmaması anlamında ebkar oldukları, özel, halis, denk ve uyumlu bir özellik arz ettikleri, sahiplerini yadırgamadıkları ifade edilmektedir. Ebu Ubeyde gibi bazı alimlerimiz, bu ayetlerdeki “hunne” zamirlerini, sabikun ile ilgili 22. ayette geçen “hur” kelimesine götürerek, manayı huriyelerle ilişkilendirmişlerdir. Metni zorlayarak yakındaki kelime varken zamiri uzağa götürmek hem kurallara aykırıdır; hem de sabi-

193 Bakara Suresi 29, 124, 197, 260; Ali İmran Suresi 7; Maide Suresi 120; Tevbe Suresi 36; Yusuf Suresi 43, 46, 48; Nahl Suresi 79; İsrâ Suresi 44; Enbiya Suresi 56; Müminun Suresi 71; Nur Suresi 58; Saffat Suresi 49; Zümer Suresi 38; Fussilet Suresi 12, 37; Şura Suresi 5, 34; Zuhuruf Suresi 9; Ahkaf Suresi 33; Rahman Suresi 56, 58, 70, 74; Vakıa Suresi 35, 36; Talak Suresi 12; Mülk Suresi 19; Nuh Suresi 16.

*kuna verileceği beyan edilen ödüllere amel defterini sağdan alacak olanlarınkileri karıştırmaya sebep olmaktadır. Esasında bu tür yaklaşımlar Yüce Allah'ın üçe ayırdığı mahşer şartlarını birbirine karıştırmaktan öte bir şeye yaramaz.*¹⁹⁴

Huriler, Kuran'da, "inciye" (Vakıa Suresi 23) benzetilmektedir. Bu benzetmeyi bile cinsel bir ima olarak değerlendirenler olmuştur. Oysa Kuran'da, ahiretteki çocuklardan (*vildan*) bahsedilirken, bunlar da inciye benzetilmektedir (İnsan Suresi 19). Kuran'da "*vildan*" ifadesinin "çocuklar" anlamında kullanıldığı Nisa Suresi 75, 98, 127. ve Müzemmil Suresi 17. ayetlerden de anlaşılmaktadır. Herhalde çocuklar için "inci" benzetmesi var diye çocuklarla cinsel ilişkiye girildiğini düşünebilecek kimse yoktur! Aynı şekilde Kuran'daki "genç" anlamına gelen "*gılman*" için de Tur Suresi 24. ayette "inci" benzetmesi yapılmaktadır fakat bundan da cinsellik anlamı çıkarılmamıştır. Peki, o zaman huriler için böylesi tanımlamalar olmasından hareketle hangi hakla bu ifadenin kesin bir şekilde cinselliği kastettiğini söyleyebiliriz? (Rahman Suresi 58. ayetteki "yakut" ve "mercan" benzetmeleri de bu çerçevede düşünülmelidir.)

Nebe Suresi 33. ayetteki Arapça "*kevaibe etraben*" ifadesine birçok çeviride "göğüsleri yeni tomurcuklanmış yaşıt kızlar" anlamı verilmiştir, hatta bazıları "dilberler" diye bile çeviriye ilave yapmıştır. Burada "*etraben*" ifadesi "uyumlu, denk, yaşıt" anlamına gelmektedir. "*Kevaibe*" kelimesi ise "yeni tomurcuklanmış göğüs" olarak çevrilmiştir. Oysa ayette ne "dilber" vardır, ne "göğüs" vardır, ne de "tomurcuklanma" vardır. Öncelikle şunu belirtelim Arapçada "*kevaibe*" kelimesinin de "*etrab*" kelimesinin de dişili erkeği aynıdır; yani bu kelimeler dişilik ifade etmemektedir. "*Kevaibe*" kelimesinin anlamlarından olan "yuvarlağımsı" anlamının bu kelimeye verilmesi uygundur; buna göre bir önceki ayette (32. ayet) geçen üzüm bağlarına gönderme yapıp, yuvarlağımsı

194 Mehmet Okuyan, *Yayımlanmamış Tefsir Notları*.

(*kevaib*) ve birbirine denk (*etraben*) olan üzümler betimlenmektedir.¹⁹⁵ Bir sonraki ayette (34. ayet) dolu kaselerden (*ve kasen dihakana*) bahsedilmesi de bu verdiğimiz anlamı güçlendirmektedir. Böylece “*kevaibe etraben*” kelimesi önceki ve sonraki ayetlerle uyumlu bir şekilde anlaşılakta; önceden üzümlerden sonra dolu kaselerden bahsedilirken arada “göğüsleri yeni tomurcuklanmış (dilber) kızlardan” bahsedilmemektedir, bunun yerine önceki ve sonraki ayetle ilişkili şekilde üzümler tasvir edilmektedir.

Sonuçta Kuran’da, ahirette cinsel bir yaşamın olduğu veya olmadığına dair açık bir ifade olmadığı gibi “hurilerin” erkeklerin cinsel partnerleri olduğuna dair de açık bir ifade yoktur. Konuyla ilgili ayetlerde geçen ve genellikle cinsellikle ilgili yorumlanan “*huri, kevaib, etrab*” kelimelerinin dişili de erkeği de aynıdır. Bu yüzden bunları dişilikle ilgili kabul edip, sırf erkeklere bir ödül olarak görmek için bir sebep bulunmamaktadır. Kuran’da olmayan huri algısının oluşmasında uydurma hadislerin önemli etkisi olmuştur. Kadınlar aleyhine bir zihniyetin ve hayatın oluşmasında, uydurma hadislerin etkili olduğuna daha önce değindik. Bu dünya gibi ahiret tasvirlerini de erkek merkezli yapmak isteyenler, istedikleri malzemeyi Kuran’da bulamayınca, bu algıyı uydurma hadislerle oluşturmaya çalışmışlardır. Ahirette insanların canının istediği birçok nimet olacağı Kuran’da belirtildiğine göre (Fussilet Suresi 31, Zuhruf Suresi 71, İnsan Suresi 20) ahirette cinsellik beklentisi kanaatimizce normal bir beklentidir. Fakat bilemediğimiz konularda “bilmiyoruz” demeyi bilmeli ve Cennet’teki nimetlerin gerçek vasıflarını kimsenin bilmediğini söyleyen Secde Suresi 17. Ayeti, bu tip konular gündeme geldiğinde hatırlamalıyız. Ayrıca Tevbe Suresi 72. ayette denildiği gibi Allah’ın rızasının tüm Cennet nimetlerinin üstünde olduğunu da hep aklımızda tutmalıyız.

195 Mehmet Okuyan, *Yayımlanmamış Tefsir Notları*.

SONUÇ

Kadınlar, tarihin hemen her döneminde, erkeklere nazaran dezavantajlı cins olmuşlardır. Birçok kültürde kadınlar; evlenene kadar babalarının, evlendikten sonra kocalarının, kocaları öldükten sonra da erkek çocuklarının emri altında yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu konuda birçok sorunun giderildiği zannedilen günümüzde dahi, kadınlar erkeklerle aynı imkanlara sahip değillerdir; örneğin dünyada mevcut üretimin önemli bir bölümünü kadınlar yaparken sahip oldukları mal varlıkları erkeklerin çok gerisindedir. İslam dininden bağımsız olarak dünyada kadınlar aleyhine bir tablo mevcuttur. Öte yandan, Müslüman toplumlarda kadınların, dünyanın geri kalanından daha iyi durumda olduğu söylenemez. Hatta birçok Müslüman toplum, kadınların erkeklere nazaran çok daha az hakka sahip olduğu toplumlar olarak ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada, kadınlarla ilgili konulara İslam dini açısından yaklaştık ve İslam'ın kadınlarla ilgili hükümlerini, kadına bakış açısını, kadına toplumda nasıl bir rol verdiğini, kadın-erkek ilişkilerini nasıl kurguladığını tespit etmeye çalıştık. Sosyolojik analiz yapmayı değil, İslam dini açısından kadının yerini anlamayı merkeze aldık.

Müslüman toplumlarda dinin önemli bir otoritesi vardır. Bu toplumlarda, kendi görüşünü kabul ettirmek isteyenlerin, dini kendi çıkarları için araçsallaştırdıklarına şahit olmaktayız. Kendi kadın algılarını kabul ettirmek ve kadınları hayatın dışına itmek isteyenler de dini kullanmışlardır. Bu kitap boyunca, bu konudaki araçsallaştırmada özellikle uydurulan hadislerin etkili olduğunu,

ayrıca önemli fıkıh, hadis, tefsir eserlerini yazanların hemen hepsinin erkek olmasının da bu süreçte etkili olduğunu göstermeye çalıştık.

Bu sorunlara karşı başta Kuran'a tam olarak güvenerek, sonra Allah'ın Kuran'da defalarca çalıştırmamızı dikkat çektiği aklımızı kullanarak ve aklımızı hiç kimseye teslim etmeyerek, fitrata uygunluğu da gözeterek sorunları çözebileceğimizi göstermeye çalıştık. Kuran'a aykırı bir sözü Peygamberimizin söylemesi mümkün değildir. Örneğin Kuran'da, anne-baba hakkını gözetmek geçerken, bir kadının hasta anne-babasını kocasından izin almadan ziyaret edemeyeceğini söyleyen hadisin uydurma olduğu bellidir. Veya Kuran'da Peygamberimizin, gaybı bilmediği söylenirken, Cehennem'in çoğunun kadınlardan oluştuğunu söylediğine dair hadisin doğru olması da mümkün değildir. Veya Kuran'da kadınlarla erkeklerin beraber olduklarının örnekleri varken kadınların erkeklerin olduğu ortamlara giremeyeceği, böyle ortamlarda çalışamayacağı ve eğitim alamayacağı iddiası da doğru olmaz. Ayrıca kadınları; akli ve dini kıt olarak tarif eden, namazı köpeklerle beraber bozacak bir cins olarak gösteren, uğursuz kabul eden hadisler de ne Kuran'a ne akla ne de fitrata uygundur. Kuran'a ve akla uymayan hadislerin reddinde Hz. Ayşe gibi örnekler olmuştur. O, Kuran'a ve akla zıt olan kadınların uğursuzluğu ve namazı bozmaları gibi hadisleri, bunların yanlışlığını ortaya koyarak reddetmiştir. Bu kitapta da bu örneklik takip edilerek, kadınlar aleyhine uydurulmuş ve kadınlar aleyhine bir geleneğin inşasında kullanılmış hadislerin İslam'la ilgisi olmadığı gösterilerek "İslam ve kadın" konusu ortaya konulmaya çalışıldı.

Ehli hadisin çok itibar ettiği meşhur dokuz hadis kitabının yazarları, Şiiilerin hadis kitaplarının yazarları, fıkhi mezheplerin kurucuları, bütün meşhur tefsir kitaplarının yazarları hep erkektir. Ne yazık ki bunların birçoğu, kendi cinslerinin çıkarına olan, kadınların erkeğe itaatini dinin en önemli vecibelerinden biri olarak

sunan, kadını adeta erkeğin kölesi haline getiren ve potansiyel bir tehlike olarak algılanmasına sebep olan bir geleneğin kurulmasında ve bu geleneğin din dışı birçok unsurunun “İslam” olarak algılanmasında etkili olmuşlardır. Bugün Kuran’ı elimize alarak, akla ve fitrata uygunluğu da gözeterek din olanı gelenekten ayırmak zorundayız. Uydurma olan izahları bu kriterlerle eledikten sonra, tarih boyunca yapılmış Kuran yorumlarını da bu kriterler çerçevesinde değerlendirmeliyiz. Kuran İlahi olmasına rağmen tarihsel süreçte yapılmış Kuran yorumlarının hiçbiri İlahi değildir. Yorum yapan kimselerin; gelenekten gelen önyargıları, yaşadıkları toplumun şekillendirdiği zihinleri, mevcut siyasi yapıyla ilişkileri, toplumsal talep ve beklentilere karşı tutumları ve şahsi çıkarları yorumlarını etkileyebilmektedir. Tarihsel süreçte, dünyanın hemen her yerinde yaygın kadın karşıtı geleneklerden din yorumcularının bolca etkilendikleri görülmektedir. Bu yüzden uydurma izahları ayıkladıktan sonra Kuran’da geçen kadınlarla ilgili ayetler hakkında yapılan yorumların da masaya yatırılması gerekiyordu ve kitap boyunca bunu da gerçekleştirdik. Elbette diğer yorumlar gibi bizim yorumlarımız da masaya yatırılmalı ve irdelenmelidir.

Kuran ayetlerinin hem amacının hem içeriğinin önemszenmesi temel prensibimizdir. Kuran’ı anlamaya çalışırken Kuran’daki mevcut esnekliklerin değerlendirilmesi de gereklidir. Ayrıca Kuran’ın suskun kaldığı konularda, ki biz bunlara “bilinçli suskunluklar” diyoruz, kişilerin özgürce bu alanları doldurma hürriyetleri olduğu bilinmelidir. Kuran’ın tarihin geniş bir zaman dilimindeki çok farklı kültürlere adaptasyonunu sağlayan en önemli hususlardan biri budur. Ne yazık ki, Kuran’ın “bilinçli suskunluklarını” bilinçsizce kendi gelenekleriyle doldurmaya çalışmış bazı “din adamları”, İslam’ı birçok hurafeye boğmuşlardır. Bu kitapta ele aldığımız kadın konusu, bu hatanın gözlemleneceği en önemli alanlardan birisidir.

Geleneği doğruyla eşitlemek kadar, modern dönemde hakim olan anlayışları da doğruyla eşitlemek hatadır. Ne gelenek ne de modernite adına dine bir şey eklemek veya dinden bir şey atmak kabul edilebilir. Kuran'ı, gelenek ve modernite üstü otorite olarak kabul etmek, aslında, Allah'ın otoritesini, insanların oluşturduğu geleneğin ve modernitenin otoritesinin üstünde kabul etmek demektir. Zihnimizi, gelenek ve modernitenin oluşturduğu önyargılardan sıyrarak, İslam ile ilgili meselelerde Kuran'a yüksek bir güvenle yönelmek zorundayız.

Bu kitapta ortaya konulanların kadınlarla ilgili oluşan yanlış algıların düzeltilmesine bir katkısı olursa çok mutlu olacağız. Kitap boyunca, Kuran'ın, 7. yüzyılın kadınına hitap ettiği gibi 21. yüzyılın kadınına da hitap ettiğini ama bunu anlamak için din adına üretilmiş kadın karşıtı malzemenin dinle alakasının olmadığını anlaşılmasının önemli olduğunu göstermeye çalıştık. Dinden uydurmalarla soğutulanların kazanılması elbette bu kitabın hedeflerindedir. Fakat bunun için dini insanların arzularına göre şekillendirmek asla kabul edilemez; böyle bir hatadan özenle kaçındık. Bizim için öncelikli hedef gerçeklerin (Allah'ın dininin nasıl olduğunun) ortaya çıkmasıdır. Burada söylenenlerin ancak Allah'ın bildirdiklerine, yani Kuran'a uyduğu takdirde doğru olabileceğini aklınızdan çıkarmadan bu kitabı değerlendirmenizi rica ediyoruz. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir.

KAYNAKÇA

- Abdurrezzak, Ebu Bekr Abdurrezzak b. Hemmam b. Nafi' el-Himyeri es-San'ani (ö. 211/826-27), *el-Musannef* (thk. Habiburrahman el-A'zami), el-Mektebetü'l-İslami, I-XI, Beyrut, 1403.
- Afsaruddin, Asma, *The First Muslims*, Oneword, Oxford, 2007.
- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillan Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed b. eş-Şeybani (ö. 241/855), *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel* (thk. Şuayb el-Arnaut, Adil Mürşid ve diğçerleri), Müessesetü'r-Risale, 1. baskı, I-L, Beyrut, 1421/2001.
- Ahmed, Leila, *Women and Gender in Islam*, Yale University Press, Connecticut, 1992.
- Al-Hibri, Azizah, *Islam, Law and Custom: Redefining Muslim Women's Rights*, American University International Law Review, Vol: 12, Issue: 1, 1997.
- Ali, Ameer, *History of the Saracenes*, McMillan and Co., Londra, 1916.
- Ali, Kecia, *Sexual Ethics and Islam, Feminist Reflections on Quran, Hadith and Jurisprudence*, Oneworld, Londra, 2016.
- *Marriage and Slavery in Early Islam*, Harvard University Press, Cambridge, 2010.
- Anwar, Zainah, *Islam and Women's Rights*, Occasional Papers, Presented at University of California, Berkeley, Fall, 2007.
- Apak, Adem, *Kuran'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, Kuramer, İstanbul, 2017.
- Aslan, Reza, *Zealot*, Random House Trade Paperbacks, New York, 2014.
- Atar, Fahrettin, "Muhalea", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 30, İSAM, İstanbul, 2005.
- Ateş, Ali Osman, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, Beyan, İstanbul, 2000.

- *İslam'a Göre Cabiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2014.
- Ateş, Süleyman, *İslam'da Kadın Hakları*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1996.
- *Kur'an Ansiklopedisi*, Kuran Bilimleri Araştırma Vakfı, İstanbul, 1997.
- el-'Ayni, Bedruddin Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed (ö. 855/1451), *'Umdetü'l-kari şerbu Sabihi'l-Buhari* (Zabt ve tashih: Abdullah Mahmud Muhammed Ömer), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. baskı, I-XXV, Beyrut, 1421/2001.
- Badran, Margot, *Feminism in Islam, Secular and Religious Convergences*, Oneworld, Oxford, 2011.
- Balcı, İsrâfil, *Yayımlanmamış Siyer Notları*.
- Barlas, Asma, *Believing Women in Islam*, University of Texas Press, Texas, 2015.
- Bayındır, Abdulaziz, *Savaş Esirleri ve Cariyelik, Kitap ve Hikmet*, Sayı: 11, Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2015.
- el-Belazürî, Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud (ö. 297/892-893), *Fütuhu'l-büldan*, Mektebetü'l-Hilal, Beyrut, 1998.
- Berktaş, Fatmagül, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, Metis Yayınları, İstanbul, 2014.
- el-Beyhaki, Ebu Bekr Ahmed b. el-Hüseyn (ö. 458/1066), *el-Cami' li-şu'abi'l-iman* (thk. Abdülali b. Abdülhamid Hamid ve Muhtar Ahmed en-Nedvi), Mektebetü'r-Rüşd, 1. baskı, I-XIV, Riyad, 1423/2003.
- el-Bezzar, Ebu Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhalık el-'Ateki (ö. 292/905), *el-Babru'z-zebhar: Müsnedü'l-Bezzar* (thk. Mahfuz er-Rahman Zeynullah, Adil b. Sa'd ve Sabri Abdülhalık eş-Şafii), Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, 1. baskı, Medine, 1409/1988.
- Bilgin, Beyza, *İslam'da Kanının Rolü Türkiye'de Kadın*, Sinemis, Ankara, 2014.
- Blech, Rabi Benjamin, *Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik*, çev: Estreya Seval Veli, Gözlem Yayın, İstanbul, 2003.
- Bouachrine, Ibtişam, *Women and Islam, Myths, Apologies and the Limits of Feminist Critique*, Lexington Books, Lanham, 2014.

- el-Buhari, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail b. İbrahim İbnü'l-Muğire el-Cu'fi (ö. 256/870), *el-Cami'u's-sabih: el-Cami'u'l-müsnedü's-sabihu'l-muhtasar min umuri Rasulillabi sallallahu aleyhi ve sellem ve sünenih ve eyyamih* (thk. Muhammed Zühayr b. Nasır en-Nasır), Daru Tavki'n-Necat, 1. baskı, I-IX, Beyrut, 1422.
- Demircan, Adnan, *Cabiliye'den İslam'a Kadın ve Aile*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015.
- Dorman, Emre, *İslam Ne Değildir*, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2018.
- Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as. es-Sicistani el-Ezdi (ö. 275/889), *Sünenü Ebi Davud* (thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid), el-Mektebetü'l-Asriyye, I-IV, Beyrut.
- Ebu Nuaym, Ahmed b. Abdillah b. İshak b. Musa b. Mihran el-İsfahani (ö. 430/1038), *Hilyetü'l-evliya ve tabakatü'l-asfiya*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, I-X, Beyrut, 1409.
- Ebu Reyve, Mahmud, *Kimliği ve Kişiliğiyle Ebu Hureyre*, Kuram ve Tevhid Yayınları, İstanbul, 2017.
- Ehrman, Bart D, *How Jesus Became God*, Harper One, New York, 2014.
- *Lost Christianities*, Oxford University Press, New York, 2005.
- Engineer, Asgar Ali, *The Rights of Women in Islam*, St Martin Press, New York, 1996.
- Esposito, John, *Women's Rights in Islam*, Islamic Studies, Vol: 14, No: 2, 1975.
- *Women in Muslim Family Law*, Syracuse University Press, Syracuse, 1982.
- el-Firuzabadi, Mecdüddin Ebu't-Tahir Muhammed b. Ya'kub (ö. 817/1415), *Tenviru'l-mikbas min tefsiri İbn 'Abbas* Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. baskı, Beyrut, 1412/1992.
- Gannuşî, Raşid, *Kuran ve Yaşam Arasında Kadın*, çev: Muhammed Coşkun, Mana Yayınları, 2011.
- Gazali, İmam, *İhyau Ulumi'd-Din*, çev: Ali Arslan, Merve Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2016.
- *Kimya-i Saadet, Mutluluk ve Sadet Hazinesi*, çev: Ali Arslan, Merve Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2017.

- Hakim, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hakim en-Neysaburi (ö. 405/1014), *el-Müstedrek 'ale's-Sahibayn* (thk. Mustafa Abdülkadir 'Ata), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. baskı, I-IV, Beyrut, 1411/1990.
- Hallaq, Wael, *Sharia, Theory, Practice, Transformations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012.
- Hamid, Abdülhalim, *İslam'da Kadının Eşine Karşı Vazifeleri*, çev: Ziya Eryılmaz, Mektup Yayınları, İstanbul.
- Hilli, Muhaqqıq, **Sharay' al-Islam**; aktaran Ziba Mir-Hosseini, *Towards Gender Equality: Muslim Family Laws and Shariab*, I.B. Tauris, New York, 2013.
- Husni, Ronak ve Daniel L. Newman, *Muslim Women in Law and Society*, Routledge, New York, 2007.
- İbn Abdilber, Ebu Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemeri el-Kurtubi (ö. 463/1071), *el-İsti'ab fı ma'rifeti'l-ashab* (thk. Ali Muhammed el-Bicavi), Daru'l-Cil, 1. baskı, I-IV, Beyrut, 1412/1992.
- *Camı'u beyanı'l-ilmî ve fazlib* (thk. Ebu'l-Eşbal ez-Züheyri), Daru İbni'l-Cevzi, 1. baskı, I-II, Demmam, 1414/1914.
- İbn Arrak, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Arrak el-Kinani (ö. 963/1556), *Tenzihü'ş-şeri'ati'l-merfu'a 'ani'l-abbari'ş-şeni'ati'l-mevzu'a* (thk. Abdulvehhab Abdüllatif, Abdullah Muhammed es-Siddik el-Ğumari), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. baskı, I-II, Beyrut, 1399.
- İbn Ebi Şeybe, Ebu Bekr b. Ebi Şeybe Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman b. Havasti el-Absi (ö. 235/849), *el-Musannefi'l-abadisi ve'l-asar* (thk. Kemal Yusuf el-Hut), Mektebetü'r-Rüşd, 1. baskı, I-VII, Riyad, 1409.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Askalani (ö. 852/1449), *Tehzibü't-Tehzib*, Dairetü'l-Me'arif, 1. baskı, I-XII, Hindistan, 1325.
- İbn Huzeyme, Ebu Bekr Muhammed b. İshak b. Huzeyme b. es-Sülemi en-Neysaburi (ö. 311/924), *Sahibu İbn Huzeyme* (thk. Muhammed Mustafa el-A'zami), el-Mektebü'l-İslami, I-IV, Beyrut.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kuraşi ed-Dimeşki (ö. 774/1373), *Tefsirü'l-Kur'ani'l-'azim* (thk. Sami b. Muhammed Selame), Daru Taybe, 2. baskı, I-VIII, Riyad, 1420/1999.

- *Muhtasarü Tefsiri İbn Kesir* (ihtisar ve thk. Muhammed Ali es-Sabuni), Daru'l-Kur'ani'l-Kerim, 7. baskı, I-III, Beyrut, 1402/1981.
- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineveri (ö. 276/889), *Te'vilü muhtelif'l-hadis*, el-Mektebü'l-İslami, 2. baskı, 1999/1419.
- İbn Mace, Ebu Abdillallah Muhammed b. Yezid Mace el-Kazvini (ö. 273/887), *Sünenü İbn Mace* (thk. Muhammed Fuad Abdülbaki), Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, I-II.
- İbn Sa'd, Ebu Abdillallah Muhammed b. Meni' el-Haşimi el-Basri el-Bağdadi (ö. 230/845), *et-Tabakatü'l-kübra* (thk. Muhammed Abdülkadir 'Ata), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. baskı, I-VIII, Beyrut, 1410/1990.
- İbnü'l-Cevzi, Cemalüddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzi (ö. 597/1201), *Kitabü'l-Mevzu'at* (thk. Abdurrahman Muhammed Osman), el-Mektebetü's-Selefiyye, I-III [III. cildin baskısı 1388/1968'de yapılmıştır.], 1. baskı, Medine, 1386/1966.
- İbnü'l-Esir, İzzüddin Ebu'l-Hasen b. Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerim b. Abdülvahid eş-Şeybani el-Cezeri (ö. 630/1233), *Üsdü'l-ğabe fi ma'rifeti's-sababe* (thk. Ali Muhammed Muavviz, Adil Ahmed Abdülmevcud), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. baskı, I-VIII, 1415/1994.
- Jawad, Haifaa, *The Rights of Women in Islam, An Authentic Approach*, Palgrave, Londra, 1998.
- Kitabı Mukaddes*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1985.
- Kuran Araştırmaları Grubu, *Uydurulan Din ve Kuran'daki Din*, İstanbul Yayınevi, 2016.
- Lanitto, P. Luigi ve diğerleri, *Hristiyan İnancı*, çev: Leyla Alberti, Sent Antuan Kilisesi, İstanbul, 1994.
- Lapidus, Ira M., *A History of Islamic Societies*, Cambridge University Press, New York, 2014.
- Malik b. Enes, Ebu Abdillallah Malik b. Enes b. Malik b. Amir el-Asbahi el-Medeni (ö. 179/795), *Muvattau'l-İmam Malik* (thk. Muhammed Mustafa el-A'zami), Müessesetü Zayd b. Sultan Al-i Nehyan li'l-A'mali'l-Hayriyye ve'l-İnsaniyye, 1. baskı, I-VIII, Ebu Zabi, 1425/2004.
- Mejia, Melanie P., *Gender Jihad: Muslim Women, Islamic Jurisprudence and Women's Rights*, Kritike, Vol: 1, No: 1, 2002.

- Mernissi, Fatima, *Beyond the Veil*, Indiana University Press, Bloomington, 1987.
- *The Veil and the Male Elite*, Basic Books, New York, 1991.
- Mir- Hosseini, Ziba, *Towards Gender Equality: Muslim Family Laws and Shari'ah*, I.B. Tauris, New York, 2013.
- *Men in Charge, Re-thinking Authority in Muslim Legal Tradition*, Oneworld, Londra, 2015.
- Musa, Aisha, *Hadith as Scripture, Discussions on the Authority of Prophetic Traditions in Islam*, Palgrave, New York, 2008.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyri en-Neysaburi (ö. 261/875), *Sabihu Müslim* (thk. Muhammed Fuad Abdülbaki), Daru İhyai't-Türasi'l-Arabiyye, I-V, Beyrut, 1412/1991.
- Okıç, M. Tayyib, *İslamiyette Kadın Öğretimi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Gaye Matbacılık, 1981.
- Okuyan, Mehmet, *Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı*, OMÜ-İFD, Sayı: 23, 2007.
- *Yayımlanmamış Tefsir Notları*.
- Orum, Fatih, *Kuran Işığında Küçüklerin Evlendiril(eme)mesi Meselesi*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 19, 2010.
- Rahemtulla, Shadaab, *Quran and the Oppressed, Liberation Theology and Gender Justice in Islam*, Oxford University Press, 2017.
- er-Ramehürmüzi, Ebu Muhammed el-Hasan b. Abdurrahman b. Hallad (ö. 360/971), *el-Muhaddisü'l-fasıl beyne'r-Ravi ve'l-va'i* (thk. Muhammed Accac el-Hatib), Daru'l-Fikr, 3. baskı, Beyrut, 1404/1984.
- Ruxton, F. H., *Maliki Law*; aktaran Ziba Mir-Hosseini, *Towards Gender Equality: Muslim Family Laws and Shari'ah*, I.B. Tauris, New York, 2013.
- Sadık, Rıdvan, *Kuran İslam'ına Göre Kadın*, Gece, Ankara, 2016.
- Sarmış İbrahim, *Rivayet Kültürü ve Olumsuz Kadın Algısı*, Düşün Yayınevi, İstanbul, 2013.
- Selvi, Dilaver, *Delil ve Örnekleriyle Kadın ve Aile İlmihali*, Semerkand, Ankara, 2016.
- es-Suyuti, Abdurrahman b. Ebi Bekr Celaledin (ö. 911/1505), *el-Leali'l-masnu'a fi'l-abadi'si'l-mevzu'a* (thk. Ebu Abdurrahman Salah b. Muhammed b. Uveyza), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. baskı, I-II, Beyrut, 1417/1996.

- *Tabziru'l-havas min ekazibi'l-kussas* (thk. Muhammed b. Lütfi es-Sabbağ), el-Mektebetü'l-İslami, 2. baskı, Beyrut, 1404/1984.
- et-Taberani, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (ö. 360/971), *el-Mu'cemü'l-ewsat* (thk. Tarık b. İvezullah, Abdülmuhsin b. İbrahim el-Hüseyni), Daru'l-Harameyn, I-X, Kahire.
- *el-Mu'cemü'l-kebir* (thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Silefi), Mektebetü İbn Teymiyye, 2. baskı, I-XXV, Kahire.
- et-Taberi, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir (ö. 310/923), *Tefsiru't-Taberi: Cami'u'l-beyan 'an te'vili ayi'l-Kur'an* (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki), Daru Hecr, 1. baskı, I-XXV, Kahire, 1422/2001.
- *Taribü't-Taberi: Taribü'r-rusul ve'l-müluk*, Daru't-Türas, 2. baskı, I-XI, Beyrut, 1387.
- et-Tahavi, Ebu Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selame (ö. 321/933), *Şerbu müşkili'l-asar* (thk. Şuayb el-Arnaut), Müessesetü'r-Risale, 1. baskı, I-XVI, Beyrut, 1415/1994.
- Taslaman, Caner, *Bir Müslüman Evrimci Olabilir mi?*, Destek Yayınları, İstanbul, 2017.
- *Terörün ve Cihadın Retoriği*, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2017.
- et-Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. ed-Dahhak (ö. 279/892), *el-Cami'u's-sahib: Sünenü't-Tirmizi* (thk. Ahmed Muhammed Şakir, Muhammed Fuad Abdülbaki, İbrahim Atve), Şirketu Mektebe ve Matbaatu Mustafa el-Babi el-Halebi, 2. baskı, I-V, Mısır, 1975/1395.
- Tuksal, Hidayet Şefkatli, *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Kitabiyat, Ankara, 2006.
- Vakidi, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer b., *Vakıd el-Eslemi*, el-Megazi, thk. Marsden Jones, I-III, Beyrut, 1989.
- Wadud, Amina, *Quran and Woman*, Oxford University Press, New York, 1999.
- *Inside the Gender Jihad*, Oneworld, Oxford, 2008.
- Yar, Erkan, *Rub-Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2000.
- Yaran, Rahmi, "Kefaret" Maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 25, İSAM, İstanbul, 2002.

- ez-Zehebi, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (ö. 748/1348),
Siyeru a'lami'n-nübelâ (thk. Şuayb el-Arnaut), Müessesetü'r-Risale,
3. baskı, I-XXV, Beyrut, 1405/1985.
- *Tezkiretü'l-huffaz*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-III, 1. baskı, Bey-
rut, 1419/1998.
- ez-Zerkeşi, Bedrüddin (ö. 794/1392), *el-İcabe li-iradi me'stedrekethu*
'Aişe 'ale's-sahabe (thk. Said el-Afgani), el-Mektebü'l-İslami, 2. baskı,
Beyrut, 1390/1970.